

KS. WITOLD KUJAWSKI – WŁOCŁAWEK

**REPERTORIUM KSIĄG WIZYTACJI
DIECEZJI KUJAWSKO-POMORSKIEJ PRZECHOWYWANYCH
W ARCHIWUM DIECEZJALNYM WE WŁOCŁAWKU**

**Cześć 2: Wizytacje XVIII wieku
Zeszyt 2: Wizytacje drugiej połowy XVIII wieku**

WYKAZ SKRÓTÓW

ABKP.	– Archiwum Biskupów Kujawsko-Pomorskich
ABMK	– Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne
ADWł.	– Archiwum Diecezjalne we Włocławku
Ap.	– Apostoł, -ła -łów
Dz.	– Dziewica
krańc.	– krańcowe
M.	– męczennica
MHDWł.	– <i>Monumenta Historica Dioeceseos Wladislaviensis</i>
oryg.	– oryginalny
pol.	– polski, -a
pw.	– pod wezwaniem
sygn.	– sygnatura
wiz.	– wizytacja

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 21(199, 400).**

[2. Tytuł oryg.]

a. Liber visitationis per Illustrissimum, Excellentissimum ac Reverendissimum Dominum Antonium Casimirum de Ostrowo Ostrowski¹, episcopi Wladislaviensis et Pomeraniae, Anno Domini 1760 factae.

b. Decretum reformationis pro Reverandissimo Capitulo Vladislaciensi sub tempus wisitationis generalis, per Illustrissimum Ostrowski etc, die 10 Octobris Anno Domini 1760 latum.

[3. Daty krańc.] **1756-1760.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2°. (37/25 c.) Stan zachowania księgi „b” bardziej niż dobry. Część „a” – to wyciąg z tej samej księgi wizytacji². Jest to luźno włożony poszyt składający się z 14 kart, z których zapisane są karty 1-11. Poszyt ten ma wymiary: 33/20,5 cm.

W zasadniczej księdze „b” karty od 12 do 18 mają wymiar 34/30 cm i zostały dołączone później.

Pismo w zasadniczej księdze kaligraficzne, w częściach dodatkowych także bardzo czytelne, ale nie tak piękne.

Na karcie 11 części dodatkowej „a” znajduje się pieczęć opłatkowa kapituły wrocławskiej. W samej natomiast księdze „b”, na kartach 11 i 21 są dobrze zachowane, także opłatkowe, pieczęcie bp. Antoniego Ostrowskiego.

Księga oprawna w skórę, z tłoczeniami i złoceniami, dobrze zachowana.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Część „a”.

Księga wizytacji przeprowadzonej przez bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego w 1760 r.³ Jest to wypis odnoszący się do kolegium wikariuszy katedralnych. Podaje:

skład personalny kolegium wikkariuszy – k. 1-1v;

prawa i obowiązki kolegium określone przez kapitułę – k. 1v.

Uposażenie kolegium, na które składa się:

Dochód z cła na rzece Wiśle – k. 1v-2, dochody z inkorporowanych parafii w Gostyninie – k. 2, Śmiłowicach – k. 2-2v, wrocławskiej parafii św. Jana Chrzciciela – k. 2v, kościoła szpitalnego Świętego Ducha w Inowrocławiu – k. 2v-3v. Dochody z wsi Czerniewiczki w powiecie kowalskim – k. 3v, dziesięciny z wsi królewskiej Kołobia – k. 3v-4, dochody ze spichrza murowanego we Włocławku – k. 4, dziesięciny ze wsi Smogorzewo – k. 4v, dochody z trzech jezior położonych w lasach biskupich pod Włocławkiem – k. 4v, dziesięciny z dóbr Szatki i Łopatki – k. 4v, czynsz płacony z wójtostwa Stolcemberg pod Gdańskiem – k. 4v-5, dochody z zapisów różnych darczyńców – k. 5-8, wynagrodzenie od samej kapituły – k. 8, dochody okolicznościowe – k. 8v.

¹ Był biskupem wrocławskim w latach 1763-1777. Później arcybiskupem gnieźnieńskim.

² Sama księga całej wizytacji nosi sygn. 21^c i będzie omawiana jako następna. Dlaczego nie umieszczono jej jako pierwszej, wytłumaczyć trudno. Ponieważ jednak sygnatury tych ksiąg są, zdaje się, znane szerzej, dlatego nie zmieniono układu.

³ Bp Ostrowski był wówczas jeszcze sufraganiem diecezji przy bp. Sebastianie Dembowskim, ale z prawem następstwa.

Opis obowiązku odprawiania mszy przez wikariuszy – k. 8v-9v.

Szczegółowy wykaz dochodów wikariuszy –k. 9v-11⁴.

Część „b”.

Decretum reformationis pro Reverendissimo capitulo Vladislaviensi, sub tempus visitationis generalis, per Illustrissimum Ostrowski, die 10 octobris, anno domini 1760 latum.

Treść dekretu reformacyjnego dla kapituły, składający się z 63 punktów. Podpisany własnoręcznie przez bp. Antoniego Ostrowskiego, koadiutora we Włocławku, dnia 10 października 1760 r. i uwierzytelniony jego pieczęcią tłoczoną w opłatku – k. 2-11.

Postulaty kapituły w związku z powyższym dekretem i odpowiedź na nie bp. Ostrowskiego, wystawiona w Smardzewicach 27 lipca 1762 r. – k. 12-18.

Dekret reformacyjny dla kolegium wikariuszy, mansjonarzy, psalterzystów i innego duchowieństwa niższego, wystawiony przez bp. Koadiutora, Antoniego Kazimierza z Ostrowa Ostrowskiego, we Włocławku, 10 października 1760 r., uwierzytelniony własnoręcznym podpisem i pieczęcią – k. 19-21.

21^c

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 21^c(198).**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio generalis ecclesiae Cathedralis Vladislaviensis, per illustrissimum et reverendissimum dominum Antonium Casimirum de Ostrow Ostrowski, episcopum Livoniae et Piltinensem, episcopatus Wladislaviensis et Pomeraniae coadiutorem, anno domini 1760 peracta.*

[3. Daty krańc.] **1760.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (41,5/27 cm). Stan zachowania książki dobry. Pismo bardzo staranne. Okładka skórzana, nieco wytarta, bez złocień i napisów. Zawiera 295 stron liczbowanych.

[5. Sygn. dawna] 198.

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna katedry włocławskiej, przeprowadzona z upoważnienia biskupa ordynariusza włocławskiego Antoniego Sebastiana Dembowskiego⁵, przez biskupa koadiutora Antoniego Kazimierza Ostrowskiego. Nie jest to jednak protokół powstały podczas przeprowadzania wizytacji, ale czystopis sporządzony przez nieznanego z imienia pisarza.

⁴ Jest tu pewna niejasność. Wypis został sporządzony przez Jana Riedt, sekretarza kapituły, podpisany przez Macieja Nałęcz, archidiacona włocławskiego. Przedstawiony na posiedzeniu generalnym kapituły po święcie Wniebowzięcia NMP, 26 sierpnia 1755 r. Data ta zatem nie jest właściwa, bowiem wizytacja miała miejsce dopiero w 1760 r. Prawdopodobnie tę niewłaściwą datę wstawiono później, o czym zdaje się świadczyć fakt, że ten fragment tekstu jest napisany jaśniejszym atramentem.

⁵ Był biskupem włocławskim w latach 1752-1763. Przyszedł z Płocka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł oryginalny taki, jak podano wyżej, na karcie tytułowej, nieobjętej paginacją.

Odpis pisma bp. Antoniego Sebastiana z Dembowej Góry Dembowskiego do bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego, określający jego uprawnienia, w tym wizytowania, aby zostało ono przedstawione kapitule włocławskiej. Oryginał został wystawiony w Smardzewicach 2 maja 1760 r., uwierzytelniony pieczęcią biskupa. Dokument sporządził Wojciech Suliński, kanclerz kurii biskupiej – s. 1-2.

Powiadomienie kapitule włocławskiej, przez wyznaczonego wizytatora, o mającej się odbyć wizytacji. Pismo wystawione w Warszawie 18 czerwca 1760 r. Dokument przygotował Teodor Słomiński, notariusz substytut – s. 2-3.

Ogólny opis świątyni katedralnej, ze wspomnieniem o początkach diecezji, jednak z mylnym nawiązaniem do roku 966, kiedy miała powstać katedra w Kruszwicy i podaniem późniejszych wydarzeń z dziejów katedry i diecezji włocławskiej – s. 4-5.

Opis ołtarzy w katedrze – s. 5-11.

Ołtarz wielki, marmurowy, fundowany przez bp. Hieronima Rozrażewskiego⁶, pw. Wniebowzięcia NMP – s. 5-6.

Ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego (tumski), na środku świątyni, odprawiali przy nim wikariusze katedralni oraz mansjonarze. Przy Krzyżu były wota. Dawny zapis na odprawianie tu mszy o Matce Bożej Bolesnej uzupełnił i powiększył sufragan włocławski, Franciszek Kanigowski⁷ – s. 6.

Ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego, znajdujący się w pobliżu kaplicy Matki Bożej, posiadający własnego altarzystę, Szymona Rykalskiego. Do tego ołtarza przywiązane było spore uposażenie – s. 6-7.

Ołtarz św. Barbary, Dz. i M., w pobliżu ambony. Odprawiali przy nim mansjonarze – s. 7-8.

Ołtarz Wniebowstąpienia Pańskiego posiadający własnego altarzystę, Michała Kolińskiego – s. 8.

Ołtarz Objawienia Pańskiego z własnym altarzystą, Wojciechem Węsierskim – s. 8.

Ołtarz Zwiastowania NMP, z przywileju bp. Zbigniewa Oleśnickiego⁸ inkorporowany wikariuszom katedralnym. Posiadał własnego altarzystę – kapelana. Był nim wówczas wicekustosz, Stanisław Pieniecki. Posiadał własne uposażenie – s. 8-9.

Ołtarz Niepokalanego Poczęcia NMP, erygowany przez bp. Bonawenturę Madalińskiego⁹ i przez niego uposażony. Miał też inne jeszcze uposażenie. Dwa razy w tygodniu odprawiali tu wikariusze katedralni mszę za Mikołaja Nepko, wicekustosza włocławskiego, który w 1392 r. kupił od bp. Henryka¹⁰ (1389-1398) wieś Czerniewiczki i darował wikariuszom – s. 9.

⁶ Był biskupem włocławskim w latach 1581-1600.

⁷ Biogram tego biskupa sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani włocławscy*, Włocławek 1906, s. 72-74.

⁸ Był biskupem włocławskim w latach 1473-1480. Później arcybiskupem gnieźnieńskim.

⁹ Był biskupem włocławskim w latach 1681-1691.

¹⁰ Henryk, książę legnicki, był biskupem włocławskim w latach 1389-1398.

Ołtarz Wniebowzięcia NMP, z własnym uposażeniem. Altarzysta Jan Forkiewicz – jeden z psalterzystów – s. 9-10.

Ołtarz św. Marii Magdaleny, niedawno wystawiony w pobliżu głównych drzwi katedry, przez kanonika Floriana Lachowicza¹¹ – s. 10.

Ołtarz św. Piotra, należący do kapelana bp. sufragana. Miał własne uposażenie – s. 10.

Ołtarz św. Mikołaja, z uposażeniem danym przez Wojciecha Trzebuchowskiego¹², kanonika włocławskiego. W czasie wizytacji odprawiał przy nim kanonik Stanisław Zdawczyński¹³ – s. 10.

Ołtarz Świętego Ducha w pomieszczeniu kapitułarza, przy którym msze odprawiało się z okazji posiedzenia kapituły – s. 10-11.

Kaplice, których jest cztery:

Kaplica Matki Bożej, fundowana przez bp. Jana Tarnowskiego¹⁴, przyozdobiona przez innych biskupów. Odprawiali tu mansjonarze i psalterzyści – s. 11.

Kaplica św. Marcina, zwana „bratkowiana”. Uposażenie do niej zapisał kanonik Łukasz Bratkowski¹⁵, dając warunek, aby altarzystą był ktoś z rodu Bratkowskich – s. 11-12.

Kaplica Najświętszego Sakramentu, w której w każdy czwartek była śpiewana msza o Najświętszym Sakramencie – s. 12.

Kaplica św. Kazimierza, po przeciwnej, to jest po prawej stronie położona. Dwie msze tygodniowo odprawiali w niej zakrystianie¹⁶, którym aktualnie był Łukasz Chrzanowski – s. 13.

Zakrystie dwie. Po stronie prawej dla członków kapituły, po stronie lewej dla niższego duchowieństwa – s. 13.

Inwentarz sporządzony podczas wizytacji.

Sprzęty złote – 16 pozycji – s. 13-15.

Sprzęty srebrne – bardzo liczne – s. 15-17.

Wota i inne ozdoby srebrne na Krzyżu (Tumskim) – s. 17-18.

Srebro znajdujące się na obrazie Matki Bożej w kaplicy Matki Bożej i na ołtarzu Zwiastowania – s. 18-19.

Naczynia z miedzi i cyny – s. 19.

Mszały – s. 19.

Paramenty do celebracji biskupich – s. 20.

Antepedia przy ołtarzu wielkim i innych – s. 20-21.

Tuwaźnie i inna bielizna – s. 21.

Ornaty – s. 21-24.

Kapy – s. 24.

¹¹ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 469-472.

¹² Biogram tego kanonika włocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 969-973.

¹³ Ks. Chodyński nie notuje tego kanonika w swoim katalogu.

¹⁴ Jan Tarnowski był biskupem włocławskim w latach 1600-1603, później biskup krakowski.

¹⁵ Biogram tego kanonika zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 75-77.

¹⁶ Widocznie ów zakrystianin był duchownym ze święceniami kapłańskimi.

Welony, bursy i palki – s. 25.

Wykaz paramentów w zakrystii mniejszej (wikariuszowskiej) – s. 25-26.

Różny sprzęt ruchomy oraz księgi chórowe – s. 27-28.

Skład osobowy kapituły – prałaci¹⁷ – s. 28-29: prepozyt – Stanisław Biegański¹⁸, dziekan – Mateusz Błędowski¹⁹, archidiacon – Stefan Sumiński²⁰, kustosz – Stanisław Zboiński²¹, kantor – Antoni Wysocki²², archidiacon pomorski – Cyprian Wolicki²³, kanclerz – Ferdynand Kicki²⁴.

Skład osobowy kapituły – kanonicy – s. 29: Maurycy Jeżewski²⁵, Bonawentura Heynik²⁶, Ignacy Lasocki²⁷, Chryzostom Szczeciński²⁸, Adam Kos²⁹, Ludwik Bratoszewski³⁰, Józef Strzelecki³¹, Ignacy Cieński³², Klemens Mokronowski³³, Stefan Antoniewicz³⁴, Józef Niewieściński³⁵, Adam Przerebski³⁶, Jan Dembowski – sufragan³⁷, Leonard Kiełczewski³⁸, Maciej Nałęcz³⁹, Kacper Sokołowski⁴⁰, Sebastian Miłęcki⁴¹.

¹⁷ Kapituła wrocławskiej poświęcona jest praca: S. Librowski, *Kapituła katedralna wrocławska*, Warszawa 1949. Dzieje zaś wikariuszy omówił: S. Chodyński, *Wikariusze katedry wrocławskiej*, Wrocław 1912.

¹⁸ Biogram tego prepozyta wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 41-43.

¹⁹ Biogram tego dziekana wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 58-61.

²⁰ Biogram tego archidjakona wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 894-895.

²¹ Biogram tego kantora wrocławskiego, a potem kustosa zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1077-1078.

²² Biogram tego kantora wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1026-1030.

²³ Biogram tego archidjakona wrocławskiego a później sufragana pomorskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1005-1012.

²⁴ Biogram tego kanclerza wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 378-379.

²⁵ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 335-339.

²⁶ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 331-314.

²⁷ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 481-484.

²⁸ Właściwie nosił imiona Jan Chryzostom, a nazwisko brzmiało Szczeciński. Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 910-937.

²⁹ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 427-429.

³⁰ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 77-80, 83.

³¹ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 878-882.

³² Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 133-137.

³³ Nosił dwa imiona: Jan Klemens. Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 638-639.

³⁴ Właściwie nosił imię Szczepan. Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 19-21.

³⁵ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 676, 678.

³⁶ Był potem opatem w Jędrzejowie. Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 766-770.

³⁷ Późniejszy biskup sufragan wrocławski Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 191; tenże, *Biskupi sufragani wrocławscy*, Wrocław 1906, s. 75-77.

³⁸ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 383, 383.

³⁹ Później dziekan wrocławski. Biogram tego kanonika i dziekana wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 648-649.

⁴⁰ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 859-862.

Wyciąg opisu prałatur, kanonii i należącego do nich uposażenia z księgi akt kapitułowych z około 1435 r. – s. 29-35.⁴²

Opis (dokładny) dóbr prestimonialnych należących do kapituły według ostatniej ich wizytacji z 1754 r.⁴³ – s. 35-71.

Prestimonium Murzynek i Perkowo⁴⁴ – s. 35-37.

Prestimonium Kożanowo⁴⁵ Chumlin i Koszanowo – s. 37-42.

Prestimonium Lipienica – s. 42-44.

Prestimonium Zalesie⁴⁶ – s. 44-46.

Prestimonium Świekotowo – s. 46-49.

Prestimonium Karsk i Kobylnica – s. 49-51.

Prestimonium Włoszanowo – s. 51-55.

Prestimonium, Szarlej, Łopatki, Kępka (Księża) – s. 55-57.

Prestimonium Walewskie – s. 57-58.

Prestimonium Dziewa – s. 58-60.

Prestimonium Rąbinek i Kucierz – s. 60-62.

Prestimonium Świątniki – s. 62-64.

Prestimonium Osłomki – s. 64-65.

Prestimonium Smólsk Mały i Popowiczki – s. 65-66.

Prestimonium Sikorowo – s. 66-68.

Prestimonium Korzeszynek – s. 68-69.

Prestimonium Biskupice – s. 69-70.

Wykaz imienny wszystkich członków kapituły według starszeństwa zasiadania w niej – s. 70.

Wykaz młynów należących do kapituły: Piaseczny, Zaborowy, Świechowski, Zawada, Kawka, Młyn Wolborski – s. 71.

Wykaz „gratae episcopales”, czyli dochody i uposażenia dane niegdyś kapitule przez biskupów – s. 71.

Wykaz dziesięcin należnych kapituły – s. 72-73.

Wykaz zapisanych sum, z których kapituła, a także niższe duchowieństwo katedralne pobierało czynsz⁴⁷ – s. 73-95.

⁴¹ Nazwisko właściwie brzmiało: Mielecki. Biogram tego kanonika włocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 604-605.

⁴² Jest tu podane całe uposażenie kapituły, z wyszczególnieniem dóbr należących do poszczególnych urzędów kapitułowych.

⁴³ Są to dokładne opisy folwarków, zabudowań i powinności z wyliczeniem mieszkańców. Podawano też do którego z członków kapituły dobra te aktualnie należały.

⁴⁴ Wiadomości, gdzie są położone wymieniane tu prestimonia, podał w indeksie do swojej pracy o kapitule ks. Librowski. – zob. S. L i b r o w s k i: *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji*, Warszawa 1949.

⁴⁵ Tej miejscowości nie zidentyfikowano.

⁴⁶ Tej miejscowości nie zidentyfikowano.

Wykaz kurii (domów) kanoników i penitencjarzy⁴⁸ – s. 96-102.

Opis domu dla księży emerytów, znajdującego się obok kościoła św. Stanisława, ufundowanego przez kanonika [Aleksandra] Magnuskiego⁴⁹, który zajmował ówczesnie archidiacon pomorski, Cyprian Wolicki⁵⁰ – s. 102.

Wykaz domów (dwóch) należących do mansjonarzy, użytkowanych, na mocy umowy, przez członków kapituły, z podaniem imion użytkowników – s. 102-104.

Wykaz domów należących do wikariuszy, użytkowanych na podobnych co wyżej zasadach, przez kapitułę, z podaniem imion użytkowników – s. 104.

Aniwersarze⁵¹ odprawiane w katedrze włocławskiej po ostatniej ich redukcji 20 grudnia 1743 r. (za bp. Walentego Czapskiego⁵² redukcje te wprowadziła wyznaczona specjalnie do tego komisja. Jest to właściwie odpis tego postanowienia, z wyliczeniem obowiązujących aniwersarzy w poszczególne miesiące roku kalendarzowego) – s. 104-112.

Aniwersarze odprawiane w katedrze włocławskiej po następnej redukcji z 14 sierpnia 1750 r. (za bp. Walentego Czapskiego redukcje te wprowadziła specjalnie powołana komisja). Jest to także odpis odnośnego dokumentu, w którym wyliczono także aniwersarze wg poszczególnych miesięcy w roku) – s. 112-119.

Walenty Aleksander Czapski, z łaski Bożej i Stolicy Apostolskiej bp włocławski i pomorski zarządził dokumentem wystawionym w Gdańsku 9 grudnia 1750 r. najnowszą redukcję aniwersarzy w katedrze włocławskiej (wyliczono aniwersarze wg miesięcy w roku kalendarzowym) – s. 120-125.

Wykaz dwóch aniwersarzy z czasów bp. Jana Pelli⁵³ (1421-1428) i biskupów: Wincen-
tego Przerębskiego⁵⁴ (1503-1513) oraz Macieja Drzewickiego⁵⁵ (1513-1531), które nie
znajdowały w tablicy aniwersarzy – s. 123-124.

Aniwersarze znajdujące się na tablicy, ale nie wymienione w wyżej przytoczonych redukcjach – s. 124.

Katalog ksiąg w bibliotece kapituły, wg ich treści – s. 125-140.

Seria biskupów kruszwickich oraz włocławskich i pomorskich (rozpoczyna się od 966 r. i doprowadzona jest do 1758 r.) – s. 140-146.

Katalog zawartości archiwum z wyliczeniem ksiąg dotyczących tak działalności biskupów, jak i kapituły – s. 147-153.

Indeks przywilejów biskupstwa włocławskiego oraz innych dokumentów znajdujących się pierwszej skrzyni archiwum:

⁴⁷ Dokładnie podano, kto, kiedy i na jakich dobrach dał zapis i jakie z tego tytułu spoczywają na duchowieństwie katedralnym zobowiązania.

⁴⁸ Opisano 18 domów kanonickich z podaniem, kto z każdej korzysta.

⁴⁹ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 579-582.

⁵⁰ Biogram tego biskupa sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 86-88.

⁵¹ Aniwersarze w katedrze włocławskiej omówił: S. L i b r o w s k i, *Kapituła*, s. 116, 119.

⁵² Był biskupem włocławskim w latach 1741-1751.

⁵³ Jan Pella z Niewiesza był biskupem włocławskim w latach 1421-1428.

⁵⁴ Wincenty Przerębski był biskupem włocławskim w latach 1503-1513.

⁵⁵ Maciej Drzewicki był biskupem włocławskim w latach 1513-1531. Przyszedł z Przemyśla a odszedł do Gniezna.

Przywileje wspólne diecezji włocławskiej – s. 154-160.

Przywileje klucza włocławskiej – s. 160-163.

Przywileje klucza wolborskiego – s. 163-166.

Przywileje klucza raciążskiego – s. 166-167.

Przywileje klucza komorskiego – s. 168.

Przywileje klucza niesułkowskiego – s. 168.

Przywileje klucza subkowskiego – s. 169-176.

Przywileje klucza ciechocińskiego – s. 176-178.

Przywileje klucza piórkowskiego – s. 178-179.

Dokumenty dotyczące dóbr Falenty pod Warszawą, które niegdyś należały do dóbr biskupstwa włocławskiego – s. 179.

Przywileje dotyczące różnych osób i miejscowości – s. 179-182.

Zbiór dokumentów erekcyjnych odnoszących się do beneficjum włocławskiego kościoła katedralnego – s. 182-184⁵⁶.

Przywileje i dokumenty dotyczące ustalenie granic pomiędzy niektórymi dobrami kapituły i biskupów włocławskich – s. 184-185.

Dokumenty dotyczące dochodów kapituły od zapisanych dla niej na różnych dobrach sum pieniężnych – s. 186-187.

Dokumenty i przywileje odnoszące się do biskupstwa włocławskiego – s. 187-190.

Przywileje wspólne kapituły włocławskiej – s. 190- .

Przywileje odnoszące się do dziesięcin pobieranych przez kapitułę włocławską – s. 197.

Indeks bull papieskich znajdujących się w archiwum – s. 197-199.

Dwa dokumenty odnoszące się do klucza niesułkowskiego – s. 199.

Rachunki dochodów i wydatków wszystkich należących do kapituły włocławskiej z 1759 roku, sprawdzone 2 stycznia 1760 roku – s. 200-205⁵⁷.

Dochody, podane wg ich źródeł, przyniosły razem 92490 tynfów⁵⁸ i 15 groszy – s. 201.

Wydatki podliczone według ich rodzajów, podając za każdym razem sumę we florenach, niekiedy też w tynfach, ale nie zliczono na końcu sumy ogólnej – s. 201-205.

Antoni Kazimierz z Ostrowa Ostrowski, sufragan i koadiutor włocławski, z upoważnienia bp. ordynariusza włocławskiego, Antoniego z Dembowej Góry Dembowskiego, powiadamia kapitułę włocławską, pismem wystawionym 10 października 1760 r. we Włocławku, o mającej być przeprowadzonej wizytacji katedry włocławskiej i przedstawia jakie będą stawiane pytania i czego dotyczyć będzie sama wizytacja – s. 206-210⁵⁹.

⁵⁶ Są tu także dokumenty inkorporacji niektórych parafii do kolegiów duchowieństwa katedralnego.

⁵⁷ Wyliczono tu wszystkie źródła dochodów kapituły.

⁵⁸ Tynf w praktyce oznaczał tyle co złoty lub floren i równał się 30 groszy. Podają za: J. S z y m a n i s k i, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 68.

⁵⁹ Wśród tych 63 pytań, nie było żadnego, które dotyczyłoby stanu budynku katedralnego i jego konserwacji, chociaż pytano o stan innych zabudowań należących do kapituły.

Przed wydaniem dekretu reformacyjnego kapituła postawiła szereg swoich uwag i zastrzeżeń odnoszących się do poszczególnych punktów wizytacji, na które odpowiedział bp Dembowski w Smardzewicach 24 lipca 1762 r.⁶⁰ – s. 218-229.

Dekret erekcji prenebdy zwanej Bratkoviana, fundowanej przez kanonika wrocławskiego, Łukasza Bratkowskiego⁶¹ przy kaplicy św. Marcina⁶², dokonanej przez bp. Pawła Wołuckiego⁶³ 7 stycznia 1622 r.⁶⁴ – s. 230-241.

Dekret reformacyjny dla prebendy Bratkoviana – s. 241-422.

Wizytacja penitencjarzy (czterech) urzędujących przy katedrze: Ignacy Lasocki⁶⁵ – kanonik; Wojciech Węgierski⁶⁶, mianowany przez kapitułę, wiodący spór z Janem Służewskim⁶⁷, mającym prowizję papieską; Kacper Sokołowski⁶⁸; Stanisław Zdawczyński – s. 242-245.

Zakrystianin, Łukasz Chrzonowski – s. 245.

Wizytacja kolegium wikariuszy, których powinno być siedmiu, oprócz tych, którzy pracują przy parafii Gostynin i przy kościele szpitalnym w Inowrocławiu. Podano ich skład osobowy, oraz uposażenie – s. 245-254.

Wynagrodzenie płacone wikariuszom przez kapitułę – s. 254.

Dochody okolicznościowe wikariuszy – s. 254.

Wykaz mszy i aniwersarzy, do odprawiania których byli zobowiązani wikariusze – s. 254-256.

Dochody i wydatki kolegium wikariuszy w 1759 roku – s. 256-257.

Wizytacja kolegium mansjonarzy – s. 258-259.

Wykaz mszy i aniwersarzy, do odprawiania których byli zobowiązani mansjonarze – s. 259-260.

Wizytacja kolegium psalterzystów – s. 260-263.

Wizytacja kościoła św. Stanisława z opisem samej świątyni, ołtarzy, wyposażenia, znajdujących się tam obrazów oraz obowiązków mszalnych i aniwersarzy, do których zobowiązane było kolegium psalterzystów – s. 263-266.

Wizytacja szkoły znajdującej się przy kościele św. Stanisława – s. 266-267.

Opis wspólnej rezydencji wikariuszy katedralnych, dawniej zwanej fabryką, później kolegium⁶⁹ – s. 267-271.

Wizytacja kapeli, czyli orkiestry, przy katedrze wrocławskiej – s. 271-273.

⁶⁰ O tym, że podpisał to sam ordynariusz świadczy miejsce wystawienia tych odpowiedzi, a mianowicie Smardzewice, skąd też wyszedł dekret zapowiadający wizytację.

⁶¹ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chod y ń s k i, *Katalog*, s. 75-77.

⁶² W księdze, pewnie przez pomyłkę, napisano, że przy kaplicy św. Andrzeja.

⁶³ Był biskupem wrocławskim w latach 1616-1622.

⁶⁴ W tekście tej erekcji jest przytoczony dokument fundacji dokonanej przez Łukasza Bratkowskiego i przytoczony cały szereg świadków, tak jednego, jak i drugiego dokumentu. Dokument ten przytoczono z racji mającej nastąpić jego zmiany.

⁶⁵ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chod y ń s k i, *Katalog*, s. 481-484.

⁶⁶ Nie podaje tego nazwiska ks. Chodyński.

⁶⁷ Nie podaje tego nazwiska ks. Chodyński.

⁶⁸ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chod y ń s k i, *Katalog*, s. 859-862.

Dzwonnicy katedry włocławskiej – s. 273.

Wizytacja kościoła szpitalnego św. Witalisa, z podaniem opisu świątyni, ołtarzy, wyposażenia oraz dochodów – s. 273-277.

Dekret reformacyjny dla kolegium wikariuszy, mansjonarzy, psalterzystów i pozostałego kleru niższego w katedrze włocławskiej, ujęty w 37 punktach – s. 277-281.

Wizytacja seminarium, znajdującego się przy kościele św. Witalisa, z podaniem imion i nazwisk przełożonych i profesorów oraz imiennie wyliczonych 14 seminarzystów. Przy-
pomniano, że zasady funkcjonowania seminarium (*dispositiones*), jego statuty i uposażenie
znane są z postanowień biskupów: Stanisława Karnkowskiego⁷⁰ (1568-1581) i Felicjana
Konstantego Szaniawskiego⁷¹ – s. 281-282.

Reguły, statut i dochody Seminarium Włocławskiego określone przez bp. Konstantego
Felicjana Szaniawskiego, przedstawione w Nuncjaturze Warszawskiej 2 października 1737
r. przez Jana Aumont, proboszcza parafii św. Krzyża w Warszawie i wizytatora polskiej
prowincji Misjonarzy św. Wincentego Paulo. Jest to odpis z akt nuncjatury – s. 282-288.

Dekret reformacyjny dla seminarium włocławskiego – s. 288-289.

Wizytacja kościoła św. Wojciecha we Włocławku. Opis kościoła, ołtarzy, wyposażenia
i uposażenia – s. 289-292.

Dekret reformacyjny dla kościoła św. Stanisława – s. 292-293.

Materiały wizytacyjne, których czystopis zawiera ta księga, zostały uwierzytelnione
podpisem i pieczęcią (w opłatku) bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego 10 października
1760 roku – s. 293⁷².

22(514)

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 22(514).**

[2. Tytuł oryg.]

*Visitatio decanatus Nieschoviensis ex mandato Illustrissimi Excellentissimi et Reve-
rendissimi Domini Domini Antonii de Ostrow Ostrowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia
episcopi Livoniae et Piltinensis, dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae coadiutoris, per
Illustrissimum Admodum Reverendum Petrum Murkowski, cononicum Crusviciensem,
decanum Nieschoviensem, parochum Lubaniensem, Anno Domini 1761 facta.*

[3. Daty krańc.] **1761.**

⁶⁹ Opis tego domu dał w swojej pracy ks. Chodyński, *Wikariusze katedry
włocławskiej*, Włocławek 1912, s.112-114.

⁷⁰ Stanisław Karnkowski był biskupem włocławskim w latach 1567-1581, a później przeszedł
na arcybiskupstwo gnieźnieńskie.

⁷¹ Felicjan Konstanty Szaniawski był biskupem włocławskim w latach 1707-1720, a potem
został biskupem krakowskim.

⁷² Księga napisana jedną ręką, ale pisarz jest nieznan. Wydaje się jednak, że podpis biskupa
jest własnoręczny.

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (34/21). Stan zachowania księgi bardziej niż dobry. Oprawa współczesna w półpłótno. Karty paginowane od 1 do 83. Na początku księgi dwie karty niepaginowane.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

I n d e k s wizytowanych parafii sporządzony ręką ks. Stanisława Chodyńskiego – k. 1, niepaginowana.

T y t u ł księgi w pełnym brzmieniu, jak wyżej – k. 2 niepaginowana.

N i e s z a w a

Miasto królewskie. Kościół murowany z wieżą, pw. św. Jadwigi, patronki królestwa, ale z przywileju królewskiego, proboszczów mianuje sam ordynariusz miejscowy w porozumieniu z magistratem miasta Nieszawy⁷³. Dwa wejścia do świątyni: główne – od zachodu i do prezbiterium – od strony południowej. W wieży pięć dzwonów, ale nie ma wiadomości o ich konsekracji, oraz zegar. Mała wieża z sygnaturką – s. 1.

Opis wnętrza świątyni. W prezbiterium, po stronie południowej, kaplica pw. Matki Bożej, zwana Różańcową i po stronie północnej – pw. Ścięcia św. Jana Chrzcziciela. W nawie, po stronie północnej, kaplica św. Anny. Posadzka marmurowa, pomiędzy ławkami – z cegły. Sklepienie łukowe, w prezbiterium murowane, w nawie drewniane. Zakrystia ze skarbcem, po stronie ewangelii. Ołtarz wielki z mensą murowaną, stary, z obrazami Narodzenia Pana Jezusa i św. Jadwigi. Ołtarzy bocznych siedem: św. Jana Nepomucena, Zwiastowania NMP, św. Barbary, Ścięcia św. Jana Chrzcziciela, św. Krzyża, św. Anny, Matki Bożej. Tabernakulum, chrzcielnica, ambona, dwa konfesjonały i ławki – dobre – s. 1-3.

Wyposażenie w naczynia srebrne i inne, z zaznaczeniem wyposażenia niektórych ołtarzy oraz inne paramenty liturgiczne – s. 3-8.

Katalog ksiąg liturgicznych i innych, znajdujących się w bibliotece, w ilości nieco ponad 200 pozycji – s. 8-12.

Uposażenie kościoła – s. 12-13.

Służba Boża – s. 13.

Bractwa: różańcowe, dobrej śmierci przy ołtarzu św. Barbary, literackie – s. 14-15.

Służba kościelna: proboszcz – Mateusz Błędowski⁷⁴, kanonik włocławski. Inni kapłani: Walenty Romański – kapelan kaplicy Krzywaków, Franciszek Gularski – kaznodzieja, Walenty Gadkowski – wikariusz, Szymon Smolski – kapelan kaplicy (fundacji Zofii Pankowej). Zakrystianin – Fabian Kałaczyński i trzech wityrkusi, a mianowicie: Andrzej Wachowski – rajca miejski, Antoni Kozimiński i Michał Zakrzewski – mieszczanie. Śpiewacy na chórze: Michał Firkowski – starszy, Michał Dozewicz – organista, Stanisław Firkowski, Marcin Czerepiński, Jan i Jakub Kamoscy. Powinno być jeszcze dwóch dyszkantistów⁷⁵, ale aktualnie ich nie było – s. 15.

⁷³ Podczas tej wizytacji okazano odnośny przywilej monarszy.

⁷⁴ Biogram tego kanonika, a potem dziekana włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 58-61.

Uposażenie parafii i poszczególnych ołtarzy – s. 15-22.

Dziesięciny – s. 22.

Zabudowania należące do parafii – s. 22-25.

Fundacja pierwsza – „Krzywdów”, z zapisu Jana Krzywda, na sumę 50000 florenów, zabezpieczonych na magistracie królewskiego miasta Torunia, uczyniona, za zezwoleniem biskupa włocławskiego, Macieja Łubieńskiego⁷⁶, w Nieszawie 23 lutego 1637 roku⁷⁷ – s. 25-37.

Fundacja druga, na sumę 6000 tynfów, z zapisu Zofii Pankowa – s. 37.

Fundacja trzecia, na sumę 1000 florenów pruskich, z zapisu Marcina Sławęckiego – s. 37-38.

Fundacja czwarta, na sumę 4000 florenów, z zapisu Jadwigi Kolasina – s. 38.

Fundacja piąta, na sumę 1000 florenów, z zapisu Wojciecha, proboszcza z Broniewa – s. 38-39.

Fundacja szósta, na sumę 1000 florenów, z zapisu mansjonarza włocławskiego, Piotra Dokrockiego – s. 39.

Fundacja siódma, na sumę 1000 florenów, z zapisu mieszczanina nieszawskiego, nie-
wiadomego imienia, Ulanowskiego – s. 39.

Fundacja ósma, na sumę 1000 florenów, z zapisu rodzeństwa bliźniaków Michała i Ma-
rianny Unimierskich – s. 39.

Fundacja dziewiąta, na sumę 950 tynfów, z zapisu kanonika Livoniae i proboszcza
nieszawskiego, Jana Błędowskiego – s. 39-40.

Fundacja dziesiąta, na sumę 1000 tynfów, z zapisu kanonika kruszwickiego, proboszcza
kowalskiego, Franciszka Misieckiego – s. 40.

Szpital:

1. Szpital z Fundacji Krzywdów, drewniany, wymagał naprawy. Aktualnie przebywało
sześciu ubogich – s. 40-41.

2. Szpital z fundacji Stanisława Bieniek, mieszczanina nieszawskiego, z 1589 r. Cały
murowany, położony w sąsiedztwie kaplicy pw. św. Wojciecha, naprzeciwko klasztoru
Franciszkanów Konwentualnych. Chociaż przytułek ten aktualnie był zaniedbany, przeby-
wało w nim siedmiu ubogich. Szpital ten posiadał specjalne uposażenie. Był pod nadzorem
magistratu nieszawskiego – s. 41.

Dochody duchowieństwa z *akcydensów* – s. 42.

Inwentarz żywy i martwy gospodarstw duchowieństwa nieszawskiego – s. 42.

Miejscowości parafialne: miasto Nieszawa, wsie: Przypust, Wólne, Plebanka, Dymiec,
Olszak, Szpitalka, Rybitwy, Mniszek, Starkowiec, Dzierżączka, Kępy Wolnińskie, Kępa
Zielona, Kępa Płodkowa – s. 42-43⁷⁸.

⁷⁵ Śpiewacy sopraniści, najczęściej młodzi chłopcy, ponieważ niewiasty wówczas w chórach
kościelnych śpiewać nie mogły.

⁷⁶ Maciej Łubieński był biskupem włocławskim w latach 1631-1641, a potem przeszedł na
arcybiskupstwo gnieźnieńskie.

⁷⁷ Przytoczono tu brzmienie całego dokumentu, pewnie z ksiąg miejskich nieszawskich.

Parafian, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 703 osoby, luteran 158, ale ci przyjmowali chrzest i zawierali małżeństwa w parafii. Żydów 6 osób – s. 43.

Szkoły nie było, ale nauczyciel uczył w swoim domu – s. 43.

Zgorszenia, jakie dawniej były w parafii, zostały usunięte staraniem oficjała włocławskiego – s. 43.

Kaplica św. Wojciecha, murowana, niegdyś fundowana przez mieszczanina, Stanisława Bienieckiego (Bieniek), ostatnio, w 1756 roku, odbudowana staraniem nieżyjącego już ks. [Stefana] Dunina⁷⁹ (dawnego proboszcza nieszawskiego), ze składek i z funduszy pozostałych po jakimś ks. [Antonim] Wierzbickim (kapelan fundacji Krzywdów), zmarłym w 1751 roku, przeznaczonych na to przez wykonawców jego testamentu. Były i inne zapisy. Aktualnie opiekował się kaplicą ks. Walenty Gadkowski. Nabożeństwo było tu odprawiane tylko raz w roku, na święto św. Wojciecha, chociaż dawniej była msza w czwartek każdego tygodnia. Wizytator stwierdził, że z dochodów z należącej do kaplicy ziemi, msza ta powinna być odprawiana, zwłaszcza, że ubodzy nie otrzymują z niej żadnego wsparcia – s. 43-44.

Kościół w Przypuście. Wieś Przypust należała do miasta Nieszawy. Kościół drewniany, odbudowany staraniem ks. Dunina⁸⁰ i innych ofiarodawców. Nie był konsekrowany, a tylko poświęcony. Trzy ładne ołtarze. Podłoga i sufit drewniane. Dzwon wiszący na podporach (prowizorycznych) – s. 44.

Opis wyposażenia – s. 44-45.

Nabożeństwa w drugie dni świąt Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego i Bożego Narodzenia, w święta św. Stanisława i św. Marii Magdaleny oraz niekiedy na życzenie zamawiającego tu mszę. Wikariusz parafialny, za odprawianie tu nabożeństw, otrzymywał od proboszcza cztery dzbanki piwa – s. 45.

Uposażenie dosyć bogate⁸¹ – s. 45-47.

Kościół, czyli klasztor Franciszkanów Konwentualnych, znajdujący się na wzniesieniu przy granicy miasta, niedawno odbudowany po spaleniu. Sklepienie i podłoga w prezbiterium murowane, w nawie drewniane. Dwie kaplice: św. Franciszka i św. Antoniego. W samej świątyni trzy ołtarze i ambona. Bractwo Szkaplerza Św. i bractwo św. Anny, które w 1604 r. zostało tu, przez ówczesnego proboszcza nieszawskiego, Gośniewskiego, przeniesione z kościoła parafialnego. Niekiedy były nieporozumienia między zakonnikami a wikariuszami parafialnymi wynikłe z mieszania się zakonników do duszpasterstwa bez zgody duchowieństwa parafialnego – s. 48-49.

⁷⁸ Wydaje się, że niektóre miejscowości położone były po drugiej strony Wisły – Mniszek, Dzierżaczka, Rybitwy – potem włączone do parafii w Bobrownikach i Czernikowie.

⁷⁹ Biogram tego kanonika, a potem archidiacona włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 227-229.

⁸⁰ Pewnie chodzi tu także o Stefana Dunina.

⁸¹ W opisie uposażenia (na marginesie strony) jest wspomniany proboszcz nieszawski, Stanisław Jarczewski, który nastał tu ok. 1618 r., a po nim ok. 1638 r. przyszedł Stanisław Mogilnicki.

Lubanie

Wieś kapituły włocławskiej. Kościół murowany, w części z kamienia, stary, pod dachówką, z wieżyczką na środku, w której znajdowała się sygnaturka. Cmentarz ogrodzony, a na nim dzwonnica z trzema dzwonami. Kościół pw. św. Mikołaja, konsekrowany – s. 49.

Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki z obrazami Matki Bożej i św. Mikołaja. Ołtarze boczne w nawie, po stronie prawej, pw. Anioła Stróża i drugi pw. św. Anny. Po stronie lewej, w prezbiterium, ołtarz boczny św. Józefa. Tabernakulum w prezbiterium (pewnie w ołtarzu wielkim). Chrzcielnica przy ołtarzu św. Aniołów Stróżów. Oleje święte dobrze przechowywane. Dwa konfesjonały pod chórem muzycznym. Organ-pozytyw sześciogłosowy – s. 49-50.

Wypożyczenie w naczynia srebrne i inne paramenty liturgiczne – s. 50-52.

Księgi – tylko liturgiczne – s. 52.

Dochody kościoła – s. 52.

Służba boża – s. 52.

Bractwo św. Aniołów Stróżów, założone przed około pięćdziesięcioma laty staraniem chorążego brzeskiego, Piotra Osieckiego – s. 52-53.

Proboszcz, Piotr Murkowski, kanonik kruszwicki [dziekan nieszawski], rezydował od 1726 roku. Organista – Kazimierz Witrykusi: Walenty Kosytka i Łukasz Zapora – s. 53.

Uposażenie – s. 53.

Dziesięciny – s. 53.

Zabudowania parafialne – s. 54.

Fundacja, tylko jedna, na sumę 500 tynfów, z zapisu Antoniego Gorzyńskiego, łowczego kaliskiego – s. 54.

Szpital spalił się razem z zabudowaniami plebańskimi, obecnie jest tylko chatka w której mieszka diakon kościelny – s. 54.

Dochody z akcydensów, z których proboszcz dawał coś organistom – s. 54-55.

Inwentarz żywy – s. 55.

Miejscowości parafialne: Lubanie, Mikanowo, Ustronie, Janowice, Stawiec, Przywieczerzynek, Kawęczynek, Przywieczerzyn, Włoszyca, Bezie, Grabianowo, Kucierz z Kępą, Gąbiniek oraz osady młyńskie Kawka, Osła i na Piaskach – s. 55.

Parafian, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, 752 osoby. We wsiach Bezie, Grabianowie i Kępie Kucierz mieszkał ok. 200 luteran, którzy przyjmowali chrzest w parafii – s. 55.

Szkoła. Organista mógłby uczyć, ale nie było chętnych – s. 55.

Nie było zgorzeń. Relikwie z częstką płaszcza św. Franciszka Serafickiego, z dokumentem autentyczności – s. 55.

Zbrachlin

Wieś kapituły włocławskiej. Kościół murowany, kryty dachówką, niedawno odnawiany, pw. św. Jakuba Apostoła, konsekrowany. Cmentarz bez ogrodzenia. Dzwonnica nowa, wystawiona przez ks. Murkowskiego, kan. kruszwickiego, dziekana nieszawskiego i proboszczą z Lubania, gdy tu był zarządcą. Trzy dzwony – s. 56.

Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki, z obrazami św. Józefa i św. Jakuba. W tym ołtarzu było tabernakulum. Dwa ołtarze boczne w nawie głównej, ale nie podano wezwań. Chrzcielnica stara, zamykana, oleje św. przechowywane w zakrystii. Ambona prosta, ławki zlej jakości. Na chórze pozytywnie wymagający naprawy – s. 56-57.

Naczynia srebrne i inne paramenty liturgiczne – s. 57.

Księgi – tylko liturgiczne – s. 57.

Dochód kościoła mały i nie wystarczał na wino i świece – s. 57-58.

Służba boża – s. 58.

Proboszcz – Maciej Forniewicz. Organista – Wojciech Kolaszewicz. Nie było wotrykusów – s. 58.

Uposażenie kościoła – s. 58-59.

Dziesięciny. Fundacji nie było – s. 59.

Zabudowania parafialne i inwentarz⁸² – s. 60.

Miejscowości parafialne: wsie Zbrachlin, Siutkowo, Niszczewy i Waganiec – s. 60.

Parafian, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 225 osób – s. 60.

Nie było innowierców, szkoły, zgorzeń – s. 60.

R a c i ą ż e k

Miasto biskupa włocławskiego. Kościół murowany pw. św. Hieronima, konsekrowany, z wieżą – wymagał remontu. Patronat bp. włocławskiego. Ogrodzenie cmentarza wymagało naprawy – s. 61.

Opis wnętrza świątyni. Posadzka marmurowa, ale pod ławkami pozostawiono miejsce puste. Sklepienie w nawie głównej drewniane, wymagające naprawy, w prezbiterium – murowane. Ławki i dwa konfesjonały dobre. Ołtarz wielki murowany z obrazami Wszystkich Świętych. Ołtarz boczny w nawie, po stronie prawej, z obrazem Matki Bożej, a po stronie lewej – św. Józefa. Tabernakulum w ołtarzu wielkim, drewniane, zamykane wprawdzie, ale powinno być wzmocnione. Oleje św. przechowywane dobrze w skrytce znajdującej się w murze, w pobliżu ołtarza wielkiego. Zakrystia po lewej stronie ze skarbcom. Organ, czyli pozytywny nowy, sprawiony w 1760 r. – s. 61-62.

Naczynia srebrne i inne paramenty liturgiczne, w tym należące do bractwa św. różańca i cechu piwowarów – s. 62-65.

Księgi liturgiczne i znajdujące się w bibliotece w ilości ok. 30 pozycji – s. 65-66.

Dochód kościoła – s. 66.

Służba boża – s. 66.

Arcybractwo [św. Różańca] założone za zgodą Stolicy Apostolskiej i bp. włocławskiego, Krzysztofa Antoniego Szembeka⁸³ (1720-1738) 17 maja 1722 r. z fundacji Deodata Niemojewskiego, miecznika brzeskiego. Cech piwowarów, przy ołtarzu św. Józefa – s. 66-67.

⁸² W opisie inwentarza wspomniano poprzedniego proboszcza, Liścińskiego, kanonika kruszwickiego.

⁸³ Był biskupem włocławskim w latach 1720-1738. Potem arcybiskup gnieźnieński.

Proboszcz, Maciej Nałęcz⁸⁴, kanonik włocławski. Wikariusz, niewiadomego imienia, Bielski, oraz diakon, który niebawem miał przyjąć święcenia kapłańskie. Pomagał franciszkanin z Nieszawy. Witrykusi: Jan Zabłotny i Piotr Pniewski – s. 67.

Uposażenie kościoła. Głównie składała się nań ziemia położona w różnych miejscach. Jedno pole uprawiali ubodzy, w liczbie sześciu osób, z miejscowego szpitala, czyli przytułku – s. 67-69. Do uposażenia prepozyta należało także wójtostwo w Brzeźniu – s. 69-73.

Dziesięciny – s. 73.

Fundacje, czyli zapisy – s. 73.

Fundacja pierwsza, dla bractwa różańcowego, na sumę 3000 tynfów, z zapisu Deodata Niemojewskiego z 1722 r., zabezpieczona na dobrach Ciechocinek – s. 73.

Fundacja druga, na sumę 600 tynfów, z zapisu bp. Konstantego Felicjana Szaniawskiego na remont wieży – s. 73.

Fundacja trzecia – na ubogich, dawniej dająca rocznie 8 florenów; teraz nie daje dochodu – s. 73.

Fundacja czwarta, na ubogich, z zapisu Władysława Wyczechowskiego⁸⁵, kanclerza włocławskiego z 1748 r., na sumę 1000 florenów – s. 73.

Fundacja piąta, z zapisów różnych darczyńców, razem dająca 1215 florenów, zabezpieczona na mieście Raciążek, z czego mieli korzystać ubodzy i organista, a z reszty miały być odprawiane msze – s. 73-75.

Dochody okolicznościowe duchowieństwa – akcydensy – s. 75.

Zabudowania parafialne i inwentarz – s. 75-76.

Miejscowości parafialne: miasto Raciążek, wsie Psiarzewo, Niestuszewo, Markuszewice, Sierzchowo, Turzno, Dąbrówka, młyn i karczma Kut, Kuczek, Nowa Kolonia przy wsi Ossówka, Słonawy, Wymysłowo, Podkuczek, Folwark – s. 76.

Parafian, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 770 osób – s. 76.

Szkoły nie było, ale chętnych uczył organista – s. 76.

Zgorszenia dawało kilka osób z Raciążka. Nie było innowierców – s. 76.

S ł o Ń s k⁸⁶

Wieś królewska. Kościół drewniany, pw. św. Piotra i Pawła, tylko poświęcony, patronatu królewskiego – s. 77.

Opis wnętrza kościoła. Ołtarz wielki z mensą murowaną, z obrazami Chrystusa Ukrzyżowanego i Nawiedzenia NMP. Ołtarze boczne w nawie pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i drugi o niewiadomym wezwaniu. Ambona nowa. Jeden konfesjonał w prezbiterium, a dwa w nawie. Organ-pozytyw nowy, sprawiony przez poprzedniego proboszcza, Jana Barszcz. Tabernakulum znajdowało się w zakrystii, w nim puszka z Najświętszym Sakramentem, sprawiona przez [Władysława] Wyczechowskiego. Oleje przechowywane w skrytce przy ołtarzu wielkim. Zakrystia po stronie lewej prezbiterium. Chrzcielnica z naczyniem miedzianym – s. 77-78.

⁸⁴ Biogram tego kanonika, a potem dziekana włocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 648-649.

⁸⁵ Biogram tego kanclerza włocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 1024-1026.

⁸⁶ Parafia ta obecnie nie istnieje, a sama miejscowość leży w granicach parafii Ciechocinek.

Naczynia srebrne i inne paramenty liturgiczne – s. 78.

Księgi liturgiczne i inne, w liczbie 17 pozycji, po zmarłym proboszczu Barszczu – s. 78-79.

Dochody kościoła – s. 79.

Służba boża – s. 79.

Proboszcz, Krystian Bytner, od 1760 r. Organista – Antoni Drzewiecki. Witrykusi: Antoni z Otłoczyna i Jan Neyman z Wołuszewa – s. 79.

Uposażenie kościoła opisane w 1742 r. na żądanie Władysława Wyczechowskiego, kanclerza wrocławskiego, proboszcza raciążskiego – s. 79.

Dziesięciny – s. 80.

Nie było żadnych fundacji, relikwii ani odpustów – s. 80.

Dochody okolicznościowe, czyli akcydensy – s. 80.

Zabudowania parafialne i inwentarz, którego dawniej nie było, ponieważ od 120 lat parafia była inkorporowana do parafii w Raciążku. Po zmarłym ostatnio proboszczu (Barszcz) zostało nieco inwentarza żywego i sprzętów gospodarskich – s. 80-81.

Wsie parafialne: Słońsk Stary, Słońsk Nowy, Ciechocinek Stary, Ciechocinek Nowy, Olszewo, Otłoczyn, karczma Wygoda – s. 81.

Parafian, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 265 osób. Luteran około 500 osób. Przyjmowali chrzest i zawierali małżeństwa w kościele parafialnym w Słońsku. Nie mieli własnej szkoły, ale zbierali się w domu niejakiego Milka – s. 81.

Małżeństwo niejakiego Jana Sztuczki i Elżbiety rozpadło się, ale proboszcz starał się, aby ze sobą zamieszkali – s. 81.

Polecenie wizytatora, aby proboszczowie zaopatrzyli się w pieczęcie parafialne i spisywali testamenty oraz prowadzili księgi dochodów i wydatków – s. 82.

Wykaz zmarłych [ostatnio] księży w dekanacie: 1744 – Paweł Lurbiecki, kaznodzieja i wikariusz nieszawski; 1748 – Władysław Wyczechowski, kanclerz wrocławski i proboszcz w Raciążku; 1751 – Antoni Wierzbicki, kapelan fundacji Krzywaków w Nieszawie; 1754 – Stefan Dunin, archidiacon wrocławski i proboszcz w Nieszawie; 1758 – Józef Cieśliński, wikariusz z Raciążka; 1758 – Maciej Liściński, kanonik kruszewicki, proboszcz ze Zbrachlina; 1759 – Jan Barszcz⁸⁷, proboszcz ze Słońska; 1760 – Augustyn Drzewiecki, wikariusz z Raciążka – s. 82-83.

Relacja z kongregacji dekanalnej, jaka miała miejsce 23 lutego 1761 r. w Nieszawie – s. 83.

23

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 23(82).**

[72. Tytuł oryg.] *Visitatio ex voluntate et mandato Illustrissimi Excellentissimi Reverendissimi Domini Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia*

⁸⁷ Nazwisko to raz pisano: Barszcz, a kiedy indziej Barscz.

episcopi Livoniae et Piltinensis, episcopatus Vladislaviensis et Pomeraniae coadiutoris, in decanatu Radziejoviensi facta et expedita per Illustrem admodum Reverendum Jacobum Orłowski, canonicum et poenitentiarium Crusviciensem, decanum Radziejoviensem, parochum Bronislaviensem, juxta regulamen et visitationis instrumentum editum. Transmissis tamen litteris innotescentialibus via cursoria per decanatum anno domini 1761, die 18 aprilis.

[3. Daty krańc.] 1761.

[4. Opis zewn.] Łac. i pol. 2° (32/20 cm.) Stan zachowania księgi bardziej niż dobry. Oprawa współczesna w płótno introligatorskie. Kart 75 i jedna (tytułowa) karta nlb. Karta, która powinna być jako czwarta, pomyłkowo wklejona jako karta druga liczbowana⁸⁸. Pismo staranne. Karty puste: k. 1v nlb., 1v, 43, 43v.75v.

Karty 8-11 pochodzą z wcześniejszej księgi, najprawdopodobniej z wizytacji przeprowadzonej w 1711 r., i zostały przypadkowo do tej księgi włączone. Są pisane inną ręką i na innym, niż reszta księgi, papierze. Treść ich zostanie jednak omówiona na swoim miejscu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta tytułowa z pełnym tytułem, jak wyżej – k. 1 nlb.

Wykaz parafii (15) wchodzących w skład dekanatu radziejowskiego – k. 1.

R a d z i e j ó w

Kościół parafialny murowany, pod dachówką, stojący na wzniesieniu, bez wieży, konsekrowany razem z ołtarzem wielkim, ale nie wiadomo, który bp tego dokonał, pw. Wniebowzięcia NMP. Po stronie południowej kaplica Świętego Krzyża, murowana, zwana „Głębockich”. Zakrystia za ołtarzem wielkim oraz skarbiec murowany, po stronie północnej, gdzie dawniej była zakrystia. Kruchta murowana. Tabernakulum w ołtarzu wielkim – k. 3.

Prawo patronatu należało do monarchy, który prezentował nań zgromadzenie Braci Szkół Pobożnych, zwanych Pijarami. Aktualnie przełożonym domu, jako superior, był Stanisław Ordęga, mianowany w 1760 r. przez przełożonego generalnego zakonu. Zastępca superiora – Andrzej Ziemecki, katechista – Narcyz Gorliński, prefekt uczniów – Walenty Domański, nauczyciel czytania i pisania (syntax), niejaki „Torquatus”. Duszpasterstwo prowadził Walenty Pruszewicz. Szkoła prowadzona przez pijarów liczyła 180 uczniów – k. 3.

Bractwa trzy: Świętej Trójcy, Różańca św. i św. Anny – k. 3.

Chrzcielnica oraz sposób przechowywania olejów – dobre – k. 3v.

Ołtarzy pięć: ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej Różańcowej, a u góry obraz Matki Bożej Wniebowziętej; ołtarze boczne: św. Anny i św. Mikołaja, św. Józefa Kalasantego i św. Trójcy, św. Rodziny i Matki Boskiej Bolesnej, Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Barbary. W kaplicy ołtarz Świętego Krzyża – k. 3v.

Podłoga drewniana. Były trzy murowane grobowce. Chór muzyczny z organem dosyć dobrym i bębniem – k. 3v.

⁸⁸ Przy opisie treści księgi, karta ta będzie omówiona jako czwarta.

Naczynia srebrne z wyszczególnieniem ozdób srebrnych przy ołtarzu różańcowym, w kaplicy Pana Jezusa i przy ołtarzu św. Józefa Kalasantego – k. 3v-4.

Paramenty liturgiczne z metali nieszlachetnych oraz szaty liturgiczne – k. 4v. 2-2v⁸⁹.

Wypożyczenie w ławki, szafy i inne sprzęty potrzebne w świątyni – k. 2v.

Książki liturgiczne (tylko). Metryki ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych – k. 2v.

Cmentarz mały⁹⁰. Dzwonnica drewniana z czterema dzwonami, jeden duży, dwa mniejsze i jeden „studencki” – mały⁹¹ oraz sygnaturka na małej wieżyczce – k. 2v.

Uposażenie kościoła – k. 5.

Miejscowości parafialne: miasto Radziejów i wsie: Czołowo, Czołówek, Biskupice, Rokitki, Skibin, Stary Radziejów, Opatowice, Próchnowo. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 830 osób; Żydów – 5 osób – k. 5.

Zapiski na kościół – k. 5.

Uposażenie w role – k. 5-5v.

Zabudowania należące do prepozytury radziejowskiej⁹² – k. 5v-6v.

Kaplica we wsi Świesz⁹³ – drewniana, z prezbiterium i nawą oraz wieżą służącą jako dzwonnica. Fundowana przez Andrzeja Gąsiorowskiego, wojewodę bydgoskiego, pw. św. Rocha. Ołtarz wielki, często odnawiany, św. Rocha, z tabernakulum, w którym przechowywano Najświętszy Sakrament. Ołtarze boczne: św. Macieja i św. Augustyna – k. 6v.

Wypożyczenie tej kaplicy w srebrne naczynia liturgiczne oraz inne paramenty – k. 6v-7.

Księgi liturgiczne – k. 7v.

Uposażenie kaplicy – k. 7v.

Klasztor ojców franciszkanów konwentualnych. Zakonników 11, w tym 8 kapłanów. Ojcowie: Wenanty Matupski – gwardian, Wincenty Konarski – kaznodzieja, Apolinary Maćkowski – lektor teologii moralnej, Franciszek Świerczyński, Stefan Kwaśniewski, Mateusz Osowski, Hieronim Różycki, Tomasz Nowakowski. Bracia: Franciszek Krupski, Kacper Ziółkowski, Wincenty Kielczewski. Klasztor nie uzurpował sobie czynności duszpasterskich. Wystawienie Najświętszego Sakramentu w świątyni klasztornej miało miejsce w franciszkańskie święta zakonne oraz w uroczystość bractwa różańcowego – w święto Niepokalanego Poczęcia NMP – k. 7v.

Niżej podane wiadomości, to treść włączonego fragmentu wizytacji parafii Radziejów z 1711 r., jak to wspomniano przy opisie ogólnym księgi.

⁸⁹ Zob. uwagę z poprzedniego przypisu o przestawieniu stron.

⁹⁰ Jak rozumieć słowa „cmentarza i kawałka nie masz”. Wówczas nie było jeszcze cmentarza grzebalnego osobno. Prawdopodobnie chodzi o brak miejsca na cmentarzu przykościelnym.

⁹¹ Zapewne ten dzwon wzywał uczniów na lekcje.

⁹² Przed inkorporowaniem tej parafii do zgromadzenia pijarów, kościół ten był prepozyturalnym.

⁹³ Prawdopodobnie pijarzy obsługiwali tę kaplicę, dlatego tu ją umieszczono. Nie leżała bowiem wieś Świesz na terenie parafii radziejowskiej, ale pewna jej część była w parafii Bytoń, druga zaś w parafii Piotrków [Kujawski].

Opis zabudowań parafialnych, dosyć licznych oraz opis przytułku, w którym przebywało sześciu ubogich. Przytułek ten posiadał swoje uposażenie, a nawet inwentarz żywy, służący ubogim – k. 8-8v.

Prowizorami szpitala byli mieszczanie: Jakub Bartodziejski i Stanisław Sławiński. Obowiązki wityrykusów pełnili: Jan, zdaje się dziad kościelny, i nieznanego imienia – Kucharz – k. 8v.

Inwentarz żywy probostwa: trzy woły, krowa i cielę – k. 8v.

Proboszcz, Zygmunt Ruszkowski, od 1692 r., z prezenty królewskiej, osobiście sprawujący duszpasterstwo, z pomocą jednego altarzysty – k. 8v.

Uposażenie kościoła – k. 8v-9v.

Dziesięciny – k. 9v.

Zapisy na kościół i parafię – k. 9v-10.

Zapisy na mansjonarię radziejowskich – k. 10v.

Fundacja altarii Wniebowzięcia NMP – k. 10v.

Parafia nie miała wówczas wikariusza – k. 11.

Altarzysta ołtarza Wniebowzięcia NMP – Wojciech Kierzkowski. Organista i zakrystianin – Jan Konieński. Nie było nauczyciela – k. 11.

Tytuł powyższego poszytu czterech kart mylnie tu wklejonych – *erectio ecclesiae parochialis Radziejoviensis et Sancti Spiritus* – k. 11v⁹⁴.

R z e c z y c a⁹⁵

Wieża szlachecka Ignacego Kołudzkiego, kanonika gnieźnieńskiego. Kościół z bali dębowych, kryty dachówką, z wieżami małą i dużą, niedawno naprawiany. Wymagał jednak nowych przyciesi. Wyglądał jednak okazale. Konsekwrowany przez bp. Stanisława Domanińskiego⁹⁶, sufragana wrocławskiego, w 1661 r., pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława B. M., fundowany przez Szymona Kołudzkiego, prepozyta gnieźnieńskiego w 1648 r. Patronat należał do Kołudzkich – k. 12-12v.

Proboszcz, Ignacy Kołudzki, kleryk niższych święceń, nieobecny podczas wizytacji. Wikariusz – Michał Zabrocki, zły duszpasterz. Duszpasterstwo sprawował zakonnik, franciszkanin z Pakości – k. 12v.

Ołtarz wielki z obrazami Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława. Ołtarze boczne: Matki Boskiej Szkaplerznej, Aniołów Stróżów, św. Józefa i św. Antoniego – k. 12v-13.

Bractwo Szkaplerza zaprowadzone w 1677 r. i bractwo Aniołów Stróżów – k. 13.

Bogate wyposażenie w naczynia srebrne i inne paramenty liturgiczne – k. 13-15v.

Księgi liturgiczne (tylko) – k. 15v.

Stacje [Drogi Krzyżowej] z obrazami papierowymi, zaprowadzone w 1754 r. – k. 15v.

Na cmentarzu, w ogrodzeniu, czternaście kapliczek Drogi Krzyżowej z obrazami na płótnie. Kostnica i dzwonnica – k. 15v.

⁹⁴ Na tym kończy się zapis z 1711 r.

⁹⁵ Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

⁹⁶ Biogram tego biskupa sufragana wrocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 61-64.

Przytułek, czyli szpital, nowy, tylko w części służył ubogim – trzy stare kobiety żyjące z jałmużny – k. 15v-16.

Uposażenie kościoła – k. 16.

Wsie parafialne: Rzeczyca, Jeżyce, Ruck Mały, Leszcze, Kaspral, Mietlica, Brześć, Karsk, Kobylnica Szlachecka, Kobylnica Księża. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 540 osób. Nie było Żydów, ani innowierców – k. 16.

Pobożne zapisy, czyli fundacje, i płynące stąd obowiązki – k. 16-16v.

Nie okazano metryk, ani księgi dochodów i wydatków. Zwrócono uwagę, aby postarano się o pieczęć parafii z wyobrażeniem patrona – k. 16v.

K r z y w o s ą d z

Wież z kościołem drewnianym, zniszczonym, częściowo krytym słomą, częściowo gontami, pw. Wniebowzięcia NMP. Patronat należał do dziedziców wsi – Modliński Wincenty – k. 16v.

Poprzednim proboszczem był Antoni Kosiński, a obecnym, Łukasz Zakowski – k. 16v-17.

Ołtarz wielki Wniebowzięcia NMP, ołtarze boczne: św. Apolonii i Aniołów Stróżów oraz św. Marcina i św. Antoniego Padewskiego – k. 17.

Wypożyczenie w srebrne naczynia i inne paramenty liturgiczne – k. 17-18.

Księgi (nieliczne) – tylko liturgiczne – k. 18.

Uposażenie kościoła i dziesięciny – k. 18-18v.

Wsie parafialne: Krzywosądz, Smarlin, Dobre, Czapin. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 330 osób. Nie było akatolików – k. 18v.

Stan zabudowań plebańskich zły – k. 18v-19.

Metryki spisywano. Nakazano postarać się o pieczęć parafialną – k. 19.

B y c z y n a

Kościół drewniany, stary, ale niedawno naprawiany, z wieżą dużą, służącą jako dzwonnica i małą z sygnaturką, wymagający naprawy, pw. św. Jadwigi i św. Aleksego. Prawo patronatu należało do mansonarzy katedry wrocławskiej – k. 19-1v.

Proboszczem był dawniej Szymon Synkowski, zmarły w 1755 r., a obecnie Florian Pajerski od 1755 r. – k. 19v.

Ołtarz wielki z obrazami Matki Bożej i św. Józefa, ołtarze boczne: jeden z obrazem św. Szymona Apostoła i św. Michała Archanioła, drugi z obrazami św. Jadwigi, św. Rocha i św. Antoniego Padewskiego. Ponadto był stary ołtarz św. Mikołaja. Ołtarze zawierały portatyłe – k. 19v-20.

Wypożyczenie w srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – k. 19-19v.

Księgi liturgiczne: 4 księgi metryk oraz inne, w ilości około 20 tomów – k. 20v.

Cmentarz nieco zaniedbany, z kostnicą [czyżby był poza wsią?] – k. 20v.

Uposażenie kościoła – k. 20-21.

Wykaz ziemi należącej do proboszcza – k. 21.

Dziesięciny – k. 21-21v.

Zapisy i zobowiązania stąd płynące – k. 21v.

Wsie parafialne: Byczyna, Pilichowo, opuszczona wieś Broniszewski, Kwilno, Klonówko, Szczebetowo, Nagórki, Szalonki, Ułomie, Bodzanowo, Bieganowo, Piołunowo – k. 21v.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 563 osoby. Jedna rodzina żydowska w Klonówku – k. 21v.

Ubogich (żebraków) przy kościele – 8 osób, ale nie podano czy był specjalny przytułek – k. 21v.

Spis inwentarza żywego i martwego należącego do proboszcza – k. 21b-22.

Wykaz opłat pobieranych przez proboszcza jako „iura stolae” – k. 22.

Księgi metryk oraz dochodów i wydatków były spisywane – k. 22.

Należy zrobić pieczęć parafialną – k. 22v.

K a c z e w o⁹⁷

Wieś należąca do sufragana włocławskiego. Kościół drewniany z 1718 r. fundacji [Wojciecha] Ignacego Bardzińskiego⁹⁸ i przez niego konsekrowany w 1721 r., ale wymagał już naprawy. Wezwanie św. Wawrzyńca. Patronat należał do bp. włocławskiego – k. 22-22v.

Proboszczem dawniej był Michał Raczkowski, już zmarły, który na wykonawców testamentu wyznaczył Andrzeja Jaroszewskiego, proboszcza z Połajewa i Michała Balewicza, wikariusza z Piotrkowa. Obecnie jest Michał Linczowski, z archidiaconem gnieźnieńskim, kanonikiem kruszwickim. Od 1759 r., nie rezydował. Wikariusz – Wojciech Kawowski – k. 22v.

Ołtarz wielki pw. Matki Bożej i dwa ołtarze boczne z wezwaniami św. Krzyża i św. Wawrzyńca, z portatylami – k. 22v-23.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – k. 23-23v.

Księgi liturgiczne i metryki – k. 23v.

Uposażenie kościoła – k. 23v-24.

Dziesięciny – k. 24.

Wsie parafialne: Kaczewo, Rogalin, Świątniki, Zagorzyce, Czarnotki, Wąsewo (połowa). Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 346 osób. Zdaje się, że nie było Żydów lub akatolików – k. 24.

Zabudowania plebańskie i inwentarz żywy i martwy – k. 24-24v.

Wykaz opłat pobieranych przez proboszcza jako „iura stolae” – k. 24v.

Metryki były dobrze spisywane – k. 24v.

Należy postarać się o pieczęć parafialną – k. 24v.

B y t o ń – wieś królewska.

Kościół drewniany, tylko poświęcony, wybudowany w 1753 r. przez Pawła Kołaczkowskiego, prepozyta z Lubrańca, pw. św. Jakuba, patronatu królewskiego – k. 24v.

⁹⁷ Parafia obecnie nie istnieje, a wieś należy do par. Piotrków Kujawski.

⁹⁸ Biogram tego biskupa zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 67-69.

Proboszcz, Stanisław Porczewski, z zakonu kanoników laterańskich (z Lubrańca) [zdaje się, że tu nie rezydował]. Parafią zarządzał Szymon Wochelski, z tego samego zgromadzenia, zawsze tu rezydował – k. 24v-25.

Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, ołtarze boczne: Przemienienia Pańskiego i św. Anny. W ołtarzach znajdowały się portatyly – k. 25.

Srebrne naczynia inne paramenty liturgiczne – k. 25-26v.

Księgi liturgiczne i księgi metryk – k. 26v.

Cmentarz jeszcze nieogrodzony (musiał być już poza wsią), z kostnicą nową, jeszcze bez dachu – k. 26v.

Uposażenie kościoła, z osobnym wyliczeniem, że do parafii należała wieś Popowiczki – k. 26v.

Zapisy pobożne i zobowiązania z tego tytułu płynące – k. 26v-27.

Wsie parafialne: Bytoń, Świesz, Nasiłowo, Niegibalice, Bielawy, Morzyce, Strużewo, Dąbrówka, Głuszyn, Popowiczki. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 736 osób. W Głuszyńce jedna rodzina innowiercza – k. 27.

Nie było szpitala, a należący do niego ogród używał zarządca parafii – k. 27.

Zabudowania parafialne – k. 27-27v.

Dzieci uczył organista opłacany przez zarządcę [wynika z tego, że szkoły jako takiej nie było] – k. 27v.

Inwentarz żywy należący do tej parafii został zabrany do majątku zakonnego kanoników laterańskich w Lubrańcu – k. 27v.

Wykaz opłat „iura stolae” pobieranych przez zarządcę – k. 27v.

Metryki dobrze prowadzone – k. 27v.

Należy postarać się o pieczęć parafialną – k. 27v.

O s t r o w o n a d G o p ł e m⁹⁹

Kościół cały murowany, kryty dachówką, z murowaną kaplicą po stronie północnej. Kaplicę fundowała Barbara z Winkler Radajewska, kolatorka kościoła. Świątynia jeszcze niekonsekwentna, a tylko poświęcona, ale proboszcz powinien jak najszybciej poprosić o to ordynariusza. Kościół pw. św. Mateusza Apostoła i św. Walentego M. – k. 28v.

Bractwo św. Józefa, któremu świątynia zawdzięczała przyozdobienie i oświetlenie – k. 28v.

Prawo patronatu należało do rodu Rudnickich, a teraz sprawuje je Barbara Radajewska z dziećmi, jeszcze niedorośli, z pierwszego małżeństwa z Józefem Rudnickim – k. 28v.

Po śmierci w 1746 r. dawnego proboszcza, Andrzeja Bienieckiego, dziekana radziejowskiego, którego wykonawcami testamentu byli: proboszcz, Jakub Orłowski z Bronisławia i Mikołaj Bącelewski, proboszcz z Połajewa, nowym proboszczem został Szymon Mroszkowski, przedtem proboszcz w mieście Pakość – k. 28v-29.

Ołtarz wielki Niepokalanego Poczęcia NMP, wystawiony staraniem poprzedniego proboszcza, Andrzeja Bienieckiego. W nim obrazy św. Krzyża i św. Mateusza. Ołtarze boczne:

⁹⁹ Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

św. Walentego, św. Józefa z obrazami Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Antoniego Padewskiego, św. Szymona i Tadeusza Apostoła. W kaplicy ołtarz św. Barbary. Ołtarze te posiadały portatyłe – k. 29-30.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty liturgiczne, bogate i dokładnie opisane – k. 30-34.

Księgi liturgiczne i kilka kaznodziejskich – k. 34.

Uposażenie kościoła – k. 34-35.

Dziesięciny – k. 35-35v.

Zapisy pobożne i zobowiązania z nich płynące – k. 35v-36.

Zabudowania parafialne i ich dokładny opis. Wykaz inwentarza żywego i martwego – k. 36-37.

Wsie parafialne: Ostrowo, Popowo, Orpikowo, Złotowo, Ostrówko, Witowice, Wito-wiczki oraz Kokoszyce i Sadowie, teraz opuszczone. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 406 osób. Nie było Żydów ani innowierców – k. 37.

Wykaz opłat „iura stolae” pobieranych przez proboszcza – k. 37.

Księgi metryk były spisywane – k. 37.

Nakazano jak najszybsze postaranie się o pieczęć parafialną – k. 37.

Organista, nie podano imienia i nazwiska, utrzymywał się z posiadanej ziemi. Mieszkał w domu wystawionym przez kolatorkę – k. 37-37v.

Wykaz zapisów na kościół w Ostrowie i inne dokumenty: zapis Józefa z Popowa Rudnickiego z 1647 r. – k. 38; odpis testamentu Franciszka Józefa z Popowa Rudnickiego, z zapisem na kościół w Ostrowie z 1646 r., oblatowany na życzenie proboszcza, Szymona Mroszkowskiego, w 1761 r. w księgach grodzkich radziejowskich – k. 38-38v; zapis Barbary z Winkler Radojewskiej i jej męża Jana Chryzostoma Radojewskiego z 1746 r. – k. 39; nominacja na proboszcza w Ostrowie dla Szymona Mroszkowskiego z 19 lipca 1746 r. – k. 39v; dokument instalacji nowego proboszcza, Szymona Mroszkowskiego, w Ostrowie, dokonanej dnia 7 sierpnia 1746 r. przez dziekana radziejowskiego, proboszcza z Bronisławia, Jakuba Orłowskiego – k. 39v; zapis Barbary z Winkler, primo voto Rudnickiej, secundo voto Radojewskiej, na kościół w Ostrowie, wpisany do ksiąg grodzkich radziejowskich w 1745 r. – k. 40-42v¹⁰⁰.

C h e ł m c e Wielkie¹⁰¹

Kościół drewniany, konsekrowany w 1696¹⁰² r. przez bp. sufragana włocławskiego, Andrzeja Albinowskiego,¹⁰³ pw. św. Katarzyny. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Świątynia ta wymagała nie naprawy, ale odbudowania od fundamentów – k. 44.

Proboszcz, Mikołaj Bącelewski, rezydował od 1758 r. – k. 44.

¹⁰⁰ Odpis tego aktu, na kartach 40-43v, uczyniony inną ręką i na innym papierze, został dołączony do protokołu wizytacyjnego tej parafii i razem oprawiony. Karty 43-43v pozostały puste.

¹⁰¹ Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹⁰² W tekście przez pomyłkę podano datę 1596.

¹⁰³ Biogram tego biskupa zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 66-67.

Poprzedni proboszcz – Wawrzyniec Tworowski, kaznodzieja i penitencjarz kruszwicki, zmarł w 1758 r. Wykonawcami jego testamentu byli: Bartłomiej Jaworski i Jakub Orłowski, kanonicy kruszwiccy i Marcin Świetlicki, sekretarz kapituły kruszwickiej – k. 44-44v.

Bractwa żadnego nie było, ale wierni wyrażali życzenie, aby powstało bractwo św. Rocha – k. 44v.

Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej i św. Katarzyny. Ołtarze boczne: św. Wawrzyńca i św. Rocha. Ołtarze posiadały własne portatyłe – k. 44v-45.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne, dosyć liczne – k. 45-46v.

Księgi liturgiczne i kilka teologiczno-kaznodziejskich – k. 46v.

Uposażenie kościoła – k. 47.

Zapisy i zobowiązania z nich płynące – k. 47v.

Wsie parafialne: Chełmce, Chełmiczki, Kicko, Tarnówko, Rusinowo, Gocanowo, Janocin, Głębokie, Płowki. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 900 osób. Nie było Żydów ani innych akatolików – k. 48.

Opis gruntów należących do proboszcza – k. 48.

Opis zabudowań plebańskich, w tym plebanii wystawionej przez jednego z poprzednich proboszczów, Jana Jurbińskiego i organistówki, wystawionej przez proboszcza, Jana Skotnickiego. Wykaz inwentarza żywego i martwego. W roku, kiedy była wizytacja, zaraźliwa choroba wyniszczyła dużo bydła – k. 48-49v.

Wykaz opłat „iura stolae” pobieranych przez proboszcza – k. 49v.

Kaplica w G o c a n o w i e

Drewniana, kryta gontem, z jednym ołtarzem, z obrazem Matki Bożej Bolesnej i dużym krzyżem, umieszczonym wyżej oraz z nienaruszonym portatyłem. Skromne, ale wystarczające wyposażenie w paramenty liturgiczne. Stan kaplicy – zły, wieżyczka grozi zawaleniem. Sama kaplica była w małym poszanowaniu i jest niebezpieczeństwo, że będzie przeznaczona na inne, niereligijne cele, podobnie jak stojąca jeszcze stara kaplica, przeznaczona na pomieszczenie dla inwentarza. Nie podano, czy się w niej odprawia i kiedy – k. 49v.

W i t o w o

Kościół drewniany, wybudowany przez bp. Andrzeja Albinowskiego, sufragana włocławskiego w 1694 r, pw. św. Andrzeja Apostoła, niekonsekwentny, inkorporowany misjonarzom św. Wincentego Paulo przez bp. Konstantego Felicjana Szaniawskiego w 1720 r. Świątynia ostatnio była naprawiana. Przy świątyni kaplica św. Wincentego Paulo – k. 50.

Opis stanu wewnętrznego świątyni, dobrze utrzymanej. Ołtarz wielki, wyłożony z ofiar parafian w 1751 r. Zawiera obraz Świętej Trójcy, przyozdobiony srebrnymi sukienkami, sprawionymi w 1755 r. z ofiar różnych dobrodziejów, u góry obraz św. Andrzeja z koroną srebrną. Ołtarze boczne: św. Walentego i św. Antoniego Padewskiego – po stronie północnej; Matki Bożej i św. Barbary – po stronie południowej. W kaplicy ołtarz św. Wincentego Paulo – k. 50-51.

Proboszczem był prefekt Seminarium Włocławskiego. Ponieważ nie rezydował, dlatego był wikariusz, Kazimierz Masliński – k. 51.

Bractwo Świętej Trójcy od 1759 r., za zezwoleniem bp. Włocławskiego, Walentego Czapskiego, z nadanymi specjalnymi odpustami – k. 51-51v.

Witrykusi: Szymon Kuret i Szymon Karkosz z Witowa oraz Marcin Świat ze wsi Płowce. Organista – Roch Bienkowski – k. 51v.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne – k. 51v-52v.

Księgi liturgiczne, nieco (10 vol.) kaznodziejskich oraz księga bractwa Świętej Trójcy – k. 52v.

Wsie parafialne: Witowo, Pścinnno, Czarnocice (opuszczone), Powałkowice, Samszyce, Torzewo, Sadług, Faliszewo, Paszkowo (opuszczozne), Sadłużek, Drwalewo, Pścinek (opuszczone), oraz osada młyńska Zazdrość. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było około 700 osób. Nie było Żydów ani innych akatolików – k. 52v.

Uposażenie kościoła – k. 52v-53.

Dziesięciny – k. 53.

Zapisy fundacyjne i zobowiązania z nich płynące –k. 53-53v.

Zabudowania parafialne i inwentarz – k. 53v.

Szpital został przed rokiem spalony przez pewną złą niewiastę, dlatego ubodzy, żyjący z jałmużny, mieszkają u mieszkańców Witowa – k. 53v.

Ponieważ zagubiono pieczęć parafialną, należy postarać się o nową – k. 53v.

P ł o w c e¹⁰⁴ – jest tylko miejsce – cmentarz, gdzie ongiś stał kościół. Argentaria i pozostałe paramenty kościelne są przechowywane w Witowie. W Płowcach pozostał cmentarz niezbyt dobrze ogrodzony i mała dzwonnica z sygnaturką – k. 53v.

P i a s k i¹⁰⁵

Kościół drewniany, kryty dachówką, wymagający nie naprawy, ale odbudowania od podstaw. Konsekrowany w 1715 r. przez bp. sufragana wrocławskiego, Wojciecha z Bartodziei Bardzińskiego¹⁰⁶, pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela i św. Doroty D. i M., dawniej patronatu wikariuszy kruszwickich, a teraz właściciela większej części majątku Piaski, Łukasza Broniewskiego – k. 54.

Proboszcz, Marcin Antosiewicz, od 1753 r., przedtem będący sześć lat w Służewie, potem sześć lat w Brannie. Były pod jego adresem uzasadnione zarzuty – k. 54-54v. Poprzedni proboszcz, Grzegorz Pastyński, w 1753 r. przeszedł do Skulsa – k. 54v.

Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, której zasuwany obraz jest obrazem św. Anny Samotrzeciej. Ołtarze boczne: św. Józefa; św. Antoniego; św. Mikołaja, ale był też tu obraz św. Tadeusza; Matki Bożej, której figura zasłaniana była obrazem Aniołów Stróżów; Świętego Krzyża, dawniej będący ołtarzem wielkim, a teraz ustawiony pod jedną ze ścian. Portatyle dwa, ale jeden posiadał dokument autentyczności – k. 54v-55.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – liczne i dosyć bogate – k. 55-57.

Księgi liturgiczne i kilka kaznodziejskich – k. 57-57v.

Uposażenie kościoła dosyć bogate – k. 57v-58v.

Pobożny zapis – tylko jeden – k. 58v.

¹⁰⁴ Wieś ta stanowiła ongiś siedzibę samodzielnej parafii.

¹⁰⁵ Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹⁰⁶ Biogram tego biskupa sufragana wrocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Sufragani*, s. 67-69.

Wsie parafialne: Piaski, Maszenice, Bachorce, Tarnowo, Piecki Małe, Piecki Duże, Bródzki, Skotniki Zabłotnie, Wróble. Nie wiadomo ilu wiernych było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, ponieważ proboszcz nie posiadał żadnego spisu – k. 58v.

Zabudowania parafialne i inwentarz należący do parafii – k. 58v-59.

B r o n i s ł a w

Kościół drewniany, kryty dachówką, odbudowany w 1747 r. przez prepozyta klasztoru norbertanek z Płocka, Mateusza Kamińskiego, tylko poświęcony – k. 59-59v.

Proboszcz, Jakub Orłowski, kanonik i penitencjarz kruszewicki, od 1740 r., ale nie rezydował Wikariusz rezydujący, Bartłomiej Bożykowicz – k. 59v.

Poprzedni proboszcz, Jan Tomaszewski, kanonik kruszewicki, zmarł w 1739 r., pochowany w klasztorze franciszkanów reformatów w Podgórzu – k. 60.

Ołtarz wielki nowy, z obrazem Zwiastowania NMP. Ołtarze boczne: Wniebowzięcia NMP i św. Barbary; św. Bartłomieja i św. Sebastiana; św. Norberta i św. Antoniego. Trzy portatyłe – k. 60.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne, dosyć liczne – k. 60-61.

Księgi liturgiczne (tylko) – k. 61

Uposażenie kościoła – k. 61-61v.

Nie było żadnych pobożnych zapisów.

Wsie parafialne: Bronisław, Koszczały, Papros, Skotniki. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 330 osób. Nie było Żydów ani innowierców – k. 61v.

Wykaz ziemi należący do parafii – k. 61v-62.

Zabudowania parafialne i wykaz inwentarza – k. 62-63.

Trzech ubogich przebywało przy kościele, żyli z jałmużny, ale czy był osobny budynek przytułku, nie wspomniano – k. 63.

Wykaz opłat „iura stolae” pobieranych przez proboszcza – k. 63.

Księgi metryk oraz księga przychodów i wydatków – k. 63.

Nie było jeszcze pieczęci parafialnej – k. 63.

P i o t r k ó w [K u j a w s k i]

Kościół murowany¹⁰⁷, noszący kilka wezwań, a mianowicie: Bożego Ciała, Matki Boskiej Bolesnej, św. Jakuba Apostoła, św. Witalisa i Wszystkich Świętych. Świątynia konsekrowana, ale nie wiadomo przez jakiego biskupa. Prawo patronatu przemiennie posiadali: właściciel Piotrkowa, Wacław Głębocki i właściciele Lubsina i Świesza – Gąsiorowscy – k. 63-63v.

Ołtarz wielki Matki Boskiej Bolesnej, której obraz zasuwany jest wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego. Ołtarze boczne: św. Rozalii i dwa następne nowo wystawione, ale ich opisu nie podano. Cztery portatyłe – k. 63v-64.

¹⁰⁷ Powtórzono tu niekrytyczną wiadomość, jakoby kościół w Piotrkowie [Kujawskim] wystawił bp kruszewicki Lucidus w 980 r.

Proboszcz, Jan Mauritius z Jeżewa Jeżewski¹⁰⁸, archidiakon płocki, kanonik dobrzyński, wikariusz „in spiritualibus” i oficjał włocławski, od 1441 [zapewne tu nierezydujący]. Wikariusz – Michał Balewicz – k. 64.

„Droga Krzyżowa” w świątyni piotrkowskiej zaprowadzona przez franciszkanów reformatów w 1761 r. – k. 64.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne, dosyć liczne – k. 64-66.

Księgi liturgiczne oraz 39 książek różnych autorów, ale ich wykazu nie podano – k. 66.

Uposażenie kościoła – k. 66.

Zapis jeden – Głębockich – i zobowiązania z niego płynące – k. 66.

Zabudowania parafialne – k. 66

Miejscowości parafialne: miasto Piotrków [Kujawski], połowa Wąsewa, Palczewo, połowa Świesza, Lubsin, Gradowo, Wójcin, Szewce, Dębołęka, Jurkowo¹⁰⁹. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 879 osób. Akatolików – 3 osoby, Żydów – 24 osoby. Żydzi zamieszkali w Piotrkowie z pozwolenia Bartłomieja Głębockiego od 1717 r. – k. 66-66v.

Księgi metryk i księga dochodów i wydatków – k. 66v.

Nie było jeszcze pieczęci parafialnej – k. 66v.

P o ł a j e w o

Kościół drewniany, fundowany Przez Łukasza Jaranowskiego, dziedzica Połajewa, w 1652 r. Aktualnie prawo patronatu posiadał Walenty Mchowski, dziedzic Połajewa. Pod wezwaniem Świętej Trójcy, niekonsekrowany. Wymagał koniecznej reperacji. Ołtarz wielki Świętej Trójcy. Ołtarze boczne: św. Jana Nepomucena i św. Michała Archanioła; św. Wawrzyńca; wezwanie ołtarza czwartego nie zostało podane – k. 66v –67.

Proboszcz, Andrzej Jaroszewski, od 1752 r. – k. 67-67v.

Bractwo św. Jana Nepomucena założone w 1759 r. – k. 67v.

Organista – Wojciech Zołkiewicz – k. 67v.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – k. 67v-68v.

Księgi liturgiczne oraz 12 innych ksiąg do użytku, bez tytułów, przechowywane w zakrystii – k. 68v.

Wsie parafialne: Połajewo, Połajewko, Ruck Wielki, Przewóz Mały. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 264 osoby. Jedna rodzina żydowska – k. 68v.

Uposażenie kościoła – k. 68v-69.

Dziesięciny i pobożne zapisy – k. 69.

Zabudowania parafialne i inwentarz – k. 69-69v.

Nie było przytułku, ale pięciu ubogich, służących przy kościele, żyło z jałmużny – k. 69v.

Wykaz opłat „iura stolae” pobieranych przez proboszcza – k. 69v.

¹⁰⁸ Biogram tego proboszcza zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 335-339.

¹⁰⁹ Dzisiaj ta wieś nie występuje.

Były prowadzone księgi metryk – k. 69v.

Nie było jeszcze pieczęci parafialnej – k. 69v.

B r o n i e w o

Kościół drewniany, konsekrowany przez bp. sufragana włocławskiego, Krzysztofa Charbickiego¹¹⁰, w 1635 r., pw. św. Wojciecha. Patronat należał do dziedziców Broniewa i innych dóbr Sokołowskich. Stan kościoła nakazuje nie naprawę, ale wystawienie nowego – k. 69v-70.

Proboszcz, Szymon Zapolski, kanonik gnieźnieński, od 1747 r., nie rezydował. Wika-
riusz – Franciszek Wochniński – k. 70.

Poprzedni proboszcz, Bernard Nieszczewski, kanonik kruszewicki, który na wykonaw-
ców swojego testamentu wyznaczył Wawrzyńca Twarowskiego, kanonika kruszewickiego,
Jakuba Orłowskiego, dziekana radziejowskiego i Józefa Sokołowskiego, podsędka ziem-
skiego radziejowskiego. Pochowany w Broniewie – k. 70.

Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej, uważanym za łaskami słynący, i św. Jana Nepo-
mucena. Ołtarze boczne: św. Barbary i św. Marii Magdaleny; św. Fabiana, w którym był też
wizerunek Jezusa Ukrzyżowanego. Trzy portatyłe – k. 70v.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne, dosyć liczne – k. 70v-72v.

Księgi liturgiczne oraz 13 innych ksiąg, jednak bez podania ich tytułów – k. 73.

Cmentarz ogrodzony, ale ogrodzenie wymagało naprawy. Kostnica stara i zniszczona –
k. 73.

Uposażenie kościoła – k. 73-73v.

Pobożne zapisy i płynące z nich zobowiązania – k. 73v-74.

Wsie parafialne: Broniewo, Broniewek, Szostka. Wiernych, zobowiązanych do sakra-
mentów wielkanocnych, było 300 osób. Nie było Żydów, ani innowierców – k. 74.

Ziemia parafialna – k. 74.

Zabudowania parafialne – k. 74.

Inwentarz parafialny, żywy i martwy – k. 74.

Wykaz opłat „iura stolae” pobieranych przez proboszcza – k. 74.

Metryki były spisywane – k. 75.

Parafia jeszcze nie posiadała pieczęci – k. 75.

Notatka przeprowadzającego wizytację na jej zakończenie, z dedykacją, aby była ona
na większą chwałę Bożą i dla uczczenia Maryi Dziewicy – k. 75.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 24(82).**

¹¹⁰ Biogram tego biskupa zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 50-51.

[2. Tytuł nadany] Wizytacja parafii Kobielice, Sędzin, Skulsk i Warzymowo za bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego w 1764 r.

[3. Daty krańc.] **1764.**

[4. Opis zewn.] Łac. i pol. 2° (33/20 cm.). Stan zachowania księgi bardziej niż dobry. Pismo staranne. Okładka z płótna introligatorskiego, nowa. Zawiera karty od 76 do 111. Karty puste: 91v.

[5. Uwagi] Księga ta powstała z okazji przymusowego oddania ksiąg wizytacji dotyczących terenów odłączonych od diecezji włocławskiej po 1818 r.¹¹¹ Z księgi wizytacji z czasów bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego odłączono wpisy czterech parafii, które pozostały przy dawnej diecezji. Mówi o tym notatka sporządzona przez notariusza Konsystorza Generalnego Włocławskiego i wklejona na początku księgi z treścią następującą: „Anno 1821, post separationem visitationes dioecesis Pomeraniae a Visitationibus dioecesis Vladislaviensis, inscriptae sunt haec libro visitationes Ostrovianae ecclesiarum Kobielice, Sędzin, Skulsk, Warzymowo. In fidem Cynka, Consistorii Generalis Vladislaviensis notarius”. Ponieważ niniejsza księga poniekąd jest dalszym ciągiem księgi poprzedniej (Wiz. 23), dlatego dano jej paginację będącą kontynuacją poprzedniej księgi. Zatem zawiera ona karty od 76 do 111. Karta 91 stanowi odpis fragmentu protokołu wizytacji parafii Sędzin, który przy dzieleniu księgi w niej pozostał. Wiarygodność odpisu poświadczyl wspomniany ks. Cynka. W księdze tej jest także stara paginacja, z czasu, gdy odłączone tu protokoły znajdowały się w dawnych księgach.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

W miejsce karty tytułowej wklejona została, wspomniana w uwagach, karta napisana osobiście przez notariusza Konsystorza Generalnego Włocławskiego, Benedykta Cynkę, z napisem wyżej przytoczonym. Jest to karta nieliczbowana.

K o b i e l i c e¹¹²

Wieś dziedziczna Józefa z Lubienic Niemojewskiego, kasztelana bydgoskiego. Kościół drewniany w formie starych świątyń tego typu, fundowany w 1647 r. przez Andrzeja Ruszkowskiego, kasztelana inowrocławskiego. Nie było dokumentu erekcyjnego parafii. Obecna świątynia konsekrowana w 1648 przez bp. sufragana włocławskiego, Piotra Mieszkowskiego,¹¹³ pw. Wszystkich Świętych, patronatu miejscowych dziedziców. Najświętszy Sakrament w dobrze utrzymanym tabernakulum. Chrzcielnica i oleje św. dobrze zabezpieczone. Odpusty: w dzień Wszystkich Świętych i Oczyszczenia NMP – k. 76-76v.

Ołtarz wielki, drewniany, konsekrowany, pw. Wszystkich Świętych. Ołtarz boczny po stronie prawej, południowej, pw. Oczyszczenia NMP. Ołtarz boczny po stronie lewej, północnej, pw. Aniołów Stróżów – k. 76c-77.

¹¹¹ Proces przekazywania ksiąg i dokumentów dotyczących terenów zabranych diecezji omówił swego czasu ksiądz Stanisław Chodyński. Zob. S. Ch o d y ń s k i, *Szczegół do historii Archiwum Diecezji Włocławskiej*, w: *Monumenta Historica Dioeceseos Vladislaviensis*, t. 24, Vladislaviae 1910, s. 98-103.

¹¹² Parafia obecnie nie istnieje, a wieś należy do parafii Sędzin.

¹¹³ Biogram tego biskupa zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 64-66.

Żaden z obrazów nie był uważany jako „laskami słynący”. Nie było żadnego bractwa. Zakrystia, po stronie północnej, drewniana, z kratami. Ogólny stan kościoła zły. Wymagał naprawy. Dzwonnica złączona ze świątynią, jako wieża, z trzema dużymi dzwonami. Sygnaturka – k. 76v-77v.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – k. 77-78.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny i zapis (200 florenów polskich) z 1670 r. uczyniony przez Wojciecha Ruszkowskiego na jego dobrach. Zapis ten dochodu już nie przynosił – k. 78-80.

Wsie parafialne: Kobielice, Michałowo i Konary – k. 80.

Organista – Wojciech Ochoański – k. 80.

Porządek nabożeństw – jak w innych kościołach – k. 80.

Proboszcz – Wojciech Zorawski, od 1755 r. – k. 80.

Dekret reformacyjny – k. 80v-81v.

S ę d z i n

Wieża kapituły płockiej. Kościół w bieżącym roku, staraniem tej kapituły, odbudowany, tylko poświęcony, pw. św. Macieja Apostoła. Prawo patronatu należało do kapituły płockiej – k. 81v.

Wnętrze świątyni utrzymane w czystości, wyposażone częściowo w sprzęty ze starego kościoła. Nie podano wezwań wszystkich ołtarzy, tylko bocznego – po stronie północnej, który był pw. Najświętszego Imienia Jezus – k. 82.

Bractwo Różańca św. z uposażeniem 2000 florenów polskich od Adama Gołocińskiego, kanonika kruszwickiego, proboszcza sędzińskiego, z roku 1698, zabezpieczone na dobrach Zakrzewo w stosunku siedem od sta. Prowincjał dominikanów, Wincenty Kulesza, uznał to za wystarczające uposażenie i z jego polecenia kaznodzieja dominikanów z Brzeźcia, Mikołaj Machowicz, zaprowadził to bractwo w 1699 r. – k. 8v.

Zakrystia drewniana, nowa, po stronie północnej, z kratami w oknie i dobrze zamknięta. Na chórze mały organ-pozytyw sześciogłosowy. Wieża duża – na froncie kościoła i mała – na środku. Dzwonnica drewniana, po stronie wschodniej, z dwoma dużymi dzwonami. Cmentarz jeszcze nieogrodzony, bez kostnicy – k. 83.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – k. 83v-84v.

Zabudowania parafialne i uposażenie oraz inwentarz gospodarczy – k. 84v-88v.

Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo i Wola Bachorna – k. 88v.

Porządek nabożeństw – k. 89.

Organista – niewiadomego imienia – Głębowski. Wikariusz – Baltazar Zelski od 1753 r. Proboszcz – Ignacy Szawłowski, kanonik płocki, od 1751 r. – k. 89.

Dekret reformacyjny poświęcony głównie temu, że proboszcz nie rezyduje przy parafii – k. 89-91¹¹⁴.

¹¹⁴ Karta 91 – jest to odpis fragmentu końcowego wizytacji, sporządzony przez Benedykta Cynkę kiedy przekazywano księgi wizytacji do Gniezna.

Skulsk

Miasto królewskie, teraz, z przywileju króla, w posiadaniu Marcina Machczyńskiego¹¹⁵. Kościół murowany w części prezbiterium. Nawa wybudowana z drewna w 1720 r. dla pomieszczenia wiernych gromadzących się tu z powodu łaskami słynącej figury (piety) Matki Bożej Bolesnej. Obecny proboszcz postarał się o wybudowanie dwóch kaplic drewnianych. Kościół tylko poświęcony, pw. Narodzenia NMP, patronatu królewskiego – k. 92.

Wnętrze świątyni dobrze utrzymane. Najświętszy Sakrament, chrzcielnica, oleje, utrzymane w czystości. Relikwie św. Stefana z dokumentem autentyczności z 1762 r. Bractwo św. Józefa posiadało przywilej odpustu zupełnego, wg dokumentu wystawionego w Rzymie 22 kwietnia 1746 r. Odpust z racji odprawienia Drogi Krzyżowej udzielony w 1764 r. Bractwo Najświętszego Imienia Jezus i bractwo różańcowe z odpustami – k. 92-93.

Ołtarz wielki fundowany przez chorążego brzesko-kujawskiego, Radojewskiego, w którym jest figura Matki Bożej Bolesnej, trzymającej na swoim łonie Pana Jezusa. Ołtarze boczne: pierwszy, po stronie południowej, w nawie głównej, z obrazem św. Mikołaja malowanym na płótnie, zaśniani obrazami św. Walentego i św. Grzegorza; drugi, w kaplicy, zawiera obraz Ukrzyżowanego; trzeci, przy wyjściu z kaplicy, Najśladszego Imienia Jezus, ale w górnej kondygnacji było wyobrażenie Bożej Opatrzności; czwarty, po tej samej (południowej) stronie, św. Jana Nepomucena; piąty, po stronie przeciwnej (północnej), w kaplicy, z obrazem św. Józefa, zaśniani obrazem św. Hieronima; szósty, naprzeciwko ołtarza św. Mikołaja, nowo wystawiony, z obrazem św. Antoniego Padewskiego; siódmy, św. Benona – k. 93-93v.

Figura Matki Bożej łaskami słynie od dawna. Otrzymane łaski spisywał obecny proboszcz – k. 93v.

Zakrystia drewniana, po stronie południowej, z kratami w oknach, nad nią mały chór, otwarty na prezbiterium. Po przeciwnej stronie drewniany skarbiec z kratami, nad nim też mały chór, otwarty na prezbiterium. Wewnątrz świątyni znajduje się ambona, belka tęczywa z wizerunkiem Ukrzyżowanego i świętych, dwa nowe konfesjonały z kratkami, cztery ławki. Na chórze muzycznym, organy o 15 głosach. Sklepienie i podłoga z drewna. Okien większych dziesięć, mniejszych dwanaście. Jedne drzwi – od strony południowej. Dach kryty dachówką, natomiast wieże gontem. Dzwonnica stara, drewniana, z czterema dzwonami, z których tylko jeden, mniejszy, jest poświęcony, ponieważ pozostałe zostały niedawno zakupione. Ogrodzenie cmentarza w niektórych miejscach wymagało naprawy. Kostnica również wymagała naprawy – k. 33v-34v.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – dosyć liczne – k. 94v-97.

Zabudowania parafialne, uposażenie, dziesięciny i zapisy – k. 97-100v.

Porządek nabożeństw. Duszpasterstwo sprawował sam proboszcz – k. 100v.

We wsi Ł u s z c z e w o znajdowała się pustelnia ufundowana niegdyś przez Rafała z Boży Radojewskiego, chorążego brzesko-kujawskiego. Przebywał w niej pustelnik, Antoni Mokierski, rodem z Rusi. Miał zezwolenie na pobyt w pustelni od Konsystorza Włocławskiego. Obowiązany był do udziału w nabożeństwach niedzielnych i świątecznych w kościele skulskim – k. 100v.

¹¹⁵ Tekst poprawiany, niezbyt czytelny. Może był to Machciński.

Nie było szpitala, ponieważ popadł w ruinę. Poza jednym ogrodem do niego należącym, nie posiadał innego uposażenia. Ubodzy mieszkali w domku parafialnym i usługiwali przy kościele – k. 100v-101.

Miejscowości parafialne: Skulsk, Skulska Wieś, Łuszczewo, Galiszewo – wieś opuszczona, Paniewo, Czartowo i Popielewo – k. 101.

Proboszcz, Grzegorz Pastyński¹¹⁶, od 1763 r., stale tu rezydujący. Organista – Jakub Łomiszewski – k. 100v- k. 101.

Dekret reformacyjny. Polecono dalszej trosce proboszcza sprawy duszpasterstwa, zwłaszcza związane z kultem Matki Bożej. Nakazano spisywać otrzymywane łaski. Proboszcz powinien postarać się o wikariusza, ale nie zakonnika. Dbać o uposażenie parafii. Postarać się o pieczęć parafialną. Pustelnik, wyżej wymieniony, powinien być zawsze na miejscu, brać udział we mszy. W oktawie Bożego Ciała, powinien, pod kierunkiem proboszcza, odbyć co najmniej trzydniowe rekolekcje. Dekret spisano w Skulsku 31 maja 1764 r. Inną ręką dopisano, aby godziwymi sposobami pozbyć się mieszkających w parafii Żydów – k. 101-101v.

B r o n i s z e w o

Wieś należąca do Teodora Wysockiego, sędziego kruszwickiego. Kościół drewniany, zniszczony, nie wiadomo przez kogo fundowany i konsekrowany. Najświętszy Sakrament przechowywany w czystości, podobnie jak chrzcielnica i oleje św. – k. 102-102v.

Ołtarz wielki, przez obecnego proboszcza sprawiony, z obrazem Matki Bożej. Ołtarz, po stronie północnej, z obrazem św. Benona oraz drugi, po tej samej stronie, dawny ołtarz wielki, z obrazem Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus – k. 102v.

Zakrystia zupełnie zniszczona, 2 ławki, chór muzyczny bez organu, brak konfesjonau. Sklepienie drewniane i podłoga z cegły, ale zniszczone. Dach i wieżyczka na środku – zniszczone. Sygnaturka zawieszona na belce tęczowej. Zniszczona dzwonnica, z dwoma dużymi dzwonami. Cmentarz ogrodzony balami drewnianymi, ale ogrodzenie częściowo zniszczone. Nie było kostnicy – k. 102v-103.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – k. 103-103v.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, dziesięciny. Nie było żadnych zapisów – k. 103v-105v.

Porządek nabożeństw – k. 105v.

Proboszcz, Aleksy Grzymontowicz, od 1764 r. – k. 105v.

Nie wyliczono miejscowości parafialnych – k. 105v.

Dekret reformacyjny. Zwrócono uwagę na zły stan świątyni. Z obawy przed jej zawaleniem, wizytator zabronił w niej odprawiać. Nakazał urządzenie kaplicy przed wejściem do kościoła, gdzie należy przenieść ołtarz, tabernakulum i tam odprawiać nabożeństwa dla parafian. Przypomniano obowiązek wystawienia nowej świątyni. Proboszcz powinien sprawić sobie niektóre książki teologiczne. Należy zaopatrzyć się w pieczęć parafialną z wyobrażeniem patrona, św. Tomasza. Ponadto należy wszystkimi możliwymi i godziwymi sposobami usunąć ze wsi Ruszkowo mieszkającą tam rodzinę żydowską – k. 105v-107.

¹¹⁶ Jest wątpliwość co do prawidłowego odczytania tego nazwiska.

W a r z y m o w o¹¹⁷

Wieża Teodora Wysockiego, sędziego kruszwickiego. Kościół murowany, pw. Wszystkich Świętych, konsekrowany w 1443 r. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców. Ściany kościoła dobre, przewidywano założenie dachówki, sufit drewniany, podłoga z cegły. Nie przechowywano tu Najświętszego Sakramentu, nie było chrzcielnicy, ani olejów św. Metryki prowadził proboszcz z Broniszewa, który zarządzał tą parafią. Jeden ołtarz z obrazem Matki Bożej. Konfesjonały dwa. Dzwonnica z dwoma dzwonami i sygnaturką. Niezbędne naczynia i paramenty liturgiczne. Te ostatnie, dla bezpieczeństwa, były przechowywane we dworze, w Warzymowie – k. 108-108v.

Uposażenie parafii, do którego należał też specjalny zapis dla mansjonarzy w Warzymowie, uczyniony przez Andrzeja z Warzymowa, podstolego brzesko-kujawskiego – k. 108v-109v.

Wiadomość, że dawniej w pobliżu wsi Warzymowo był kościół drewniany, po którym nie ma nawet śladu. Nowy kościół murowany został wystawiony na gruncie dworskim – k. 109v.

Opis uposażenia obecnego zarządcy parafią (był nim proboszcz z Broniszewa) – k. 109v.

Odpis układu z 1736 r. pomiędzy Andrzejem Dąbrowskim, proboszczem z Broniszewa, a Jarosławem z Warzymowa Sokołowskim, starostą radziejowskim. Proboszcz, Andrzej Dąbrowski, będzie miał także parafię w Warzymowie. Ma mieszkać jednak w Warzymowie, a w Broniszewie miał utrzymywać innego kapłana. Powinien mieć także kantora i „żaka” do śpiewania – k. 109v-110v.

Obecnie dwór trzyma uposażenie dla proboszcza. W Warzymowie nie było kapłana, tylko niekiedy odprawiał jakiś duchowny zakonny lub świecki. W kościele dwór przechowywał nawet różne sprzęty gospodarskie. Parafią natomiast zarządzał proboszcz z Broniszewa – k. 110v-111.

Dekret reformacyjny. Proboszcz z Broniszewa ma utrudniony dostęp do Warzymowa, ponieważ miejscowości te przegradza jezioro. Kościół w Warzymowie jest wykorzystywany przez dwór na magazyn. Wizytator nakazał dochodzenie przez Konsystorz Włocławski, aby odzyskać uposażenie dla proboszcza, dwóch mansjonarzy i śpiewaków. Zabronił sprawowania w tym kościele mszy przez przypadkowych kapłanów. Można domniemywać, że intencją wizytatora było przywrócenie tu normalnej, samodzielnej parafii. Do tego czasu opiekę duszpasterską nad parafią warzymowską miał sprawować proboszcz ze Skulska. Zarządzenie to spisano w Warzymowie 13 kwietnia 1764 r. – k. 111-111v.

25

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **BKP. Wiz. 25(83).**

¹¹⁷ Parafia obecnie nie istnieje, wieś natomiast, wraz ze świątynią, należy do parafii w Skulsku jako filia.

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio ecclesiarum decanatum Covalensis et Izbicensis, per Mattheum Błę d o w s k i*¹¹⁸, decanum Vlasislaviensem, visitatorem g[enera]lem ab Illustrissimo, excellentissimo, reverendissimo domino Antonio O s t r o w s k i, episcopo Vladislaviensi et Pomeraniae; datum et deputatum, anno d[omini] 1765—to expedita.

[3. Daty krańc.] **1765, 1766.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol. 2° (34,5x21 cm.) Stan zachowania książki bardziej niż dobry. Okładka tekturowa, z grzbietem i narożnikami ze skóry. Stron liczbowanych 197. Strony puste: 1v. Strony 50-55 i 68-73 z innego, gorszego papieru, ale zapisane z całą księgą.

[5. Uwagi] Wizytacja jedna z dokładniejszych. Podawano nie tylko przynależność administracyjną, kościelną i państwową, ale także odległość od głównych ośrodków diecezjalnych i od najbliższych miast. Zazwyczaj dokładnie opisano uposażenie parafii. Podawano wiek i wykształcenie proboszczów, co może być znacznie pomocne przy ewentualnym pisaniu słownika kapłanów diecezji. Wizytacja ta podaje dokładne dane o ilości zmarłych, wg wieku (dzieci) i płci. Notowano także wiadomości o kobietach przyjmujących porody, z zaznaczeniem, czy zostały pouczone o udzielaniu chrztu w niebezpieczeństwie śmierci nowo narodzonego dziecka. Zdaje się, że pierwszy raz pytano o to, czy były organizowane misje parafialne. Ponadto podawano zawsze wiadomości o portatylach znajdujących się w ołtarzach, kto je poświęcał i jakie znajdowały się w nich relikwie. Należy tu wspomnieć, że bp Antoni Sebastian Dembowski postarał się dla całej diecezji o specjalny przywilej odpustowy z racji modlitwy za zmarłych i złączył go z każdym ołtarzem wielkim w kościołach parafialnych.

B ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Pismo wizytatora, dziekana Włocławskiego, Mateusza Błędowskiego, z dnia 17 września 1765 roku, do duchowieństwa zainteresowanych dekanatów, zawiadamiające, że 19 sierpnia 1765 roku został on wyznaczony do przeprowadzenia wizytacji. Przytoczony został w całości dekret bp. Ostrowskiego. Od siebie wizytator zarządził, żeby beneficjanci przygotowali wszystkie potrzebne dokumenty, inwentarze, spisy uposażeń, potrzebne podczas wizytacji, którą zamierza odbyć w przeciągu jednego roku. Drogą okólnika pismo to zostanie przesłane przez dziekanów wszystkim proboszczom i zainteresowanym osobom – s. 3-5.

Wizytacja dekanatu kowalskiego – s. 5.

Ś m i ł o w i c e

Wieś królewska położona w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Wieś dzierżawił, z przywileju króla, Józef z Lubrańca Dąbski, starosta kowalski. Kościół drewniany, w 1764 r. naprawiany, pw. św. Bartłomieja, konsekrowany przez bp. sufragana włocławskiego, Franciszka Kanigowskiego. Prawo patronatu należało do monarchy, ale przez króla parafia została inkorporowana wikariuszom włocławskim. Ołtarz wielki, z mensą murowaną, w którym jest tabernakulum. Odpusty na św. Bartłomieja, patrona kościoła i na św. Barbarę, na lat dziesięć dane przez oficjała

¹¹⁸ Biogram tego praelata włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 58-61.

włocławskiego. Ołtarze boczne: po stronie ewangelii – św. Barbary i za nim stojący – Matki Bożej; po stronie lekcji – św. Józefa. Zakrystia drewniana. Chór muzyczny z pozytywem wymagającym naprawy. Budynek kościoła drewniany, ale na kamiennym fundamencie. Mała wieżyczka z dzwonem. Dach w 1764 r. naprawiony nowymi gontami. Dzwonnica drewniana, w wieży kościoła, z dwoma dzwonami. Cmentarz ogrodzony, ale kostnicy brak – s. 5-6.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne – s. 6-7.

Metryki ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych spisywano w jednej księdze – s. 7.

Zobowiązania z tytułu zapisów – s. 7-8.

Zabudowania parafialne i uposażenie – s. 7.

Zapisy i dziesięciny – s. 8-9.

Inwentarz – s. 9.

Dochody – s. 9.

Chrzta w roku było 22, ślubów – 8, zmarłych – 6 – s. 9.

Proboszcz, Maciej Groczyński, dziekan kowalski, wybrany na to probostwo przez wikariuszy włocławskich w 1763 r. Rezydował, ale gdy został notariuszem Konsystorza Włocławskiego, tam często przebywał i chociaż do parafii często przyjeżdżał, stanowiło to niewygodę dla parafian. Organisty nie było. Cztery akuszerki dobrze pouczone o sposobie udzielania chrztu w nagłym przypadku – s. 9-10.

Wsie parafialne: Śmiłowice, Olganowo, Wichrowice, Skibice, Szatki i Kuźnice – s. 10.

Dekret reformacyjny. Ostrzeżenie, aby proboszcz roztropnie dzielił swoje obowiązki, bez uszczerbku dla parafii. Niech zadba lepiej o sprawy materialne. Wizytacja odbyła się 12 grudnia 1765 r. – s. 10.

G r a b k o w o

Wieś bp. włocławskiego położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie i powiecie kowalskim, województwie brzesko-kujawskim. Kościół murowany, przez obecnego proboszcza naprawiany, pw. św. Marii Magdaleny, konsekrowany, prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Ołtarz wielki, stary i należałoby wystawić nowy. Ołtarze bocznych nie było – s. 10-11.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne – s. 11-12.

Zobowiązania z tytułu zapisów – s. 12-13.

Księgi metryk – prowadzone i przez dziekana podpisane – s. 13.

Opis kościoła – zewnątrz i wewnątrz – s. 13.

Uposażenie i dochody kościoła – s. 13-14.

Dziesięciny – s. 14.

Zabudowania parafialne – s. 14.

Inwentarz – s. 15.

Proboszcz, Antoni Kosiński, od 1751 r. – rezydował. Organista – Wawrzyniec Snopkowski. Nie było nauczyciela – s. 15.

W roku było 26 chrztów, ślubów – 8, pogrzebów – 30. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 460 osób – s. 15.

Wsie parafialne: Grabkowo, Wilkowie, Wilkowiczki, Czerniewice Szlacheckie, Czerniewice Duchowne, Kępka Szlachecka, Kępka Duchowna, Dąbrówka Połajewska, Ossówek, Dziardonice oraz osada młyńska Ruda i Szczutkowo – s. 15.

Dekret reformacyjny. Zachęta skierowana do proboszcza, aby dbał o świątynię. Należy urządzić przynajmniej dwa ołtarze boczne. Upomniano, aby nie kontynuował praktyki wędrowania po parafii przed świętami dla święcenia pokarmów. Święcić w jednym domu, we wsi, a najlepiej, żeby zainteresowani przyszli do kościoła. Wizytacja miała miejsce 14 grudnia 1765 r. – s. 16.

K o w a ł

Miasto (oppidum) królewskie. Położone w archidiakonacie i oficjalicie włocławskim, siedziba powiatu w województwie brzesko-kujawskim. Starosta – Augustyn Michał Zboiński. Kościół parafialny murowany, fundowany przez bp. Piotra Tylickiego, pw. św. Urszuli, patronatu królewskiego, konsekrowany. Poprzedni proboszczowie, zwłaszcza bp Franciszek Kanigowski, przed dwunastoma laty, dokonywali niezbędnych napraw. Obecnie jednak znowu świątynia wymagała naprawy jak najpilniejszej, aby ten ładny kościół nie popadł w ruinę. Wymagał tego tak sam kościół, jak i kaplica oraz zakrystia. Sklepienie w całej świątyni murowane, ale może zostać uszkodzone przez przeciekający dach. Świątynia posiada sześć dużych okien oraz, razem z kaplicami, jedenaście małych, też nieco uszkodzonych. Są dwie kaplice. Po stronie prawej od wejścia do kościoła, kaplica św. Stefana, a po stronie przeciwnej – św. Małgorzaty. Ołtarz wielki z obrazem św. Urszuli w miejscu centralnym, a wyżej był obraz Matki Bożej Bolesnej. W tym ołtarzu znajdowało się tabernakulum, stare, drewniane, dobrze utrzymane i zamykane, w którym przechowywano Najświętszy Sakrament. Oleje św. znajdowały się w szafce umieszczonej w murze, w pobliżu ołtarza wielkiego, po stronie ewangelii. Chrzcielnica drewniana, dobrze utrzymana. Ołtarz wielki był uprzywilejowany, gdy odprawiano przy nim msze za zmarłych. O ten przywilej postarały się u bp. włocławskiego, Antoniego Dembowskiego, bractwa istniejące w Kowalu, a mianowicie różańcowe i św. Anny. Od Stolicy Apostolskiej był odpust na święto św. Urszuli. Ołtarz boczny, Matki Bożej, pozostający pod opieką bractwa różańcowego. Ołtarz w kaplicy św. Małgorzaty. Przy ambonie był ołtarz św. Barbary. Po stronie przeciwnej (prawej), ołtarz w kaplicy, pewnie św. Stefana, następnie ołtarz św. Antoniego. Ponadto nad zakrystią była też mała kaplica, do której były schody z kaplicy św. Małgorzaty, z ołtarzem, ale niewiadomego wezwania. Zakrystia murowana, po stronie północnej, a pomiędzy nią a kaplicą, skarbiec, dobrze zamykany. Ambona drewniana, podłoga w nawie głównej drewniana, w prezbiterium – marmurowa. Trzy murowane i sklepione grobowce: jeden z nich w prezbiterium, a dwa w nawie. W dużej, murowanej, wieży znajdują się dzwony oraz zegar, który z powodu starości, często nie chodzi. Ostatnio dzwonnica ta została uszkodzona i wymaga nowego umocowania dzwonów. Żelazny krzyż na tej wieży-dzwonnicy, przed około czternastoma laty, został przez wicher złamany i jeszcze nie naprawiony. W wieży małej znajdował się sygnarek. Na kaplicach także były wieżyczki, wymagające pewnej naprawy. Ogrodzenie cmentarza częściowo murowane, częściowo drewniane. Wizytacja dziekańska informuje, że był zapis (500 tynfów) na remont wieży i murów świątyni, dany przez ówczesnego proboszcza, bp. Franciszka Kanigowskiego – s. 16-19.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – liczne i bogate – s. 19-22.

Uposażenie parafii – s. 22-23.

Dziesięciny – s. 23-24.

Zabudowania parafialne – s. 24-25.

Proboszcz, Michał Żórawski, kanonik płocki, od 1753 r.; Franciszek Bujalski, pewnie wikariusz i beneficjent prebendy w kościele parafialnym; Szadkowski, niewiadomego imienia, od 1749 r. prepozyt kościoła szpitalnego Świętego Ducha i, od 1758 r., kościoła szpitalnego św. Fabiana i Sebastiana. Ponadto twierdził, że ma prowinję na probostwo w Kowalu; Walenty Gadkowski, wikariusz i kaznodzieja przy parafii od 1764. Był organista, ale nie podano imienia – s. 25-26.

Księgi metryk prowadzono. Ponadto znajduje się tu dokładny wykaz ponad siedemdziesięciu ksiąg teologicznych „in folio”, a ponadto około czterdzieści ksiąg bez tytułu (pewnie zniszczonych). Ponadto były księgi używane do nabożeństw – s. 26-27.

Nie było luteran, ani kalwinistów. Było natomiast około trzystu Żydów, którzy niedawno zbudowali sobie bożnicę – s. 28.

Bractwo różańca św., fundowane przez Wacława Beldowskiego w 1617 r. i bractwo św. Anny. Ponadto było też bractwo tzw. literatów, do którego należeli mieszczanie – s. 28.

W 1765 r. ochrzczono 31 chłopców i 30 dziewcząt. Małżeństwo zawarło 12 par, zmarło ogółem 31 osób. Do komunii wielkanocnej zobowiązanych było około 1000 osób – s. 28.

Miejscowości parafialne: Kowal, miasto (oppidum) królewskie, Rakutowo, Węclawice, Dobrzelewiec, Zakrzewiec, Bogusławice, Łojszewo, Gołaszewo, Telążna, Krzewent, Pełczyce – wieś opuszczona, i osady młyńskie Czapla i Wola – opuszczona – s. 28.

K a p l i c a, czyli prebenda św. M i k o ł a j a, patronatu królewskiego, częściowo murowana, częściowo drewniana, przed kilkoma laty spłonęła i obecnie pozostały tylko ruiny murów. Z dochodów, jakie należą do tej prebendy, korzysta proboszcz. Pewna mieszcanka z Kowala, nazwiskiem Rysińska, zapisała na odbudowę kaplicy 200 tynfów, ale proboszcz, mając tę sumę, jeszcze nic nie uczynił, aby ją odbudować – s. 28-29.

Kaznodzieja posiadał własne uposażenie, ale pobierał je proboszcz. Kaznodziei i wikariuszowi w jednej osobie, Gadkowskiemu, płacił rocznie 200 florenów. Na kaznodzieję zaś był zapis 2000 florenów z 1765 r., uczyniony przez Mariannę z Moszczeńskich, wdowę po Krzysztofie Brudziewskim, a potem małżonkę Piotra Ziemeckiego – s. 29-30.

Dekret reformacyjny dla parafii w Kowalu. Zwrócono uwagę proboszczowi, aby gorliwie dbał o swoją owczarnię oraz o stronę materialną parafii – s. 30.

K o ś c i ó ł szpitalny św. F a b i a n a i S e b a s t i a n a w Kowalu. Patronat miasta Kowala. Kościół drewniany, niekonsekwentny, bardzo zniszczony i wymagający pilnej naprawy. Posiadał własne paramenty liturgiczne oraz uposażenie. Prebendę tę trzymał od 1758 r. Franciszek Bujalski, po dobrowolnej rezygnacji z niej Rocha Szatkowskiego¹¹⁹ i mieszkał przy niej. Nie miał jednak domu dla ubogich – s. 30-33.

Dekret reformacyjny dla kościoła szpitalnego. Uwagi dla samego beneficjanta, dotyczące jego życia oraz upomnienie, aby dbał o świątynię – s. 33-34.

K o ś c i ó ł szpitalny Ś w i ę t e g o D u c h a w Kowalu. Położony poza miastem. Drewniany, zniszczony, potrzebujący nie naprawy, ale odbudowy. Fundowany przez Mikołaja Jaranda z Brudzewa, wojewodę sieradzkiego i starostę brzeskiego i kowalskiego w 1474 r., na co wyraził zgodę nie tylko ówczesny bp włocławski, Zbigniew Oleśnicki¹²⁰, ale

¹¹⁹ Nazwisko to raz pisano Szadkowski, a innym razem Szatkowski.

i papież Sykstus IV w 1481 r. Konsekrowany w 1669 r. przez bp. sufragana włocławskiego, Stanisława Domaniewskiego¹²¹. Prawo patronatu należało do wójta i radnych miasta Kowala. Ołtarz wielki zawierał obraz Ukrzyżowanego. Nie przechowywano Najświętszego Sakramentu, ponieważ nie sprawowano tu duszpasterstwa. Ołtarze boczne: po stronie ewangelii – św. Doroty, a po przeciwnej – ołtarz także z obrazem Ukrzyżowanego. Kościół ten posiadał własne wyposażenie w paramenty liturgiczne. Z tytułu zapisów, prebendarz miał zobowiązania do odprawiania pewnych nabożeństw. Przy tym kościele była dzwonnica z jednym dzwonem, nie wiadomo czy konsekrowanym – s. 34-36.

Uposażenie kościoła szpitalnego Świętego Ducha i zabudowania do niego należące – s. 36-37.

Prepozyt, Piotr Szadkowski, z prowizji Zygmunta Kretkowskiego, wojewody chełmińskiego oraz starosty i wójta kowalskiego, za zgodą mieszczan kowalskich, od 1743 r. Jego poprzednikiem był niejaki Latos, kanonik kruszewicki – s. 38-39.

Dekret reformacyjny. Zachęta, aby prepozyt dbał o kościół, jak o swoją oblubienicę. Należy odbudować szpital dla ubogich. Zdać Konsystorzowi Generalnemu we Włocławku rozliczenie z wykorzystania dochodów tego beneficjum. Wizytacja przeprowadzona została 18 października 1765 r. – s. 39.

K l o t n o

Wieś bp. włocławskiego w archidiakonacie i oficjalacie włocławskim, powiecie i dekanacie kowalskim i województwie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, wybudowany przez archidiakona włocławskiego, Stanisława Niemierza¹²², w 1666 roku, przez obecnego proboszcza naprawiany. Nosi wezwanie Świętej Trójcy. Konsekrowany 24 października 1690 r., ale nie wiadomo przez kogo. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy, z tabernakulum na środku, dobrze utrzymany. Oleje przechowywane w szafce umieszczonej w ścianie, po stronie ewangelii. W prezbiterium, po stronie ewangelii, ołtarz boczny pw. św. Józefa, a w nawie ołtarz św. Mateusza. Po stronie lekcji, w prezbiterium, ołtarz św. Antoniego i Matki Bożej, a w nawie – św. Walentego i św. Kazimierza. Zakrystia po stronie północnej, drewniana – s. 40-41.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty. Pozytyw, przez obecnego proboszcza, naprawiany – s. 41-43.

Był zapis (1000 florenów polskich) z 1759 r. Józefa Waliszewskiego, właściciela dóbr Grodno, zabezpieczony na synagodze w Kowalu, dający czynsz 70 florenów polskich rocznie, z którego w każdym tygodniu proboszcz miał odprawić jedną mszę, a w marcu i wrześniu – nabożeństwo za zmarłych rodziców zapisodawcy – s. 43.

Metryki: ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych, zapisywano bez zwłoki i przechowywano w zakrystii. Chrzcielnica zamykana. Fundamenty świątyni w niektórych miejscach uszkodzone, ściany naprawiane przez obecnego proboszcza. Dalej opis świątyni. Dzwonnica nowa, wybudowana przez obecnego proboszcza. Ponieważ kostnica znajdowała się w świątyni, co powodowało niebezpieczeństwo zarazy, jak najprędzej należało zbudować kostnicę na cmentarzu – s. 43-45¹²³.

¹²⁰ Późniejszy prymas Polski. Był biskupem włocławskim w latach 1473-1480.

¹²¹ Biogram tego biskupa sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 61-64.

¹²² Pewnie chodzi o Stanisława Tomasza Niemierza. Biogram tego prałata zob. C h o d y ń s k i,

Katalog, s. 665-667.

Uposażenie parafii, wykaz dziesięcin, zabudowania parafialne i inwentarz – s. 47-48.

Proboszcz, Adam Zasacki, od 1725 r. – s. 49.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 333 osoby. W ostatnim roku ochrzczono 22 osoby, związek małżeński zawarło 6 par, zmarło ogółem 26 osób, w tym 23 dzieci – s. 49.

Dwie rodziny żydowskie w Grodnie i Kurowie – s. 49.

Nie było przytułku, a ubodzy, w liczbie 3 osób, mieszkali osobno – s. 49-50.

Wsie parafialne: Kłotno, Wolica – wieś opuszczona, Karczma Zawacka – opuszczona, Kurowo z osadą młyńską teraz opuszczoną, Świątkowice, Grodno z osadą młyńską, Baruchowo z osadą młyńską – s. 50.

Dekret reformacyjny. Ogólna zachęta, aby proboszcz dbał tak o sprawy duszpasterskie, jak i materialne parafii. Wizytacja odbyła się 19 października 1765 r.

Białotarsk

Wieś należąca do kapituły płockiej. Kościół drewniany, pw. Świętego Krzyża. Prawo patronatu przemiennie należało do Stolicy Apostolskiej i kapituły płockiej. Świątynia konsekrowana, ale nie wiadomo przez kogo. Położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie i dekanacie kowalskim – s. 50-51.

Ołtarz wielki drewniany, odnawiany przez obecnego proboszcza, z obrazem Zdjęcia z Krzyża, a u góry obraz Ukrzyżowanego. Tabernakulum dobrze zamykane. Z fundacji Jakuba Ciszewskiego, kanclerza płockiego i kanonika włocławskiego¹²⁴, z 1758 r. powinno palić się światło przed Sanctissimum, także w nocy, ale nie było to zachowywane. Oleje w szafce umieszczonej w ścianie, po stronie ewangelii, przy ołtarzu wielkim. Odpusty obchodzono z okazji tytułu świątyni i w uroczystość Przemienienia Pańskiego. Ołtarz boczny pw. Matki Bożej znajdował się po stronie ewangelii i miał przywilej odpustu za zmarłych, nadany przez bp. Antoniego Sebastiana Dembowskiego w 1760 r. W wyżej wspomnianym ołtarzu, oprócz obrazu Matki Bożej, u góry znajdował się obraz Przemienienia Pańskiego. Ołtarz po stronie przeciwnej miał także obraz Przemienienia Pańskiego. Zakrystia odbudowana przez obecnego proboszcza – s. 51-52.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 52-53.

Wykaz zobowiązań ciążących na parafii z racji pobożnych zapisów – s. 53-54.

Chrzcielnica stara, ale czysta. Konfesonat jeden, ławek ogółem jedenaście. Metryki ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych przechowywano w zakrystii. Świątynia, tak w fundamentach, jak i w ścianach, znacznie zniszczona, ale gontowy dach, a także wieżyczka z sygnaturką, zostały naprawione przez obecnego proboszcza. Dzwonnica z trzema dzwonami stała na cmentarzu, dobrze ogrodzonym. Była też kostnica – s. 54-55.

Był już wybudowany nowy kościół, drewniany, jeszcze niecałkowicie wykończony. Powstał dzięki zapisowi wspomnianego wyżej kan. Ciszewskiego, który dał 1000 florenów węgierskich oraz 300 tynfów wykonawcom testamentu: archidiaconowi i oficjelowi włocławskiemu, Jezewskiemu [Maurycemu]¹²⁵ i kanonikowi [Maciejowi] Nałęcz¹²⁶, którzy prze-

¹²³ Przy paginacji rękopisu, przez pomyłkę, opuszczono stronę 44.

¹²⁴ Biogram, tego kan. zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 138-144. Ks. Chodyński podaje to nazwisko jako Cieszewski.

kazali tę sumę obecnemu proboszczowi. Kapituła plocka dołożyła 600 florenów. Proboszcz z tych pieniędzy rozliczył się przed kapitułą plocką. Nie wspomniano jeszcze o poświęceniu tego nowego kościoła, ani o miejscu jego wystawienia – s. 55.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, procenty od zapisów, zabudowania i inwentarz parafialny – s. 55-58.

Proboszcz, Walenty Mozdżeński, z prowizji nuncjatury z 1749 r., ustanowiony przez oficjała włocławskiego. Poprzednio był on w Zadusznikach. Nie miał innego beneficjum i w parafii rezydował – s. 58.

Było zezwolenie na kaplicę w Patrowie, otrzymane przez dominikanów¹²⁷ – s. 58.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, w roku wizytacji było 171 osób. Ochrzczono 42 osoby, pobłogosławiono 10 małżeństw, zmarło ogółem 15 osób – s. 59.

Wsie parafialne: Białotarsk, Patrowo, Górki, Dąbrówka, Piotrowo, Rembowo, Beszyn, Siemiany, Dziankowo, Gulewo, Zakrzewo, Zawada, – s. 59.

Dekret reformacyjny. Zachęta skierowana do proboszcza o gorliwe duszpasterstwo, także o staranie, aby kolatorzy jak najprędzej ukończyli budowę nowej świątyni. Należy zadbać, aby dokumenty dotyczące uposażenia parafii były należycie przechowywane oraz zwrócić uwagę na dobre prowadzenie ksiąg metrycznych. Wizytacja odbyła się 9 listopada 1765 r. – s. 59-60.

Ł a n i ę t a¹²⁸

Wieś szlachecka w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie kowalskim, województwie rawskim, ziemi gostynińskiej. Kościół murowany, ale z powodu uszkodzonego dachu, ściany też niszczej. Świątynia fundowana przez Mikołaja z Kutna, starostę gostynińskiego, właściciela dóbr Łanięta, w 1469 r.¹²⁹, a parafia erygowana przez bp. włocławskiego, Jakuba z Sienna¹³⁰ (1464-1473), jak wynikało to z okazanego wizytatorowi dokumentu erekcyjnego. Świątynia pw. św. Mikołaja i św. Barbary, konsekrowana, ale nie wiadomo kiedy i przez którego biskupa. Ołtarz wielki drewniany, o mensie murowanej, z obrazami Matki Bożej, św. Joachima i św. Anny, a w górnej kondygnacji – obraz św. Mikołaja. Na środku było drewniane tabernakulum, tak zbudowane, że posiadało specjalną część dla wystawienia Najświętszego Sakramentu w monstrancji. Oleje przechowywane były w zakrystii, chociaż powinny być w szafce obok ołtarza, jak to było w ówczesnym zwyczaju. Jeden z ołtarzy bocznych był pw. Matki Bożej, a drugi – Dwunastu Apostołów. Zakrystia murowana – s. 60-62.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne – s. 62-64.

Uposażenie i dochody parafii, dziesięciny i zabudowania parafialne – s. 64-66.

Proboszcz, Andrzej Rejer, od 1731 r. – s. 66-67.

¹²⁵ Biogram tego archidiakona, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 335-339.

¹²⁶ Biogram tego kan. a potem dziek. włocławskiego, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 648-649.

¹²⁷ Zapis ten nie precyzuje, czy właściciel Patrowa miał zamiar tę kaplicę fundować, czy dominikanie, ale też nie powiedziano z jakiego klasztoru.

¹²⁸ Parafia ta należała później do archidiecezji warszawskiej, a obecnie do diecezji łowickiej.

¹²⁹ Zapis tej daty poprawiony, zdaje się, że zaraz przy pisaniu protokołu. Przedtem był podany rok 1444.

¹³⁰ Był biskupem włocławskim w latach 1464-1473, później arcybiskup gnieźnieński.

Wiernych ogółem około 200 osób. W 1765 r. ochrzczono 7 osób, udzielono 2 śluby, zmarło ogółem 2 osoby – s. 67.

Wsie parafialne: Łanięta, Suchodębie¹³¹ i opuszczona wieś Lipie – s. 67.

Dekret reformacyjny. Zachęta, aby proboszcz przypominał w kazaniach dla wiernych obowiązki religijne. Pamiętać o zabezpieczeniu dochodów parafii, zgodnie z dekretem erekcyjnym. Wizytacja odbyła się 22 listopada 1765 r. – s. 67-68.

L u b i e ń

Miasto (oppidum) dziedziczne Józefa Brzeskiego, notariusza kruszwickiego, położone w archidiaconacie i oficjalcacie włocławskim, dekanacie kowalskim i województwie brzesko-kujawskim, starostwie kowalskim. Kościół spalił się całkowicie w 1755 r., a na cmentarzu wystawiono kaplicę drewnianą, w której dotąd odprawiane są nabożeństwa. Przed dwunastoma laty rozpoczęto już budowę nowej, drewnianej świątyni, ale budowy jeszcze nie zakończono. Jej fundatorem jest miejscowy dziedzic [Józef] Brzeski i Dorota z Wodzińskich Skarbkowa, żona ówczesnego dziedzica Lubienia, która zobowiązała synów i córki, aby wybudowali nową świątynię i zapisała na to 1000 florenów polskich. Kościół jest pw. św. Katarzyny, ale nie może być jeszcze konsekrowany. Prawo patronatu należało do miejscowego dziedzica, Józefa Brzeskiego. Ołtarze są tylko w kaplicy. Ołtarz wielki zawiera obraz św. Rocha, a w górnej kondygnacji – Matki Bożej. Znajduje się na nim tabernakulum. Ołtarz boczny, obok ołtarza wielkiego, po stronie lekcji, z figurą Matki Bożej. Po stronie przeciwnej znajduje się szafa, gdzie przechowuje się paramenty kościelne, ale urządzona na wzór ołtarza. Wisi tu obraz św. Katarzyny. Oleje przechowuje się w dobrze zamykanej szafce. Nie ma odpustów, ale proboszcz powinien postarać się w Stolicy Apostolskiej o odpust, przynajmniej z okazji święta św. Katarzyny. Zakrystii przy kaplicy nie było – s. 68-70.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne. Pożar zniszczył wota i sukienkę srebrną przy obrazie Matki Bożej. Odnalezione na pogorzelisku okruchy szlachetnego metalu, proboszcz powinien obrócić na upiększenie świątyni oraz sporządzenie naczynia służącego do zanoszenia Wiatyku chorym. Był pozytyw, przywieziony z Kowala. Chrzcielnica drewniana – s. 70-72.

Zobowiązania i aniwersarze z zapisów na parafię – s. 72-74.

Opis kaplicy i budowanej świątyni. Dzwonnica z trzema dobrymi dzwonami. Cmentarz wymaga nowego ogrodzenia. Kostnicy nie było – s. 74.

Uposażenie i dochody kościoła, dziesięciny i zabudowania parafialne oraz inwentarz – s. 75-80.

W W o l i P i e r o w e j¹³² był kościół filialny parafii Lubień. Na cyplu jeziora [Lubińskiego] stała kaplica św. Katarzyny¹³³, od wielu lat obłożona interdyktem i dlatego nie było w niej żadnych nabożeństw – s. 80.

W Lubieniu mieszkały cztery rodziny żydowskie, we wsi Wola Pierowa i we wsi Gągowy, po jednej rodzinie żydowskiej – s. 80.

¹³¹ Suchodębie nosiło dawniej nazwę Wola Łanięcka – zob. s. 65.

¹³² Obecnie stanowi samodzielzną parafię.

¹³³ Nie ma teraz po niej śladu.

Proboszcz, Jan Wieluchowski, od 1762 r. Posiadał tylko beneficjum w Lubieniu i tu rezydował – s. 81.

Był przytułek dla ubogich, ale został pozbawiony uposażenia i podopieczni żyli z żebraczego chleba – s. 81.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 747 osób. W 1765 r. ochrzczono 30 dzieci, małżeństwo zawarło 6 par, zmarło ogółem 31 osób – s. 81.

Miejscowości parafialne: Miasto Lubień, Narty, Kąty, Olszowa (pewnie obecna Wola Olszowska), Kołomia, Wola Pierowa, Kamienna, Kobyla Łąka, Kaliska, osiedle młyńskie Gagowy, Czaple, Stępka, Błonie, Krzysław (niezidentyfikowana) i opuszczona wieś – Świernia – s. 81.

W o l a P i e r o w a. Wieś szlachecka z kościołem pw. św. Andrzeja Apostoła, afiliowanym do parafii Lubień, drewnianym, niekonsekwrowanym i starym. Chociaż w ołtarzu wielkim było tabernakulum, gdzie można było przechowywać Najświętszy Sakrament, to dla bezpieczeństwa nie był on przechowywany. Podczas mszy konsekrowano potrzebną ilość komunikantów, a gdy było za dużo, spożywano je. Opis świątyni. Właściciel wsi, niejaki Pienieński, podstoli kowalski, zobowiązał się do remontu całej świątyni – s. 82-83.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 83.

Uposażenie i dochody kościoła – dosyć spore, bo była to kiedyś samodzielna parafia. Ponieważ nie w każde święto i niedzielę mógł proboszcz z Lubienia odprawiać tu mszę, powinien mieć wikariusza, tym bardziej, że były zapisy zobowiązujące do pewnych nabożeństw – s. 83-84.

Dekret reformacyjny, głównie zobowiązujący proboszcza do gorliwości duszpasterkiej. Wizytacja odbyła się 24 listopada 1765 r. – s. 85.

K ł ó b k a

Wieś dziedziczna Bernarda Komeckiego, położona w archidiakonacie i oficjacie włościańskim, dekanacie kowalskim i województwie brzesko-kujawskim, starostwie kowalskim. Kościół pw. św. Prokopa, częściowo murowany, częściowo drewniany, konsekrowany, patronatu dziedziców z Kłóbki. Jednakże poprzedni dziedzic, Maurycy Michał Komecki, kanonik gnieźnieński i kustosz krakowski, zastrzegł sobie do śmierci to prawo. Ołtarz wielki, w którym było tabernakulum, z obrazem św. Prokopa, uważanym za łaskami słynący. Przybywało tu bardzo wielu wiernych na święto tego patrona. Oleje przechowywano w szafce umieszczonej w ścianie, obok ołtarza wielkiego, po stronie ewangelii. Ołtarze boczne: po stronie lekcji – z obrazem i pw. Matki Bożej, po stronie przeciwnej – św. Antoniego oraz ołtarz św. Jana Nepomucena w nawie głównej – s. 85-88.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 88-89.

Zobowiązania proboszcza w związku z zapisami – s. 89-91.

Akta metrykalne spisywano w jednej księdze – s. 91.

Opis kościoła, który znajdował się w dobrym stanie. Dzwony dwa w wieży dużej, spełniającej rolę dzwonnicy. Cmentarz ogrodzony częściowo. Kostnica drewniana, dobra, tylko dach wymagał naprawy – s. 91.

Uposażenie i dochody kościoła, dziesięciny i dochody z procentów od zapisanych sum oraz stan zabudowań parafialnych – s. 91-95.

Kaplica we wsi Kłóbka¹³⁴, w lesie, drewniana, na fundamencie murowanym, niedawno pokryta nowym dachem, a w niej studnia – [źródło], gdzie miał się objawić św. Prokop, którego obraz znajduje się w wielkim ołtarzu, czczony przez wiernych jako łaskami słynący. Kaplica naprawiana przez kanonika [Maurycego Michała] Komeckiego – s. 96.

We wsi Modliborz mieszkała rodzina żydowska, dzierżawiąca karczmę. W Kłóbce byli luteranie, ożenieni z katolikami – s. 96.

Proboszcz, Bartłomiej Nadulski, od 1762 r. – s. 96.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 414 osób. W 1765 r. ochrzczono 27 osób, małżeństwo zawarło 12 par, a zmarło ogółem 27 osób – s. 97.

Wsie parafialne: Kłóbka, Rzerzewo, Lutobórz, Krzewie, Modlibórz, Bilno, Unisławice, Szewo, Rzegocin – s. 97.

Dekret reformacyjny – ogólna zachęta pod adresem proboszcza, aby dalej dbał o parafię. Wizytacja odbyła się 26 listopada 1765 r.

C h o d e c z

Miasto (oppidum) szlacheckie Szymona Jaranowskiego, w archidiakonacie i oficjalecie włocławskim, dekanacie kowalskim i województwie brzesko-kujawskim, starostwie przedeckim położone. Około 1460 r. kolegium mansjonarzy ufundował Andrzej Kretkowski, co zatwierdził bp włocławski i kanclerz wielki koronny [Jan Gruszczyński]¹³⁵ (1450-1463). Kościół pw. św. Dominika, patronatu miejscowych dziedziców, Jaranowskich. Ołtarz wielki z obrazem Świętej Trójcy, a w nim tabernakulum. Oleje przechowywane w zakrystii, ale należy przenieść je do kościoła. Odpusty z potwierdzeniem Konsystorza Generalnego Włocławskiego z 1763 r., oraz te, które posiada bractwo różańcowe. Ołtarze bocznych, nowych, cztery i starych pięć: św. Anny, św. Walentego i św. Szymona, św. Dominika, św. Antoniego i św. Franciszka, św. Rocha, ale w nim też był obraz Matki Bożej, Matki Bożej Różańcowej, św. Wincentego Ferreriusza, ale w tym ołtarzu, był też wizerunek Ukrzyżowanego, św. Barbary i św. Heleny oraz na środku kościoła, ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego. Przy kościele kaplica Matki Bożej, z ołtarzem też Patronki, chociaż w górnej kondygnacji był wizerunek Zmartwychwstałego Chrystusa. W kaplicy tej parafianie śpiewali różaniec, ponieważ nie było bractwa różańcowego¹³⁶ – s. 98-99, [100-100e]¹³⁷.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – bogate – s. 91-94¹³⁸.

Zobowiązania odnoszące się do mszy odprawianych z zapisów – s. 94-96.

¹³⁴ Pewnie na tym miejscu jest obecny cmentarz grzebalny z kaplicą i źródłem.

¹³⁵ Był biskupem włocławskim w latach 1450-1463, później biskupem krakowskim i arcybiskupem gnieźnieńskim.

¹³⁶ Zapis niejasny, ponieważ wyżej wspomniano, że były odpusty przywiązane do takiego bractwa [różańcowego], a później zapisano, że wikariusz był promotorem tegoż bractwa.

¹³⁷ Pomyłono tu paginację. Po stronie 99 zapisano stronę 90. Ponieważ jest to paginacja sporządzona prawdopodobnie zaraz po spisaniu księgi, nie dokonano poprawki, a tylko poprzesztano na tym wspomnieniu.

¹³⁸ Opis wyposażenia sporządzono w języku polskim i praktykowano to w dalszej części księgi.

Uposażenie kościoła chodeckiego, dziesięciny z osobnym wyszczególnieniem dziesięcin należnych mansomiarzom, dochody z procentów od lokowanych sum i stan zabudowań parafialnych – s. 96-104.

Proboszcz, Franciszek Bilski, od 1765 r. Wikariusz i promotor bractwa różańcowego, Mateusz Raszewski, od 1762 r. z prezenty poprzedniego proboszcza chodeckiego, Ludwika Bratoszewskiego. Dawniej było pięciu mansomiarzy, ale teraz nie ma funduszy na ich utrzymanie – s. 104-105.

Jedna rodzina żydowska we wsi Pyszkowo – s. 105.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było około 1500 osób. W 1765 r. ochrzczono 61 dzieci, związek małżeński zawarło 19 par, zmarło ogółem 44 osoby – s. 105.

Inwentarz rzeczy gospodarskich po zmarłym proboszczu – s. 105.

Miejscowości parafialne: Miasto Chodecz, Chodeczek, Sobiczewy – wieś opuszczona, Prošno, Zalesie, Wólka Pileszki, Lubieniec, Brzyszewo, Zbijewo Duże, Zbijewo Małe, Broniszewo, Strzygi Duże, Strzygi Małe (Strzyżki), Kubłowo, Stróże, Gole, Fajewo, Sławęcín, Łakno, Zieleniewo, Uklejnica, Psary, Mielno, Mielinek, Pyszkowo, Bogotómia, Głęboczek – wieś opuszczona, Kromszewice, osada młyńska Dudala, osada młyńska Łysa Góra, inaczej Szczerkowo, Młyn Ruda, Młyn zameczek, Młyn Szczecin i Szczecin Młyn w Uklejnicy, Mstowo, Łania, Żórawice i wieś Wolica – opuszczona – s. 105-106

Fundacja ołtarza świętego Różańca – s. 106-107.

Dekret reformacyjny zawierający zachętę pod adresem proboszcza o dbałość tak w sprawach duszpasterskich, jak i materialnych parafii. Wizytacja odbyła się 28 listopada 1765 r. – s. 107.

P r z e d e c z

Miasto (oppidum) królewskie, w archidiaconacie i oficjale wrocławskim, dekanacie kowalskim, województwie brzesko-kujawskim i powiecie przedeckim położone. Kościół murowany z cegły, wybudowany od fundamentów przez poprzedniego proboszcza, [Jana] Hoffmana, ale już wymagał umocnienia fundamentów. Ta świątynia nie została jeszcze konsekrowana, a tylko poświęcona. Jest pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do monarchy. Ołtarz wielki, drewniany, nowy, z wizerunkiem Ukrzyżowanego, zasuwany obrazem św. Mikołaja. W tym ołtarzu – tabernakulum. Oleje przechowywano w zamkniętej szafce w świątyni po stronie ewangelii ołtarza wielkiego, a po stronie przeciwnej stała chrzcielnica. Cztery relikwiarze, ale nie posiadały one dokumentów autentyczności relikwii. Odpusty były z okazji święta św. Mikołaja i na inne jeszcze święta. Ołtarze boczne: po stronie lekcji – z figurą Matki Bożej Wniebowziętej i jeszcze innym obrazem Matki Bożej i drugi – św. Anny¹³⁹. Zakrystia po stronie ewangelii, a w niej także miejsce na przechowywanie ksiąg – s. 107-109.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 109-111.

Za zmarłego proboszcza, Jana Hoffmana, był aniwiersarz – s. 111.

Księgi metryk prowadzono dobrze – s. 111.

Opis zewnętrzny kościoła i jego stanu – s. 111.

¹³⁹ O tym ołt. wiadomość podana na końcu strony 109.

Uposażenie, dziesięciny, zapisy i zabudowania parafialne – s. 112-114.

Proboszcz, Ignacy Horski, od 1757 r. Posiadał własną bibliotekę – s. 114.

Wykaz tytułów biblioteki parafialnej obejmujący 53 pozycje, spisany 30 listopada 1765 r. – s. 115.

Wikariusz, Paweł Kurowski, od 1761 r. – s. 116.

Bractwo różańcowe, zaprowadzone przez jednego z poprzednich proboszczów, niewiadomego imienia, Boguszewskiego i bractwo św. Anny – s. 116.

Inwentarz rzeczy gospodarskich z 1757 r. po zmarłym proboszczu, Janie Hoffmanie – s. 116-117.

Dochody roczne z zapisów na parafię – s. 117-118.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 750 osób. W roku 1765 chrzest przyjęło 40 dzieci, pobłogosławiono 11 par małżeńskich, a zmarło ogółem 29 osób – s. 118.

W Przedczu było 116 Żydów, którzy mieli swój dom modlitwy, wystawiony na wzór synagogi, który wprawdzie przed trzema laty (1762) spalił się, ale został przez nich odbudowany – s. 118.

Nad jeziorem, poza miastem, była kaplica pw. św. K a t a r z y n y,¹⁴⁰ przez długi czas opuszczona, ale ostatnio odbudowana przez Stefana Kossowskiego, dawnego starostę przedeckiego. W ołtarzu wielkim tej kaplicy znajdował się obraz Matki Bożej, po stronie lekcji – ołtarz boczny z obrazem św. Katarzyny, a w górnej części – obraz św. Apolonii. Po przeciwnej zaś stronie – ołtarz z obrazem św. Mikołaja, a u góry obraz św. Mikołaja. Zakrystia, w której przechowywano paramenty liturgiczne. Kaplica ta stoi na miejscu, gdzie dawniej była świątynia parafialna, przeniesiona później na dogodniejsze miejsce. Kaplica posiadała przywilej odpustowy na uroczystość św. Katarzyny, dany przez Stolicę Apostolską i potwierdzony przez władzę diecezjalną. W kaplicy tej sprawowano nabożeństwa, ale nie podano kiedy. Nie miała ona własnego uposażenia – s. 118-119.

Miejscowości parafialne: Miasto Przedecz, Łączewna, Dziwie, Kłokoczyn, Zbójno, Kobylata, Kamieniec – wieś opuszczona, Zalesie, Żarowo, Rybna, Arkuszewo, Nowa Wieś, folwark św. Katarzyna i Rogóźno – wieś opuszczona – s. 119.

Dekret reformacyjny, zawierający także tylko ogólną zachętę skierowaną do proboszcza, aby dbał o stronę duchową i materialną parafii. Wizytacja odbyła się 30 listopada 1765 r.

B ł e n n a

Wieś dziedziczna Bieleckich, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie kowalskim, powiecie przedeckim. Kościół drewniany, bardzo stary i bliski ruiny, ale niebawem miał ówczesny proboszcz zbudować nowy. Kościół pw. św. Małgorzaty, ale niekonsekrowany. Patronat należał do miejscowych dziedziców. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, nowy, sprawiony przez ówczesnego proboszcza, częściowo z własnych, częściowo z ofiar wiernych, kosztem 600 tyńfów. Oleje były przechowywane w zakrystii, a powinny być w świątyni. Odpusty na św. Małgorzatę, św. Wojciecha i na inne jeszcze święta, zwłaszcza Matki Bożej. Ołtarze boczne: po stronie ewangelii – św. Wojcie-

¹⁴⁰ Obecnie nie ma po niej śladu, a miejscowość nosi nazwę Katarzyna.

cha, a w górnej części wyobrażenie Świętej Trójcy, a po stronie przeciwnej – ołtarz św. Antoniego i św. Anny. Obraz Matki Bożej w ołtarzu wielkim otoczony szczególną czcią wiernych, przybywających tu nawet z dalszych okolic – s. 120-121.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne – s. 121-123.

Nie było żadnych szczególnych zobowiązań, czy aniwersarzy. Opis stanu świątyni, już zniszczonej. Dzwonnica naprawiana przez obecnego proboszcza, z dwoma dzwonami. Cmentarz miał uszkodzone ogrodzenie. Kostnica zbudowana przez miejscowego dziedzica, ale jeszcze bez dachu – s. 123.

Uposażenie parafii, dziesięciny, zapisy i zabudowania parafialne – s. 123-126.

Inwentarz gospodarczy, sporządzony przy obejmowaniu parafii przez obecnego proboszcza – s. 126.

Proboszcz, Ludwik Berkowski, od 1748 r. – s. 126-127.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 298 osób. Ochrzczono w 1765 r. 19 dzieci, związek małżeński zawarło 8 par, zmarło ogółem jedynie ośmioro dzieci – s. 127

Rodziny żydowskie, prowadzące karczmy, mieszkaly w Dziewczopolu, Dziewczopolku, Gogołach i Rogózkach – s. 127.

Dekret reformacyjny, przypominający o obowiązkach proboszczowskich i zachęcający, aby szczęśliwie zrealizować zamiar budowy nowego kościoła. Wizytacja miała miejsce 1 grudnia 1765 r. – s. 127.

C h o c e ń

Wieś Tomasza Brzeskiego, w archidiakonacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie kowalskim, województwie brzesko-kujawskim. Od 1761 r. zaczęto budować nową świątynię, bo dawna była bardzo zniszczona. Budowę prowadzi się sumptem Józefa z Lubrańca Dąbskiego, proboszcza z Chocenia i niektórych parafian. Dawna świątynia nosiła wezwanie św. Idziego. Był patronat miejscowych dziedziców. Tymczasem na cmentarzu zbudowano kaplicę dla sprawowania nabożeństw. W ołtarzu tej kaplicy był łaskami słynący obraz Przemienienia Pańskiego – s. 128-129.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 129-[130]¹⁴¹.

Proboszcz miał obowiązek odprawiania jednej mszy za Sebastiana Skotnickiego z tytułu prawa połowu ryb w jeziorze – s. 140.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski po zmarłym poprzednim proboszczu, Wawrzyńcu Leśniewskim – s. 140-144.

Proboszcz, Stanisław Wolski, od 1746 r. – s. 144-145.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 620 osób. Ochrzczono 33 dzieci, pobłogosławiono 4 pary małżeńskie, zmarło ogółem 17 osób. W Niemojewie mieszkała jedna rodzina żydowska, prowadząca karczmę – s. 145.

Wsie parafialne: Chocień Duży, Chocenek Mały, Krukowo, Jarantowice, Siewiersk, Sieroszewo, Łąkie, Świątniki, Szczytno, Borzymowice, Niemojewo, Borzymie, Ząbin, Ząbiniek, Bodzanowo, Bodzanówek – s. 145.

¹⁴¹ W tym miejscu występuje kolejna pomyłka przy paginacji i po stronie 129 wstawiono stronę 140. Może uczyniono to celowo z uwagi na błąd na stronach 99-90. Zob. przyp. 90.

Dekret reformacyjny. Zalecenie szybkiego wybudowania nowej świątyni. Wizytacja odbyła się 3 listopada 1765 r. – s. 145.

Indeks wizytowanych kościołów w dekanacie kowalskim – s. 146¹⁴².

Wizytacja kościołów dekanatu izbickiego przez Mateusza Błędowskiego¹⁴³, dziekana kapituły włocławskiej, wizytatora generalnego, z polecenia Antoniego Kazimierza Ostrowskiego, bp. włocławskiego i pomorskiego, odbyta w 1766 r. – s. 147¹⁴⁴.

L u b o t y ń

Wieś należąca do dóbr stołowych bp. włocławskich, położona w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie przedeckim. Kościół murowany, pw. św. Wawrzyńca. Jak wynikało z zapisu pochodzącego z 1710 r., sporządzonego przez ówczesnego proboszcza z Lubotynia i dziekana izbickiego, Macieja Wojciechowicza, kościół ten był konsekrowany. Ołtarz wielki, z mensą murowaną, był pw. Świętej Trójcy, w nim znajdowało się tabernakulum. Obok niego zapewne przechowywano też oleje. Ołtarze boczne miały wezwania: Matki Bożej, Świętego Krzyża, św. Fabiana i Sebastiana. Fundamenty świątyni były znacznie zniszczone. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Metryki ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych zapisywano dosyć dokładnie, ale w jednej księdze. Pilnej naprawy, aby uniknąć jakiegoś wypadku, wymagał, znajdujący się przed wielkim ołtarz-grobowiec. Naprawy wymagała zakrystia i ołtarz – s. 147-149.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 149-150.

Zobowiązania proboszcza z tytułu zapisów – s. 150.

Wsie parafialne: Bogusławice, Goraj, Mchowo Duże, Ośno Podleśne, Ośno Górne, Ośno Dolne, Zakrzewo, Lubotyń, Ryn – s. 151.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, w 1765 r. było 409 osób – s. 151.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego kościoła – s. 152.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemie, lasy, wolny połów ryb w jeziorze, dzieściny. Dochód roczny wyniósł 315 floreów polskich, a wydatki wykazane przez proboszcza wyniosły aż 817 florenów – s. 152-156.

W 1765 r. ochrzczono 42 dzieci, ślub zawarło 18 par, a zmarło 28 osób – s. 156.

Żydów nie było. Jeden wyznawca luteranizmu był zatrudniony jako stolarz we dworze Bogusławice – s. 156-157.

Proboszcz, Jan Brancki, także dziekan izbicki, od 1725 r., ale nie miał innego beneficjum i w Lubotyniu rezydował – s. 157.

¹⁴² Z dat poszczególnych wizytacji widać, że księgę tę spisano zapewne z zebranych notatek wizytatora. Nie wiadomo jednak, kto był sekretarzem, ani kto wykonał czystopis księgi. Sporządzono go zapewne wkrótce po wizytacji i pod wspomnianym tu indeksem podpisał się osobiście wizytator Mateusz Błędowski.

¹⁴³ Biogram tego prałata włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 58-61.

¹⁴⁴ Dano tu dosyć dokończony tytuł, czego nie uczyniono przy dekanacie kowalskim.

Dekret reformacyjny. Przypomniano o potrzebie naprawy świątyni oraz zatroszczenia się, aby uposażenie przynależne proboszczowi było oddawane. Wizytacja odbyła się 28 lutego 1766 r. – s. 158.

M ą k o s z y n

Wieś szlachecka w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany, pw. św. Jakuba Apostoła. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców, ale ci od niepamiętnych czasów nie prezentowali proboszcza, niekiedy tylko zapraszając jakiegoś kapłana dla odprawienia mszy i sprawowania sakramentów. Dlatego, chociaż na ołtarzu wielkim w kościele było tabernakulum, nie przechowywano tu Najświętszego Sakramentu oraz olejów. Ołtarze boczne nie zostały opisane – s. 159.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 159.

Nie było ksiąg metrykalnych. Wierni udawali się po posługę do innych parafii, zwłaszcza do Lubotynia i tam byli zapisywani w metrykach – s. 159.

Opis stanu świątyni – s. 159.

Wsie parafialne: Mąkoszyn, Sierakowy, Morzyce, Mchówek, Janowice – s. 159.

Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 345 osób – s. 159.

Opis zabudowań parafialnych i uposażenia. Wizytację zakończono życzeniem, aby uposażenie i prawa kościoła mąkoszyńskiego przywrócić i świątynię odbudować. Wizytacja ta odbyła się 28 lutego 1766 r.¹⁴⁵ – s. 159v.

S a d l n o

Miasto (oppidum) w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie izbickim, powiecie radziejowskim. Kościół o nawie głównej drewnianej i o prezbiterium murowanym, pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do dziedziców miasta, a właściwie dożywno do Elżbiety z Żychlińskich Sokołowskiej. Najświętszy Sakrament przechowywany w tabernakulum na ołtarzu wielkim, zaś oleje, chociaż dobrze zamykane, nie miały swojego miejsca obok ołtarza i należy temu brakowi zaradzić. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej, obecnie, z powodu prac w prezbiterium, część jego jest przechowywana [w innym miejscu]. Ołtarze boczne: po stronie lekcji – św. Kazimierza, a u góry obraz św. Stanisława; po stronie ewangelii – św. Anny, a u góry obraz św. Józefa; po tej samej stronie – ołtarz z obrazem Chrystusa Ukrzyżowanego. Chociaż obraz Matki Bożej w ołtarzu wielkim nie otrzymał uznania jako łaskami słynący, to jednak wielu wiernych za taki go uważało. Jest zakrystia murowana, ale jeszcze nie zakończono jej odbudowy, dlatego paramenty kościelne przechowuje się w innym pomieszczeniu, także murowanym i dobrze zamykanym – s. 160-162.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 162-163.

Księgi metryk były należycie spisywane – s. 163.

Opis świątyni – s. 163-164.

¹⁴⁵ Czyli połączono wizytację tej parafii z wizytacją parafii lubotyńskiej. Można sugerować, że to proboszcz lubotyński udzielił odpowiednich informacji.

Miejscowości parafialne: Miasto Sadlno, Ziemięcin, Janowice, Kryszkowice, Tomisławice, Sosnowice, Witkowska – wieś opuszczona, Witkowice, Słomkowo, Zakrzewko, Chlebowo, Sinogać, Gałczyce – częściowo należące do par Orle, Wierzbinek, Boguszyce i osady młyńskie: Sinogacki, Dziadoch, Łysek – opuszczona, Pogorzały, Kazubek – s. 164.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 546 osób – s. 164.

Opis zabudowań parafialnych, uposażenia w ziemię i dziesięciny – s. 164-167.

Ochrzczonych w 1765 r. było 18 dzieci, zawarto 13 małżeństw, zmarło ogółem 27 osób – s. 167.

We dworze J a n o w i c e była kaplica prywatna, za zezwoleniem Konsystorza Generalnego Włocławskiego, gdzie niekiedy sprawowano msze – s. 167.

Nie było innowierców, z wyjątkiem jednej rodziny żydowskiej w Sinogaci, trzymającej karczmę – s. 167.

Proboszcz, Baltazar Marciszewski, od 1758 r. Przy parafii rezydował zawsze – s. 167.

Dekret reformacyjny. Ogólna zachęta pod adresem proboszcza do gorliwości duszpasterskiej, dokończenia prac przy świątyni i do obrony przywilejów parafii. Wizytacja odbyła się 2 marca 1766 r. – s. 168.

Orle

Wieś należąca do dóbr stołowych bp. włocławskich, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim i powiecie radziejowskim. Kościół, pw. św. Doroty, tak zniszczony, że wymagał nie remontu, ale wystawienia całkowicie nowego. Prawo patronatu należało do bp. włocławskich. Jeden tylko ołtarz, zniszczony, z figurą Matki Bożej. W nim tabernakulum, w którym jest przechowywany Najświętszy Sakrament, ale z powodu braku proboszcza na miejscu, nie jest to bezpieczne. Oleje przechowywane w skrzyni, a nie w specjalnej szafce, która powinna być w świątyni, po stronie ewangelii. Dalszy opis świątyni ukazuje jej mizerny stan – s. 168-169.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne, ale niezbyt liczne – s. 169-170.

Proboszcz ze Świerczyna odprawiał co trzecią niedzielę i w co trzecie święto, bo on był zarządcą parafii. Były prowadzone księgi metryk: ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych. Świątynia wewnątrz i zewnątrz oraz jej otoczenie przedstawiały wygląd niezachęcający – s. 170.

Wsie parafialne: Orle, Gałczyce, do której wносиła pretensje parafia w Sadlnie, Bycz, Wymysłowo, Karczma Potołówek, Żelazek, osady młyńskie: Sadziska i Borek. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było około 100 osób – s. 170.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii i dziesięciny – s. 170-171.

W 1765 r. ochrzczono 8 dzieci, pobłogosławiono 3 pary małżeńskie, zmarło 7 osób – s. 171.

Po odejściu poprzedniego proboszcza, Jerzego Domarackiego (odszedł do Łowiczka), nie ustanowiono jego następcy, a parafię oddano w zarząd Szymonowi Pellowskiemu, proboszczowi ze Świerczyna – s. 171-172.

Dekretu reformacyjnego nie spisano, ponieważ nie było proboszcza. Wizytowano tę parafię 3 marca 1766 r.

Świerczyn

Wieś dziedziczna Michała Trzebuchowskiego, cześnika przedeckiego, leżąca w archidiaconacie i oficjale w wrocławskim, dekanacie izbickim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany i stary. Obok została wystawiona nowa kaplica, drewniana, staraniem i zapobiegliwością Agnieszki Święcińskiej, z zebranych składek na ten cel. Kościół nosi wezwanie św. Mateusza Apostoła i jest patronatu Michała Trzebuchowskiego, miejscowego dziedzica. Ołtarz wielki, pw. Matki Bożej, a w nim tabernakulum. Ołtarze boczne: po stronie prawej – pw. św. Antoniego, a po przeciwnej – św. Anny. Zakrystia drewniana – s. 172-173.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty liturgiczne – s. 173-174.

Opis stanu świątyni, cmentarza i dzwonnicy – s. 174.

Wsie parafialne: Świerczyn, Paniewo, Paniewko, Bodzanowo, Iłowo, Golonki, osada młyńska Zochel i Świerczynek – s. 174.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 390 osób. Misje odbyły się w 1760 r. – s. 174.

Opis stanu zabudowań parafialnych, uposażenie, dziesięciny i inwentarz gospodarski. Przy tej okazji wspomniano poprzedniego (z 1755 r.) proboszcza, niewiadomego imienia, Konarskiego – s. 174-176.

W 1765 r. ochrzczono 21 dzieci, pobłogosławiono 8 par małżeńskich, a zmarło ogółem 35 osób. W Iłowie były dwie rodziny żydowskie – s. 176.

Proboszcz, Szymon Pellowski, od 1758 r. – s. 176-177.

Dekret reformacyjny. Zachęta pod adresem proboszcza do gorliwości o sprawy duchowe i materialne parafii. Proboszcz musi rozstrzygnąć problem nowej kaplicy i starego kościoła. Wizytacja odbyła się 6 marca 1766 r. – s. 177.

Chalno¹⁴⁶

Wieś dziedziczna Adama i Apolonii z Niemojewskich Lasockich, położona w archidiaconacie i oficjale w wrocławskim, dekanacie izbickim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół murowany, częściowo z kamienia łupanego, częściowo z cegły, pw. św. Marii Magdaleny. Do kogo należało prawo patronatu, nie wiadano, ponieważ od przeszło 200 lat zarząd parafią należał do proboszczów sąsiednich, zwłaszcza do Świerczyna. Ołtarz wielki, z obrazem św. Marii Magdaleny, a na nim tabernakulum, w którym przechowywano Najświętszy Sakrament. Dla przechowywania olejów należało przygotować miejsce po stronie ewangelii, jak to jest w zwyczaju. Chrzcielnica była. Nie było ołtarzy bocznych – s. 177-179.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 179.

Księgi metryk rozpoczęto od 1755 r. Poprzednie zapisy znajdują się wśród ksiąg świerczyńskich i izbickich – s. 179.

Opis stanu świątyni – s. 179-180.

Wsie parafialne: Chalno, Wola, Czamanin, Koziaty, Kamieniec, Wólka, Głuszynek, Opielonka, Michałowo – s. 180.

¹⁴⁶ Parafia obecnie nie istnieje, a wieś należy do parafii Świerczyn.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było około 200 osób – s. 180.

Zabudowania parafialne – tylko mieszkanie dla proboszcza (b. skromne), sprawione przez obecnego proboszcza. Nie było zabudowań gospodarczych. O uposażeniu parafii mówiły dawne wizytacje, tu przytoczone. Ponieważ przez ponad 200 lat nie było tu osobnego proboszcza, uposażenie parafii zostało rozproszone i jest niewystarczające – s. 180-182.

Proboszcz, Stanisław Zabrocki, od 1755 r., wyznaczony przez Konsystorz Włocławski, rezydujący przy parafii – s. 182.

W lesie C z a m a n i n znajduje się źródło, a przy nim kamień z „odciśniętą stopą ludzką”. Zbiera się tu dużo ludzi dla modlitwy. Proboszcz powinien temu zapobiegać i informować się w Konsystorzu, jakie mogą być zastosowane środki zaradcze¹⁴⁷ – s. 182-183.

Dekret reformacyjny. Proboszcz powinien starać się odzyskać całe uposażenie parafii oraz wybudować sobie i następcom stosowne mieszkanie. Wizytacja odbyła się 6 marca 1766 r. – s. 183.

I z b i c a

Miasto (oppidum) hrabiego Jana z Górki Skarbka, wojewody inowrocławskiego, w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim i powiecie przedeckim. Kościół murowany z cegły, pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Mateusza Apostoła. Ołtarz wielki, nowy, z Obrazem Wniebowziętej, a u góry obraz św. Mateusza. Tabernakulum dobrze utrzymane oraz oleje przechowywane w stosownym miejscu obok ołtarza wielkiego. Dobra chrzcielnica, stara oraz przygotowana już nowa. Odpusty z racji świąt maryjnych, udzielone bractwu różańca świętego, zaprowadzonemu przez dominikanów, z zezwoleniem Konsystorza Włocławskiego, w 1700 r. Ołtarze boczne: bractwa różańcowego – z obrazem Matki Bożej i drugi – św. Anny – s. 183-185.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 185-186.

Metryki spisywane w jednej księdze. Należy pilniej zapisywać ochrzczonych, zaraz po udzieleniu chrztu – s. 187.

Opis stanu świątyni – s. 187.

Miejscowości parafialne: Miasto Izbica, Skarbanowo, Obalki, Bierzyn, Kuczyce, Osiecz Mały, Wietrzychowice, Naczachowo, Szczkowo Małe, Szczkowo Duże, Chociszewo, Ciepliny, Śmielnik, Wólka Komorowo, Chotel, Sokołowo, Skaszyn, Sarnowo, Świszewy, Ślázewo, Grochowska, Długie, Tymień, osada młyńska Pasieka i Sokołowskie – s. 187.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 1306 osób. Ostatnie misje przeprowadzili jezuici w 1759 r. – s. 187.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, ze szczególnym opisem folwarku Chotel, należącego do uposażenia parafii, dziesięciny i inwentarz gospodarski – s. 187-190.

Kościół filialny św. F l o r i a n a, położony niedaleko Izbicy, w kierunku wsi Chotel¹⁴⁸, drewniany. Odprawiano się tu tylko w uroczystości. W niedziele i święta nie było nabożeństw. Nie ma wiadomości przez kogo był fundowany. Ołtarz wielki z obrazem św. Floriana.

¹⁴⁷ Później powstanie tu kaplica, czy raczej kościółek filialny.

¹⁴⁸ Obecnie miejscowość ta nosi nazwę „Pustynia”, wzięta od tej kaplicy i mieszkających tu pustelników.

W tabernakulum, znajdującym się na tym ołtarzu, był przechowywany Najświętszy Sakrament, ale tylko podczas uroczystości, dla wiernych tu przybywających. Ołtarze boczne: św. Anny i św. Antoniego. Obraz św. Floriana jest szczególnie czczony przez wiernych, licznie tu przybywających. Zakrystia drewniana – s. 190-191.

Inwentarz paramentów liturgicznych – s. 191-192.

Proboszczem parafii Izbica był Piotr Sulima od 1759 r. Za dyspensą Stolicy Apostolskiej posiadał jeszcze parafię Żychlin w archidiaconacie gnieźnieńskim. Rezydował na przemian, raz w Izbicy, raz w Żychlinie. Posiadał nieco własnych ksiąg kaznodziejskich, teologicznych i ascetycznych – s. 192.

Biblioteka parafialna zawierała kilkanaście tytułów – s. 192-193.

Pozostałych po zmarłym wikariuszu parafii izbickiej, niejakim Łanowskim (imienia nie podano), 300 tynfów przekazał proboszcz Sulima na ręce notariusza konsystorza wrocławskiego, z przeznaczeniem na „dom inwalidów” – s. 193.

Wikariusz – Baltazar Skupieński. W parafii rezydował pobożny i gorliwy Salezy Knable, kapłan zakonu Pijarów z Radziejowa, zastępujący w duszpasterstwie i nabożeństwach proboszcza, gdy ten udawał się do swojej drugiej parafii. Bractwo nie miało własnego promotora, a obowiązki te spełniał wikariusz. Witrykusami byli: Jan Herbut i Tobiasz Szub, mieszczanie izbicy – s. 193.

Przy kościele filialnym św. Floriana mieszkało dwóch tercjarzy franciszkańskich, jako pustelników. Byli to: Antoni Gliński, który swoją profesję zakonną złożył w klasztorze łęczyckim oraz Tomasz Daliński, który składał profesję w Rzymie. Mieli zezwolenie władzy diecezjalnej wrocławskiej na przebywanie przy tym kościele – s. 194.

Szpitala nie było. Na ten przytułek był mały zapis – 100 florenów polskich na dobrach Naczachowo, z zapisu Stanisława Cieplińskiego z 1647 r. – s. 194.

Bractwo różańcowe posiadało zapis 3500 florenów polskich, z zapisu Umińskiego (imienia nie podano) z 1700 r., na dobrach Bierzyn zabezpieczony i zapisany w aktach przedeckich, a potem przeniesiony na dobra Sobierznie.¹⁴⁹ Według tego zapisu promotorem bractwa powinien być kapłan szpitala – s. 194.

Dekret reformacyjny. Zachęta do gorliwości duszpasterskiej. Należy odbudować dzwonnice i kostnicę oraz zadbać o zabudowania parafialne. Pamiętać o prawach kościoła, żeby ich nie utracił (chodzi o uposażenie) – s. 194-195.

Czystopis księgi podpisał osobiście wizytator Mateusz Błędowski – s. 195.

Indeks kościołów dekanatu izbickiego – s. 197.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 26(84).**

[2. Tytuł oryg.]

¹⁴⁹ Tej miejscowości nie zidentyfikowano.

Visitationes trium in dioecesi Wladislaviensis decanatum Nieschowiensis, Slużewiensis, Bobrovnicensis, ex commisso Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Domini Antonii Casimiri in Ostrow O s t r o w s k i, Dei et Apostolica Sedis gratia episcopi Wladislaviensis et Pomeraniae, per Perillustrem et Reverendissimum Dominum Franciscum Xaverium a Witoszyn et Grochowalsk G r o c h o w a l s k i¹⁵⁰, U I D, ecclesiarum Cathedralis Wladislaviensis canonicum, collegiatarum Uniejoviensis archidiaconum, Volborensis Decanum, officialem Petricowiensem, anno Domini 1766 expedita.

[3. Daty krańc.] 1766.

[4. Opis zewn.] Łac. 2°. (43/27 cm.) Stan zachowania księgi bardzo dobry. Pismo kaligraficzne. Oprawa w skórę, bez wytłoczeń. Brzegi księgi barwione na kolor czerwony, już wypływały. Strony I-IV znaczone liczbami rzymskimi, a następnie 243 strony znaczone cyframi arabskimi. Strony puste: IVv, 72v, 181v.

[5. Uwagi]

Należy przypuszczać, że został podany dosyć dokładnie porządek wizytacji i jakie wiadomości powinny być przygotowane przez proboszczów. Uwidocznilo się to w kolejności zapisów protokółów wizytacyjnych. Z reguły trzymano się porządku niżej podanego, chociaż niekiedy kolejność zapisów była nieco różna.

Nazwa parafii i jej położenie. Kościół, wezwanie i kolator. Opis ołtarza wielkiego, na którym z reguły znajdowało się tabernakulum. Wizytacja Najświętszego Sakramentu: czy paliła się zawsze lampa (z reguły tylko podczas nabożeństw). Jak przechowywano oleje i skąd je brano. Czy były relikwie (poza tymi, które znajdowały się w portatyłach). Opis ołtarzy bocznych, także tych w kaplicach, jeżeli takie były przy kościele. Opis zakrystii.

Inwentarz srebrnych naczyń liturgicznych i innych przedmiotów z tego metalu (często srebrne sukienki na ołtarzach, korony i wota), a dalej pozostałe paramenty kościelne. Jeżeli znajdowała się biblioteka, czy nieco większy zbiór książek, notowano je, często podawano tytuły i formaty.

Interesowano się porządkiem nabożeństw oraz ewentualnymi zapisami, z czego należało odprawiać msze i inne nabożeństwa, zazwyczaj za zmarłych fundatorów.

Ważną pozycję zajmował opis stanu zabudowań parafialnych (plebania i gospodarstwo), opis uposażenia, a więc zapisy, grunta (często też mówiono o lasach, łąkach, młynach, prawie do połowu ryb), dziesięciny oraz, niekiedy, jaki to wszystko przynosiło dochód. Wymieniano też nazwiska poddanych, jeżeli parafia posiadała folwark.

Interesowano się stroną demograficzną. Dlatego notowano, chociaż nie zawsze na tym samym miejscu, ilość miejscowości parafialnych, ilość zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, dalej najczęściej podawano ilość mężczyzn, kobiet i dzieci obojga płci. Nie pomijano też zamieszkałych na terenie parafii Żydów i wyznawców innych wyznań, czy religii, oraz tego, czy mieli oni swoje kaplice, lub domy modlitwy.

Notowano dosyć dokładne dane o proboszczach (rektorach) parafii oraz wikariuszach, nielicznych zresztą, przydatne przy ewentualnym sporządzaniu słownika biograficznego diecezji. Ponadto znajdują się też nazwiska osób związanych swoimi zajęciami z parafią, a więc organisty, witykusów oraz akuszerki, jeżeli takowi byli.

¹⁵⁰ Biogram tego prałata włocławskiego zob. C h o d y n s k i, *Katalog*, s. 296-301.

Z reguły sprawdzano, czy były księgi metryk, czy prowadzono je osobno, czy w jednej księdze, nieraz podawano ile ksiąg metrycznych (starych) się znajduje.

Dekrety reformacyjne, czyli zarządzenia powizytacyjne, były reperkusją zastanego stanu rzeczy i dotyczyły spraw ważnych, a koniecznych do przeprowadzenia.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Bp włocławski, Antoni Kazimierz Ostrowski, deleguje jako wizytatora dekanatu nieszawskiego, służewskiego i bobrownickiego, Franciszka Ksawerego Grochowskiego¹⁵¹. Włocławek dnia 28 stycznia 1766 r. – s. II.

Delegowany wizytator, Franciszek Ksawery Grochowski, powiadamia duchowieństwo dekanatu nieszawskiego, służewskiego i bobrownickiego o mającej się odbyć wizytacji oraz przypomina, co należy przygotować przed jej odbyciem. Włocławek 28 marca 1766 r. – s. III.

Indeks alfabetyczny kościołów w tych trzech dekanatach, z zaznaczeniem strony, na której znajdują się protokoły – s. IV.

Dekanat nieszawski

N i e s z a w a

Miasto (oppidum) królewskie, w archidiakonacie i oficjalcie włocławskim, dekanacie nieszawskim, województwie brzesko-kujawskim. Kościół murowany, razem z miastem, przez Władysława Jagiełłę, do którego w 1428 r. przeniesiono kolegiatę z Kruszwicy [św. Wita], za zgodą bp. włocławskiego, Jana Szafrąca¹⁵² (1428-1433). Już po trzech latach miasto zostało spalone przez Krzyżaków, a kolegiata wróciła do Kruszwicy [zapis powyższy odnosił się do Starej Nieszawy położonej naprzeciwko miasta Torunia, ale tego nie podano w tekście protokołu]. [Na nowym miejscu dzisiejszej Nieszawy, ale też tego nie podano], w 1468 r. wystawiono kaplicę z fundacji Bartłomieja z Gutkowa, przy której, z fundacji mieszczan i innych dobrodziejów, powstała w sąsiedztwie murowana świątynia składająca się z prezbiterium i nawy głównej, najpierw jako filialna kościoła w Przypuszcie, która decyzją bp. włocławskiego, Hieronima Rozrażewskiego (1581-1600), została podniesiona do rangi kościoła parafialnego, a kościół w Przypuszcie został świątynią filialną. Ta świątynia nosiła wezwanie św. Jadwigi i Rozesłania Apostołów. Miał ją konsekrować niejaki Czesław, bp włocławski¹⁵³. Prawo patronatu należało do monarchy – s. 1-2.

Opis świątyni i jej urządzeń oraz ołtarzy – s. 2-3.

Kaplica, po prawej stronie, pw. św. Jana Chrzciciela, z fundacji Jana i Ewy Krzywdów, mieszczan nieszawskich, z zapisem na utrzymanie przy niej kapelana (50000 florenów polskich), dokonany w 1637 r. i zabezpieczonym na mieście Toruniu. Kaplica, po stronie

¹⁵¹ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 296-301.

¹⁵² Był biskupem włocławskim w latach 1428-1433.

¹⁵³ Poczet biskupów włocławskich nie zna takiego biskupa włocławskiego. Prawdopodobnie chodziło o Krzesława z Kurozwęk. Był biskupem włocławskim w latach 1594-1503.

lewej, zwana różańcową, została fundowana przez Zofię Pankowa, mieszcankę nieszawską, także z zapisem na kapelana. Wykonawca jej testamentu, proboszcz nieszawski, Andrzej Sokołowski, kanonik kruszewicki, w 1705 r. sumę 6000 florenów polskich, zabezpieczonych na dobrach Ciechocinek, należących do Niemojewskich, potem przez Stefana Dunin¹⁵⁴, proboszcza nieszawskiego i archidiakona włocławskiego w 1755 r. także przeniesioną na miasto Toruń – s. 3-4.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne peramenty kościelne. Znajdowały się też instrumenty dęte orkiestry parafialnej oraz duże organy w Nieszawie i pozytyw w Przypuście – s. 4-7.

Zobowiązania płynące z pobożnych zapisów, ze szczególnym uwzględnieniem zobowiązań kapelana kaplicy św. Jana Chrzciciela, z którą był też związany urząd kaznodziei oraz kapelana kaplicy Krzywdów, a także wikariuszy – s. 7-12.

Opis nabożeństw w ich porządkiem w poszczególne dni tygodnia – s. 12-13.

Opis stanu świątyni – s. 13.

Miejscowości parafialne: Miasto Nieszawa, Przypust, Wólne, folwark Plebanka, Dy-miec, osada młyńska Olszak, Szpitalka, Nowe, kolonie za Wisłą: Olędry, Rybitwy, Mniszek, Starkowiec, Dzierzączka, Kępy Woleńskie, Kępa Zielona, Kępa Głodkowska – s. 13.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 763 osoby. Ostatnie misje, prowadzone przez jezuitów, były w 1764 r. – s. 13.

Opis zabudowań parafialnych – s. 13-15.

Uposażenie parafii, dziesięciny i zapisy na parafię – s. 15-20.

Proboszcz, Mateusz Błędowski, dziekan włocławski, od 1757 r., posiadający jeszcze, za dyspensą papieską, parafię Ruszcza w diecezji krakowskiej¹⁵⁵. W Nieszawie nie rezydował – s. 20.

Spis ksiąg liturgicznych oraz innych, przechowywanych w bibliotece parafialnej, których było ponad sto woluminów – s. 20-23.

Wikariusze: Marcin Laskowski, jednocześnie kaznodzieja i promotor bractwa różańcowego – od 1763 r.; Andrzej Rejer, jednocześnie kapelan kaplicy fundowanej przez Pankową, od 1766 r.; Franciszek Gularski, kapelan kaplicy Krzywdów. Organista – Michał Łosewicz z Nieszawy. Muzycy: Michał Firkowski, Stanisław Firkowski, Jan Hass, Marcin Sądecki, Antoni Kamowski, Jakub Rossowski. Nie było od dwóch lat rektora szkoły. Opis wynagrodzenia przysługującego muzykom i śpiewakom – s. 23-25.

Witrykusi: Andrzej Wachowski, Antoni Kuzmiński. Akuszerka – Anna Magierska – s. 25-26.

Kościół w P r z y p u ś c i e¹⁵⁶

Kościół filialny, pw. św. Stanisława i św. Magdaleny, niedawno odbudowany przez proboszcza, Stefana Dunin, scholasyka gnieźnieńskiego i archidiakona włocławskiego¹⁵⁷,

¹⁵⁴ Dunin (na Skrzynnie) Łabęcki. Biogram tego prałata włocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 227-229.

¹⁵⁵ Biogram tego prałata zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 58-61.

¹⁵⁶ Dawniej parafia, a nawet miasto – oppidum. Obecnie wieś, z kościołem drewnianym, na terenie parafii Nieszawa.

nie konsekrowany, ale tylko poświęcony. Nabożeństwa odprawiano dosyć często, z racji świąt. Opis świątyni, jej uposażenia i wyposażenia – s. 26-27.

Szpital: 1) fundacji Krzywdów, z uposażeniem; podano wykaz osób podopiecznych; 2) z fundacji Bienków, z własnym uposażeniem; kapelanem tego szpitala był kapelan sąsiedniej kaplicy św. Wojciecha – 28-29.

Kaplica św. Wojciecha, fundowana przez Stanisława Bieniek razem z przytułkiem, w pobliżu urzędu komory celnej. Opis kaplicy i jej uposażenia – s. 30.

Dekret reformacyjny, obszerny, składający się z 19 punktów – s. 30-34.

R a c i ą ż e k

Miasto (oppidum), dawniej nazywane „Raciąż”, należące do dóbr stołowych biskupów włocławskich, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie nieszawskim, województwie i powiecie inowrocławskim. Na przedmieściu stary, drewniany kościół pw. Wszystkich Świętych, wg wizytacji bp. Hieronima Rozrażewskiego z 1584 r., wzniesiony przed 1430 r., ale ponieważ obecnie był ze starości w nienajlepszym stanie, dlatego w 1550 r. kanonik włocławski, Naropiński [Feliiks]¹⁵⁸, wybudował nowy, pw. św. Wawrzyńca i św. Małgorzaty, konsekrowany w 1575 r. przez bp. Stanisława Karnkowskiego. Tutaj przeniesiono nabożeństwa z dawnego kościoła. Kiedy ten kościół nie spełniał warunków właściwych dla tego miejsca, bp Hieronim Rozrażewski, na miejscu, gdzie były jeszcze ruiny dawnej świątyni, wznosił nową, murowaną, a gdy śmierć nie pozwoliła mu jej należycie wyposażać, uczynili to następcy, zwłaszcza Maciej Pstrokoński¹⁵⁹ i Wawrzyniec Gembicki.¹⁶⁰ Ta nowa świątynia, pw. św. Hieronima i Wszystkich Świętych, została konsekrowana przez bp. sufragana włocławskiego, Baltazara Miaskowskiego, w 1622 r. Prawo patronatu należało do biskupów włocławskich¹⁶¹ – s. 34-35.

Opis stanu wewnętrznego, świątyni, ołtarzy i zakrystii – s. 35-37.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne, w tym należące także do arcybactwa różańcowego – s. 37-39.

Księgi kościelne, w tym sześć ksiąg metryk oraz katalog ksiązek w bibliotece, obejmujący kilkadziesiąt pozycji – s. 39-40.

Zapisy, czyli fundacje i płynące z tego tytułu zobowiązania – s. 40-42.

Sposób sprawowania służby bożej – s. 42-43.

Wyposażenie w sprzęty kościelne, w tym organy siedmiogłosowe oraz opis stanu zewnętrznego świątyni. Wieża spełniała rolę dzwonnicy – s. 43-44.

Miejscowości parafialne: Miasto Raciążek, Piszczewo, Ostrów, Głogówka z Podzamczem, Niestuszewo, Markuszewice, Sierzchowo z opuszczoną wsią Uniemierze, Dąbrówka, Turzno, osada młyńska Kuczek z karczmą, osada młyńska Kut z karczmą, Stoszawy (nowa osada) – s. 44.

¹⁵⁷ Pewnie chodzi o Łabęckiego Stefana (Dunin na Skrzynnie). Biogram tego archidiacona zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 227-229.

¹⁵⁸ Biogram tego kan., a potem prał. zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 650-653, 655.

¹⁵⁹ Był biskupem włocławskim w latach 1608-1609.

¹⁶⁰ Bił biskupem włocławskim w latach 1609-11615. Później arcybiskup gnieźnieński.

¹⁶¹ Biogram tego biskupa sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i: *Sufragani*, s. 49-50.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 858 osób. Misje, przeprowadzone przez zakonników reformatów, odbyły się w 1756 r. – s. 44.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, dziesięciny oraz inwentarz – s. 44-51.

Proboszcz, Walenty Romański, od 1766 r. Wikariusz, Marcin Kraynicki, od 1766 r. Promotorem arcybractwa był sam proboszcz. Organista – Wincenty Trux, który także uczył dzieci. Witrykusi: Paweł Zabłocki i Piotr Pniewski, mieszczenie. Akuszerki: w mieście – Malińska, na Podzamczu – Roykowa, a w Niestuszewie – Walkowa – s. 51-52.

Szpital, czyli przytułek, położony po stronie południowej, a w nim trzy osoby podopieczne. Posiadał swoje uposażenie, m.in. zapis 1000 florenów polskich od Wyczehowskiego [Władysława], proboszcza z Raciążka i kanclerza wrocławskiego¹⁶². Nie było osobnej świątyni szpitalnej – s. 52-53.

Dekret reformacyjny składający się z pięciu punktów – s. 53-55.

Z b r a c h l i n

Wieś kapituły wrocławskiej położona w archidiakonacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie nieszawskim, województwie brzesko-kujawskim. Kościół murowany, nie wiadomo przez kogo stawiany, naprawiany ostatnio kosztem kapituły, pw. św. Jakuba Większego. Prawo patronatu należało do kapituły wrocławskiej – s. 55.

Opis ołtarzy – s. 55-56.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne – s. 56-58.

Śłużba boża i urządzenie wnętrza świątyni oraz jej stan zewnętrzny – s. 58-59.

Wsie parafialne: Zbrachlin, Siutkowo, Waganiec oraz wieś Niszczewy, która przez bp. Walentego Czapskiego (1741-1751) w 1743 r. została wyłączona z parafii Koneck i włączona do bliżej położonej parafii Zbrachlin – s. 59.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 228 osób. Misji nie było już dawno – s. 59.

Zabudowania parafialne, uposażenie, dziesięciny oraz inwentarz – s. 59-61.

Ochrzczono 11 dzieci, małżeństwa zawarły 4 pary, zmarło, razem z dziećmi, 24 osoby. Mężczyzn było 121, kobiet – 101, chłopców – 44, dziewcząt – 31 – s. 61.

Proboszcz, Maciej Górniewicz, od 1750 r. Organista – Wojciech Kulasiewicz. Akuszerka – Stachowa Kościelna – s. 61-62.

Dekret reformacyjny składający się z sześciu punktów – s. 62-63.

L u b a n i e

Wieś kapituły wrocławskiej w archidiakonacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół murowany z kamienia i cegły, nie wiadomo przez kogo fundowany, pw. św. Mikołaja, patronatu kapituły wrocławskiej – s. 63.

Opis wnętrza świątyni, ołtarzy i zakrystii – s. 63-64.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 64-65.

¹⁶² Biogram tego prałata zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 1024-1026.

Zapis 500 tynfów na wsi Modliborzyce z 1726 r. dokonany przez Antoniego Gorzeńskiego, łowczego kaliskiego, z obowiązkiem mszy comiesięcznej za duszę Barbary z Błęszyńskich Gorzeńskiej – s. 65.

Służba boża oraz opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni – s. 65-66.

Metryki należycie spisywano – s. 66.

Wsie parafialne: Lubanie, Mikanowo, Ustronie, Janowice, Stawiec, Kawęczynek, Przywieczerzynek, Przywieczerzyn, Włoszyca, Grabianowo, Bezie, Kucierz, Osla, Piaski – s. 66.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 750 osób. Misje były w roku wizytacji, przeprowadzone przez zakonników reformatów prowincji pruskiej – s. 66

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, dziesięciny i inwentarz – s. 68.

Ochrzczono 45 osób, pobłogosławiono 9 par małżeńskich, zmarło 15 osób. Mężczyzn było 360, kobiet – 390, chłopców – 72, dziewcząt – 83 osoby – s. 68.

W majątku Włoszyca – kaplica prywatna, gdzie z pozwolenia władzy kościelnej odprawiali nieraz zakonnicy – franciszkanie z Włocławka – s. 68.

We wsi Kucierz mieszkali luteranie – s. 68.

Proboszcz, Piotr Murkowski, od 1725 r., kanonik kruszwicki, ale rezydujący przy parafii. Organista – Kazimierz Mankowski. Witrykusi: Walenty Kosetka i Błażej Grycht. Akuszerki: Franciszka Siubrowa i Małgorzata Wędzwonka – s. 69.

Szpitala, po spaleniu, nie odbudowano. Ubodzy (13 osób) mieszkali w jednym domku parafialnym i w domach parafian, żyjąc z jałmużny. Kaplicy szpitalnej nie było – s. 69-70.

Dekret reformacyjny składający się z pięciu punktów – s. 70-71.

S ł o Ń s k¹⁶³

Wieś królewska, dożywotnio w posiadaniu Józefa Kościelskiego, chorążego brzeskiego. Kościół drewniany, orientowany, przez bp. włocławskiego, Antoniego Szembeka, fundowany, tylko poświęcony, patronatu królewskiego. Kościół wyposażony w tabernakulum, w którym był przechowywany Najświętszy Sakrament, chrzcielnicę. Nie było relikwii. Ołtarz wielki, drewniany z mensą murowaną, z obrazami św. Piotra i Pawła Apostołów. Ołtarze boczne: po stronie południowej – Matki Bożej, a po przeciwnej – św. Benona. Zakrystia drewniana, po stronie północnej. Konfesjonały dwa, ambona. Chór muzyczny z organem małym. Osiem ławek. Podłoga i sufit drewniane. Dach częściowo z cegły, częściowo z gontów. Sygnaturka na środku dachu. Dzwonnica drewniana, osobno, po stronie południowej, niedawno wystawiona, jeszcze bez dachu, a w niej trzy dzwony: duży, pęknięty i konsekrowany, dwa mniejsze, tylko poświęcone. Cmentarz nieogrodzony. Kostnica po stronie południowej – s. 73-74.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne. Księgi liturgiczne i nieco (wyliczonych) ksiąg kaznodziejskich – s. 74-75.

Plebania drewniana, wystawiona jednocześnie z kościołem przez bp. Szembeka, po stronie wschodniej, przez obecnego proboszcza naprawiana. Inne zabudowania gospodarcze – s. 75-76.

¹⁶³ Od tego protokołu na stronie 73 począwszy, do strony 136, pisała inna ręka. Osoby pisarza nie znamy. Parafia obecnie nie istnieje, a wieś należy do parafii Ciechocinek.

Uposażenie w grunta, inwentarz gospodarski, dziesięciny oraz przywileje należne parafii, zapisane w dokumentach – s. 76-78.

W porządku nabożeństw przewidziano czytanie ewangelii i naukę (zapewne chodziło o homilię) w języku polskim oraz niemieckim, z racji licznych tu osadników zwanych „Holendrami” – s. 78.

Proboszcz, Krystian Büthner, od 1760 r. – s. 78.

Dekret reformacyjny – bardzo obszerny, poświęcony głównie osobie proboszcza oraz problemowi obecności licznych innowierców parafii. Wizytacja była 16 stycznia 1764 r., przeprowadzona przez Mikołaja Trojnarńskiego, kanonika sądeckiego i Łukasza Płachecckiego, kanonika lubelskiego i proboszcza inowrocławskiego, delegatów wizytatorów generalnych – s. 78-84.

Dekanat służewski

Służewo

Miasto (oppidum) dziedziczne Józefa z Lubieńca Niemojewskiego, kasztelana bydgoskiego, w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, województwie i powiecie inowrocławskim. Kościół murowany z cegły, wystawiony na miejsce poprzedniego, drewnianego, zniszczonego, a przeniesionego do Brodni, z inicjatywy Jana ze Służewa, wojewody brzesko-kujawskiego. Nowy, wraz z wieżą, z fundacji Małgorzaty Stenberg Kostkówny, żony Jana, w 1550 r. wystawiony, pw. św. Jana Chrzciciela, konsekrowany w 1581 r. przez bp. wrocławskiego, Stanisława Karnkowskiego. Prawo patronatu, z zezwolenia bp. wrocławskiego, Zbigniewa Oleśnickiego, z 14 marca 1477 r. należało przemiennie do dziedziców ze Służewa i do dziedziców z Broniszewa, ale teraz prawo to wykonuje właściciel Służewa – s. 85.

Ołtarz wielki, okazały, piękny, złożony, posiadający obraz św. Jana Chrzciciela chrzącącego Pana Jezusa. Na tym ołtarzu piękne tabernakulum. Chrzcielnica i oleje dobrze utrzymane. Trzy ołtarze boczne: na środku świątyni, przy filarze, ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego; po stronie prawej – ołtarz różańcowy, a po przeciwnej – św. Anny. Po stronie lewej była kaplica murowana, bez ołtarza, ale była mensa i obraz Matki Bożej. Zakrystia murowana, po stronie lewej – s. 85-86.

Srebrne naczynia liturgiczne i pozostałe paramenty kościelne, bardzo liczne – s. 86-88.

Wykaz dokumentów odnoszących się do fundacji na rzecz kościoła w Służewie, w tym także kolegium mansonarzy – s. 88-91.

Służba boża w świątyni służewskiej oraz jej stan i wyposażenie – s. 91-92.

Miejscowości parafialne: miasto Służewo, Broniszewo, Goszczewo, Wola, Starawieś, Ośno, Przybranowo, Białebłota, Putwiczek. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 767 osób. Misje były przed siedmioma laty, przeprowadzone przez jezuitów – s. 92.

Zabudowania parafialne – s. 92-93.

Uposażenie w role, łąki, lasy, stawy, dziesięciny snopowe i pieniężne, inwentarz gospodarski – s. 93-95.

Ochrzczono 46 osób, zawarło małżeństwa 14 par, pochowano 31 osób. Mężczyzn było 399, kobiet – 368, chłopców – 23, a dziewcząt – 27. Luteran było 42, a Żydów 30 – s. 95.

Proboszcz, Stanisław Czochrański, kanonik kruszwicki, dziekan służewski, w parafii od 1756 r., posiadał dyspensę na trzymanie dwóch beneficjów, ale rezydował w parafii, do Kruszwicy jeżdżąc jedynie na zebrania kapituły – s. 95-96.

Katalog ksiąg w bibliotece parafialnej w licznie około 40 woluminów – s. 96-97.

Wikariusz – tylko jeden – Szymon Kowalkowski. Promotorem bractwa św. Anny był sam proboszcz. Organista – Mikołaj Mocki. Nie było nauczyciela. Akuszerki, dobrze przygotowane, były w każdej wsi – s. 97.

Szpital, dobry, wybudowany przez Adama Gostomskiego, kanclerza wrocławskiego i proboszcza służewskiego¹⁶⁴, posiadający własne uposażenie – s. 97-98.

Dekret reformacyjny – s. 98-101.

O s t r o w ą s¹⁶⁵

Wieś należąca do uposażenia norbertanek z Płocka. Leży w archidiaconacie i oficjałacie wrocławskim, dekanacie służewskim, województwie i powiecie inowrocławskim. Kościół drewniany, odbudowany w 1631 r. przez Wojciecha Słupskiego, prepozyta norbertanek płockich, pw. Narodzenia NMP, konsekrowany przez bp. wrocławskiego, Gniewosza, w 1672 r. Prawo patronatu, we właściwych miesiącach, należało do tegoż prepozyta konwentu św. Marii Magdaleny z Płocka. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej trzymającej na lewej ręce Dzieciątko Jezus. Odpusty, zatwierdzone przez Stolicę Apostolską, na święto Narodzenia i Nawiedzenia Matki Bożej. Ołtarze boczne: po stronie prawej – Chrystusa Ukrzyżowanego, po stronie przeciwnej – św. Anny, a u góry obraz św. Stanisława Kostki. Obraz Matki Bożej w ołtarzu wielkim był uważany przez wiernych za łaskami słynący i wielu z nich złożyło tu swoje wota. Zakrystia drewniana – s. 102-103.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne, a wśród nich srebrna sukienka i korony oraz wota na obrazie Matki Bożej. Ponadto korony na obrazie św. Anny i na ołtarzu św. Antoniego – s. 103-105¹⁶⁶.

Opis wnętrza świątyni. Metryki od 1633 r. w jednej księdze spisywane, później osobno. Księga rozpoczęta w 1738 r., zawiera wykaz miejscowych proboszczów, ale nie wszystkich – s. 105-106.

Wsie parafialne: Ostrowąs, Brzeźno, Kruszynek, Zamyślin, Brudnowo, Ossówka i Słomkowo. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 320 osób. Misje, przeprowadzone przez reformatów z Podgórz, odbyły się w 1762 r. – s. 106.

Zabudowania parafialne, uposażenie, dziesięciny i inwentarz – s. 108.

Proboszcz, Piotr Drajmski, po rezygnacji Szymona Kowalkowskiego, poprzedniego proboszcza, przyjętej przez Stolicę Apostolską, która też prezentowała obecnego (jest tu podany dokładnie opis okoliczności tej rezygnacji i nominacji). Organista – Andrzej Sławiński. Jedna akuszerka – Marianna Puckowa – s. 109.

Szpital stary, bez własnej świątyni, a w nim dwóch podopiecznych. Nie posiadał własnego uposażenia, a ubodzy żyli o żebraczym chlebie – s. 109.

¹⁶⁴ Biogram tego proboszcza służewskiego i prałata wrocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 288-291.

¹⁶⁵ W księdze napisano: „Ostrowąs”. Nie mylić czasami z „Ostrowążem” w konińskim.

¹⁶⁶ Tekst niejasny. Przy opisie ołtarzy wyżej, nie wspomniano o ołtarzu św. Antoniego.

Dekret reformacyjny – s. 109-110.

Bądkowo

Wież kapituły włocławskiej w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie służewskim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół murowany, nie wiadomo kiedy i przez kogo fundowany, pw. św. Mateusza Apostoła, konsekrowany, ale nie wiadomo przez kogo. Patronat kapituły włocławskiej. W ołtarzu obraz Świętej Trójcy, zasłaniany obrazem św. Mateusza Apostoła. Odpust zupełny był związany z bractwem św. Anny. Ołtarze boczne: po stronie prawej – Aniołów Stróżów, a po przeciwnej – św. Anny, której obraz był przyozdobiony srebrną sukienką i uważany za łaskami słynący. Zakrystia murowana – s. 111.

Srebrne naczynia liturgiczne, wota i korony na obrazie Świętej Trójcy i św. Anny oraz inne paramenty kościelne (liczne) – s. 111-114.

Pobożne fundacje: Kacpra Lubańskiego, proboszcza bądkowskiego, z 1731 r.; Wysokiego [Wyszeckiego Jana]¹⁶⁷ z Wysocina, sufragana włocławskiego z 1453 r. – s. 114-115.

Opis stanu świątyni – s. 115.

Wsie parafialne: Bądkowo, Słupy, Wysocin, Wysocinek, Kałęczyn, Bachorka, wieś opuszczona Dąbrówka, Toporzyszczewo, Kalinowiec, wieś opuszczona Gawrony. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 700 osób. Misje odbyły się przed około 20 laty, przeprowadzone przez jezuitów z Torunia – s. 114-115.

Zabudowania parafialne, uposażenie, dziesięciny i inwentarz – s. 115-116.

Proboszcz, Andrzej Józef Rożniecki, kanonik honorowy kruszewicki, od 1759 r. On był też promotorem bractwa św. Anny. Organista – Andrzej Niewitecki. Nie było nauczyciela. Cztery akuszerki, ale imion nie podano – s. 117.

Szpital, w którym przebywał jeden żebrak – Jan Nowakowski i trzy wdowy. Do szpitala należały dwa ogrody, ale podopieczni żyli z jałmużny – s. 117.

Dekret reformacyjny – s. 117.

Siniarzewo

Wież dziedziczna Ignacego i Ksawerego Mirosławskich, ale dożywotnio w posiadaniu ich matki, Anny Mirosławskiej, łowczyni dobrzyńskiej. Położona w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie służewskim, w województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Świątynia odbudowana piąty raz, o czym świadczyły zachowane w Siniarzewie akta: pierwsza powstała w 1332 r. i istniała lat dziewięćdziesiąt; następna, odbudowana przez Michała ze Służewa, proboszcza miejscowego, ale już w 1422 r. zawałiła się; trzecią, odbudowaną w 1426 r., kolator, Filip Zakrzewski, kalwinista, sprzedał Trzebuchowskiemu, właścicielowi wsi Roszki, który tam ją przeniósł. Do odbudowania kościoła w Siniarzewie, na dawnym miejscu, zmusił kolatora, Zakrzewskiego, bp Hieronim Rozrażewski w 1596 r. Piątą świątynię wzniesiono w 1642 r. Wszystkie były drewniane, pw. św. Jakuba Większego, Apostoła. Tę ostatnią konsekrowano w 1676 r. Patronat należał do właścicieli Siniarzewa. Ołtarz wielki – św. Jakuba, z jego wizerunkiem. Odpust zupełny związany był z bractwem Pocieszenia Matki Bożej. Ołtarze boczne: po stronie prawej – Pocieszenia Matki Bożej, a po stronie przeciwnej – św. Rocha, z tym, iż w górnej kondygnacji znajdował się obraz św.

¹⁶⁷ Biogram tego biskupa sufragana zob. Chodyski, *Sufragani*, s. 36-37.

Katarzyny. Wierni uważali obraz Matki Bożej i św. Rocha za łaskami słynące i składali tu wota. Zakrystia po prawej stronie, drewniana – s. 119-120.

Srebrne naczynia liturgiczne oraz wota na obrazach Matki Bożej i św. Rocha oraz pozostałe paramenty kościelne – liczne jak na małą parafię. W tym zegar ścienny wybijający godziny i pozytyw na chórze muzycznym – s. 120-123.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego kościoła i jego wyposażenia. Organy małe, dosyć dobre. Księgi metryk spisywano. Wieża mała, z sygnaturką, i duża – spełniająca rolę dzwonnicy – s. 123.

Opis służby bożej – s. 123-124.

Wsie parafialne: Siniarzewo, Ujma Wielka, Sinki, Załuskowo, Gośławice i Krajewice. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 340 osób. Misje były ostatniego roku przeprowadzone przez reformatów z Podgórza – s. 124.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii. Dawni proboszczowie: Mikołaj Wysocki i Gabriel Kielczewski, czynili swego czasu starania o odebranie uposażenia od wspomnianego Zakrzewskiego. Na uposażenie obecnie składały się pola uprawne i dziesięciny. Wykaz inwentarza – s. 124-127.

Proboszcz, Ignacy Mirosławski, lat 28, z prezenty matki, kolatorki kościoła. Sam też był kolatorem. Rezydował przy parafii, katechizował i głosił kazania. Niekiedy do pomocy prosił Hieronima Trzebiatkowskiego, franciszkanina z Inowrocławia – s. 1127-128.

Obok ksiąg liturgicznych znajdowało się kilkadziesiąt innych ksiąg, przeważnie kaznodziejskich, których wykaz sporządzono – s. 128.

Promotorem bractwa Pocieszenia Najświętszej Marii Panny był sam proboszcz. Organista – Andrzej Krzemieński. Cztery akuszerki, poinstruowane przez proboszcza i przez misjonarzy – s. 128-129.

Przytułek dla ubogich zniszczony, wymagający nie tyle naprawy, co odbudowania, a w nim przebywało czterech podopiecznych, którzy, dla braku specjalnego uposażenia, żyli z jałmużny – s. 129.

Dekret reformacyjny – s. 129-131.

G r a b i e¹⁶⁸

Wieś Jana Nepomucena Dąbskiego, wojewody brzesko-kujawskiego, położona w archidiakonacie i oficjalcacie włocławskim, dekanacie służewskim, w województwie i powiecie inowrocławskim. *Kościół na mocnych fundamentach [murowany], nie wiadomo kiedy i przez kogo budowany, pw. św. Wacława, konsekrowany, patronatu miejscowych dziedziców. W ołtarzu wielkim, na zasłonie, obraz patrona – św. Wacława, a pod nią Chrystus Ukrzyżowany. U góry zaś wyobrażenie Świętej Trójcy. Na tym ołtarzu tabernakulum. Oleje przechowywano w zakrystii. Odpusty na święto Zwiastowania NMP i św. Jana Nepomucena. Ołtarze boczne: po stronie prawej – na zasuwie miał obraz św. Prokopa, a pod spodem – św. Józefa, trzymającego Dzieciątka Jezus, z sukienką srebrną, zaś u góry – wyobrażenie św. Antoniego Padewskiego. Po tej samej stronie – ołtarz św. Jana Nepomucena z figurą tego patrona. Po stronie przeciwnej – ołtarz z wyobrażeniem na zasłonie Zdjęcia z Krzyża, a pod nią obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus, z sukienką srebrną*

¹⁶⁸ Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

i kolejny ołtarz – św. Wojciecha, w górnej kondygnacji posiadający wizerunek św. Tekli – s. 132-133.

Srebrne naczynia liturgiczne, z wyliczeniem sukienek srebrnych na ołtarze i wot oraz pozostałe paramenty kościelne, w tym księgi liturgiczne i kilka książek teologicznych – s. 133-136.

Na utrzymanie dwóch wikariuszy i jednego kapłana [proboszcza] był zapis testamentalny – 12000 florenów polskich, dokonany przez Stanisława Dąbskiego,¹⁶⁹ bp. krakowskiego i dziedzica dóbr Grabie. Jego brat i spadkobierca, Zygmunt Dąbski, wojewoda brzesko-kujawski, wykonując ten testament, w 1701 r. zabezpieczył 7% od 100 florenów dla proboszcza i wikariusza, aby były odprowadzane msze zgodnie z zapisem. Zmarły w tym roku [1766] proboszcz, Wawrzyniec Abramowicz, nie postarał się jednak o wikariusza. Druga fundacja, mała, na sumę 200 florenów polskich, pochodziła od Piotra „Caesii”, zmarłego proboszcza w parafii Grabie¹⁷⁰ – s. 136-137.

Opis stanu zewnętrznego i wewnętrznego kościoła. Organy dobre. Dzwonnica drewniana z dwoma dużymi dzwonami. Kostnica drewniana, stara, wypełniona kośćmi – s. 137-138.

Wsie parafialne: Grabie, Opoki, Opoczki, Wilkostów, Ośniszczewo, Kawęczyn, Starograbie, Maciejewo i dwie karczmy: Wódki oraz Pieczonka i Kuchnia. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych – 602 osoby. Ostatnie misje w 1762 r. przeprowadzone przez zakonników reformatów – s. 138.

Zabudowania parafialne, uposażenie kościoła, dziesięciny i inwentarz – s. 138-140.

Kaplica prywatna w dobrach Pawła Podczaskiego, podczaszego inowrocławskiego w Ośniszewie – s. 140.

Prawosławnych (kozacy) we dworze Grabie było 5 osób, Żydów 8 osób. Luteran we wsi Wilkostowo, inaczej zwanej Olędrami, było dorosłych osób obojga płci 19, chłopców – 25, dziewcząt – 24 – s. 140.

Po śmierci, 23 kwietnia 1766 r., proboszcza, Wawrzyńca Abrahamowicza, nie miano wano jeszcze nowego. Organista – Jan Sadowski. Trzy akuszerki, odpowiednio poinformowane – s. 140.

Przytułek dla biednych, z pruskiego muru, w połowie tylko dobry, ale mieszkał w nim organista. Na jego naprawę i na utrzymanie ubogich był zapis z 1701 r. Zygmunta z Lubrańca Dąbskiego 1000 florenów polskich. Dziedzic, Antoni hrabia na Lubrańcu Dąbski, dał 200 florenów zmarłemu ostatnio proboszczowi na remont szpitala, ale ten ułokował te pieniądze na dobrach Kawęczyn, należących do Świerczyńskiego. Następca powinien sumę tę rewindykować – s. 140.

Dekret reformacyjny – s. 140-142.

S t r a s z e w o

Wieś gracialna w posiadaniu Jana Maurycego Jeżewskiego, archidiacona i oficjała włocławskiego¹⁷¹, położona w archidiaconacie i oficjałacie włocławskim, dekanacie służew-

¹⁶⁹ Był biskupem włocławskim w latach 1692-1699, potem mianowany biskupem krakowskim w r. 1700, ale nie objął diecezji.

¹⁷⁰ Wiadomość szczegółową o tym zapisie zob. w wizytacji Grotkowskiego – Wiz. 13(74).

¹⁷¹ Biogram tego prałata zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 335-339.

skim, powiecie i województwie brzeskim. Kościół drewniany, stary, przez kogo i kiedy wystawiony, nie jest wiadomo. Konsekrowany w 1689 r., ale też nie wiadomo przez którego biskupa, pw. św. Marcina. Ołtarz wielki miał na zasuwie wizerunek św. Izydora, a pod nią obraz patrona, św. Marcina, przyozdobiony srebrną infułą i wotami. Na tym ołtarzu było tabernakulum. Oleje przechowywano w zakrystii. Nie było odpustów, ale na uroczystość Przemienienia Pańskiego przybywało wielu wiernych, którzy uważali ten obraz za łaskami słynący. Ołtarze boczne: po stronie prawej – z obrazem Przemienienia Pańskiego, przyozdobionym sukienką srebrną; po stronie przeciwnej – ołtarz matki Boskiej Częstochowskiej i mały ołtarz św. Barbary. Zakrystia, po stronie północnej, drewniana – s. 142-143.

Srebrne naczynia liturgiczne, srebrne sukienki na obrazach Przemienienia Pańskiego i Matki Bożej oraz pozostałe paramenty kościelne – s. 143-144.

Zapis 1000 florenów polskich Tomasza Niemierza, archidiacona włocławskiego z 1609 r. – s. 145.

Opis zewnętrzny i wewnętrzny świątyni – s. 145.

Wsie parafialne: Straszewo, Poczalkowo, Przybranowo i Seroczki. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 484 osoby. Ostatnie misje odbyły się około 1756 r. – s. 145.

Zabudowania parafialne, uposażenie kościoła, dziesięciny i inwentarz – s. 145-147.

Kaplice prywatne w Poczalkowie i Seroczkach – s. 147.

Żydów nie było. Dwie rodziny luterańskie: młynarz w Poczalkowie i karczmarz karczmy zwanej Zamara – s. 147-148.

Proboszcz, Baltazar Zelski, od 1765 r. Organista – Franciszek Chlewicki, akuszerki, odpowiednio poinstruowane: Katarzyna Piekutka, niejaka Maciejowa i Jadwiga Stachowa – s. 148.

Nie było przytułku dla ubogich. Z dwóch żebraków, z żonami, służących przy kościele, jeden mieszkał w Straszewie, a drugi w Poczalkowie – s. 148.

Dekret reformacyjny – s. 148-150.

K o n e c k

Wieś dziedziczna Antoniego Dąbskiego, wojewody brzesko-kujawskiego, w archidiaconacie i oficjalacie włocławskim, dekanacie służewskim, powiecie i województwie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, odbudowany przez Helenę z Walewskich Zakrzewską, kasztelanową kruszwicką i Józefa Grabskiego w 1728 r., pw. św. Prokopa, tylko poświęcony, patronatu dziedziców z Konecka. Ołtarz wielki na zasłonie miał obraz św. Prokopa, a pod spodem wyobrażenie Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus, przyozdobiony częściowo srebrną sukienką. Uważany był on za łaskami słynący. Na tym ołtarzu było tabernakulum. Oleje przechowywano w szafce umieszczonej w ścianie, w sąsiedztwie chrzcielnicy. Odpust związany z ołtarzem bractwa Aniołów Stróżów. Ołtarze boczne: po stronie prawej, w kaplicy – pw. Aniołów Stróżów, a przy nim bractwo tego imienia zaprowadzone w 1642 r., posiadające swoją fundację; po tej samej stronie także ołtarz św. Barbary; po stronie przeciwnej, czyli północnej – ołtarz św. Benona, z licznymi wotami i kolejny ołtarz – Matki Boskiej Częstochowskiej. Zakrystia drewniana po stronie północnej – s. 150-151.

Srebrne naczynia liturgiczne, sukienki i wota na obrazach oraz pozostałe paramenty liturgiczne – s. 151-153.

Księgi liturgiczne i księgi w bibliotece w ilości kilkudziesięciu woluminów – s. 153-154.

Bractwo Aniołów Stróżów posiadało zapis z 1643 r. dokonany przez Wojciecha Pijanowskiego na dobrach Borzymie, z czego proboszcz każdej środy odprawiał mszę o Aniołach [Stróżach] – s. 154.

Księgi metryk były należycie spisywane – s. 154.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego kościoła – s. 154-155.

Wsie parafialne: Koneck, Święte, Gęsin, Kamieniec, Parochowo, Chromowola. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 460 osób. Ostatnie misje w 1749 r., przeprowadzone przez jezuitów – s. 155.

Zabudowania parafialne. Uposażenie parafii, dziesięciny i inwentarz gospodarczy – s. 155-158.

Na terenie parafii mieszkał jeden kalwinista w Konecku – rzeźnik i 36 luteran w Kamieńcu Olędrach – s. 158.

Proboszcz, Antoni Ossowski, od 1748 r. Organista – Jakub Burczyński. Witrykusi: Jakub Nadolski, Marcin Nędzka i Łukasz Przybysz. Akuszerki: Katarzyna Nadolska, Marianna Sadkowska w Konecku, Agnieszka Pasterska w Świętem, Agnieszka Borowicka z Chomowoli – wystarczająco poinstruowane – s. 158-159.

Szpital, który dawniej istniał, po zniszczeniu nie został odbudowany. Ubodzy mieszkali częściowo w domu należącym do parafii, częściowo w domach poddanych dworu i utrzymywali się z jałmużny – s. 159.

Dekret reformacyjny – s. 159-162.

Ł o w i c z e k

Wieś dziedziczna Józefa Kanigowskiego, podczaszego wyszogrodzkiego, położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie służewskim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, w ścianach wymagający remontu, z dostawioną od strony północnej kaplicą murowaną, wystawiony w 1734 r. przez Słubickiego (nie podano imienia). Kaplica nosiła wezwanie Znalezienia Świętego Krzyża i św. Idziego. Kościół konsekrowany przez bp. Franciszka Kanigowskiego. Patronat należał do Józefa Kanigowskiego i Słubickiego, ponieważ jest szczególnym dobrodziejem dla tej świątyni. Ołtarz wielki na zastanie miał obraz św. Anny, a pod nią obraz Matki Boskiej. Na tym ołtarzu – tabernakulum. Oleje przechowywano w zakrystii. Ołtarze boczne: po stronie prawej – z obrazem św. Jana Nepomucena; po stronie lewej, w kaplicy murowanej – św. Andrzeja Apostoła; po tej samej stronie – ołtarz zawierał Krzyż z wizerunkiem Jezusa, rzeźbiony w drewnie, zasuwany obrazem św. Idziego. Obraz Matki Bożej w ołtarzu wielkim, przywieziony z Rzymu, oraz wizerunek Chrystusa Ukrzyżowanego, uważane były za łaskami słynące. Zakrystia murowana – s. 163-164.

Srebrne naczynia liturgiczne, wota na ołtarzach i pozostałe paramenty kościelne. Na chórze muzycznym organ o 5 głosach – s. 164-165.

Zapis z 1727 r., dokonany przez Wojciecha i Michała Słubickich, wsi Garwony, ale współcześnie już opuszczonej oraz zapis Kanigowskich na bractwo różańcowe zaprowadzone w 1765 r. – s. 165-166.

Opis wewnętrzny i zewnętrzny świątyni – s. 166.

Księgi metryk były spisywane wystarczająco dobrze – s. 166.

Wsie parafialne: Łowiczek i Łowkowice. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 246 osób. Misji nie było od lat niepamiętnych – s. 166

Zabudowania parafialne, uposażenie kościoła, dziesięciny i inwentarz – s. 166-168.

W roku wizytacji ochrzczono 12 osób, pobłogosławiono 5 małżeństw, zmarło 7 osób. Ogółem parafia liczyła mężczyzn – 113, chłopców – 42, kobiet – 111 i dziewcząt – 44 osoby. Było dwóch Żydów: rzeźnik i oberżysta-karczmarz, jeden w Łowiczku i jeden w Łowkowicach oraz jeden luteranin – młynarz – s. 118.

Proboszcz, Andrzej Skomerski, z prezenty Michała Słubickiego, od 1760 r. Organista, spełniający także i inne posługi kościelne, Błażej Puława. Dwie akuszerki odpowiednio pouczone – s. 168-169.

Księgi liturgiczne i 15 woluminów innych książek w bibliotece – s. 169.

Przytułku dla ubogich nie było – s. 169.

Dekret reformacyjny – s. 169-170.

C h l e w i s k a¹⁷²

Kościół drewniany, zniszczony tak w swoich fundamentach, jak i ścianach, pw. Świętej Trójcy, konsekrowany, patronatu biskupów włocławskich. Ołtarz wielki, stary, Świętej Trójcy. Ołtarze boczne: po stronie prawej – Matki Bożej, a po przeciwnej – św. Antoniego Padewskiego. Zakrystia drewniana, zniszczona – s. 171.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne (niezbyt liczne) – s. 171.

Księgi liturgiczne. Metryki, spisywane w jednej księdze – s. 171-172.

Opis wewnętrzny i zewnętrzny świątyni – s. 172.

Zabudowania parafialne, uposażenie kościoła, dziesięciny i inwentarz – s. 172-173.

Ochrzczonych w ostatnim roku było 15 osób, zaślubionych 5 par, zmarło 5 osób. Ogółem parafia liczyła mężczyzn – 25, kobiet – 30, chłopców – 10 i dziewcząt – 5 osób – s. 174.

Na terenie parafii był klasztor karmelitów bosych w Zakrzewie. Była tam też kaplica drewniana, służąca dawniej karmelitom, przed wybudowaniem własnej świątyni i klasztoru. Wydaje się, że kaplica ta należała do parafii, tym bardziej, że dawniej w Zakrzewie była parafia. Niekiedy, z zezwoleniem władzy kościelnej, były w niej nabożeństwa, ale własnych paramentów liturgicznych nie posiadała. W majątku Zakrzewie było wielu Żydów, którzy w swoich domach odprawiali modły. Jeden luteranin – s. 174.

Proboszcz, Franciszek Augustyn Ossowski, od 1757., rezydujący w parafii. Od 1761 r. był on pomocnikiem proboszcza, Mateusza Szwadowskiego, w Murzynnie – s. 174.

Dekret reformacyjny – s. 174-181.

¹⁷² Od tego miejsca protokoły pisane inną ręką. Parafia Chlewiska obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

Dekanat bobrownicki

B o b r o w n i k i

Miasto (oppidum) królewskie położone w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie bobrownickim, w ziemi dobrzyńskiej. Kościół drewniany, stary, pw. św. Marcina, patronatu królewskiego. Ołtarz wielki z obrazem św. Marcina i tabernakulum. Ołtarze boczne: Matki Bożej, Anioła Stróża i św. Katarzyny, ale nie podano ich rozmieszczenia. Zakrystia murowana, mała, po stronie ewangelii – s. 182-183.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 183-185.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni oraz zapisy na jej utrzymanie – s. 185-186.

Miejscowości parafialne: Miasto Bobrowniki, Gnojno, Zamyślin, Zawada, Janno (miejscowość niezidentyfikowana), Wąkole, Ossiny (miejscowość niezidentyfikowana, może obecne Celiny?), Rieczna, Polichnowo i Bógpomóż Olendry. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 280 osób. Misje były przeprowadzone przed rokiem przez jezuitów z Bydgoszczy – s. 186.

Zabudowania parafialne, uposażenie, zapisy, dziesięciny i inwentarz gospodarski – s. 186-189.

Ochrzczono w roku poprzednim 24 osoby, małżeństwa zawarło 11 par, zmarło 10 osób. Ogółem parafia liczyła: mężczyzn – 76, kobiet – 80, chłopców – 38 i dziewcząt – 26 – s. 189.

We wsi Bógpomóż Olendry innowiercy mieli swój dom modlitwy – s. 189.

Żydów mieszkało ogółem: mężczyzn – 5, kobiet – 5 i dzieci – 4. Akatolików – luteran było: mężczyzn – 20, kobiet – 20, chłopców – 26, dziewcząt – 26, dzieci płci męskiej – 25, płci żeńskiej – 15 – s. 189.

Proboszcz, niewiadomego imienia Masłowski, który, za dyspensą Stolicy Apostolskiej, miał jeszcze parafię Pęchowo (pewnie w archidiaconacie gnieźnieńskim). W Bobrownikach rezydował ustanowiony przez proboszcza wikariusz – Kazimierz Kopczyński. Był on też promotorem istniejącego tu bractwa. Organista – Jan Parzniewski. Witrykusi: Paweł Chojnacki i Wawrzyniec Pijanowski. Akuszerka jedna, zwana „Jakobka” – s. 190.

Szpitala nie było – s. 190.

Dekret reformacyjny – s. 190-192.

Szpetal Dolny¹⁷³

Wieś Józefa Leona Rutkowskiego, sędziego Dobrzyńskiego, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie bobrownickim, powiecie dobrzyńskim w ziemi dobrzyńskiej. Kościół stary, drewniany, ostatnio naprawiany kosztem kapituły włocławskiej, pw. św. Gotarda. Prawo patronatu należało do Józefa Leona Rutkowskiego, ale scedował je na Konsystorz Generalny włocławski. Ołtarz wielki z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego, a u góry był obraz Matki Bożej. Ołtarze boczne: po stronie prawej – pw. św. Barbary, po stronie lewej – Matki Bożej. Zakrystia po stronie lewej, drewniana – s. 193-194.

¹⁷³ Parafia obecnie nie istnieje. Szpetal Dolny włączono do parafii Szpetal Górny, potem znalazł się w granicach miasta Włocławka. Obecnie jako przedmieście Włocławka zwane Zawisłe, stał się siedzibą osobnej parafii, ale pod nowym wezwaniem.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 194-195.

Dwa zapisy, na Fabiankach i Witoszynie, z których był obowiązek odprawiania mszy – s. 195.

Opis wewnętrznego i zewnętrznego stanu świątyni – s. 195.

Wsie parafialne: Szpetal Dolny, Szpetal Górny, Witoszyn, Łęg Witoszyński, czyli Olędry, Bogucin, Fabianki, Rachcin, Mała Chełmica, Skórzno, Uniechowo, Młyn Płaczek, Zarzeczewo (część), Kulin, Suszyce, Łuszkowo, Grodzkie. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 668 osób, a wszystkich wiernych było 862 osoby. Misji nie było od czasów niepamiętnych – s. 195.

Zabudowania parafialne, uposażenie kościoła, dziesięciny i inwentarz gospodarczy – s. 195-198.

W ciągu roku ochrzczono 40 dzieci, pobłogosławiono 7 małżeństw, zmarło 40 osób. Mężczyzn było 264, niewiast – 269, chłopców – 70, dziewcząt – 73¹⁷⁴ – s. 198.

Kaplica prywatna w dobrach Bogucin, posiadająca swego czasu indult na sprawowanie nabożeństw, ale już stracił ważność – s. 198.

Luteran było: mężczyzn – 43, kobiet – 47, chłopców – 16, dziewcząt – 14 – s. 198.

Proboszcza nie było. Zarząd nad parafią miał Michał Dudziński, dziekan bobrowski [proboszcz z Zadusznik] który utrzymywał tu kapelana, zakonnika, o nazwisku Janowicz, z klasztoru franciszkanów z Dobrzyńa [nad Wisłą], który był gorliwy i wystarczająco opiekował się parafią – s. 198.

Szpitala nie było. Jeden żebrak, niejaki Wojciech, z żoną, mieszkał w mizernej chatce, raczej ziemiance – s. 198.

Dekret reformacyjny – s. 198-200.

Z a d u s z n i k i

Wieś dziedziczna Antoniego Kiczkowskiego, w archidiakonacie i oficjale w łódzkiem, dekanacie bobrowskim, powiecie bobrowskim, w ziemi dobrzyńskiej. Kościół drewniany, pw. Nawiedzenia NMP, patronatu dziedziców z Zadusznik. Ołtarz wielki, z obrazem Matki Bożej trzymającej Dzieciątka, łaskami słynący, chociaż łask nie spisywano, ale były przy nim wota, zasuwany obrazem św. Antoniego Padewskiego. Ołtarze boczne: po stronie prawej – św. Rocha, a po przeciwnej – św. Anny. Zakrystia drewniana – s. 200.

Srebrne naczynia liturgiczne i srebrne wota przy obrazie Matki Bożej i pozostałe paramenty kościelne – s. 200-201.

Inwentarz gospodarski – s. 201.

Nabożeństwa sprawowane w świątyni i jej opis wewnętrzny i zewnętrzny. Były organy, małe, pięciogłosowe. Metryki spisywano dosyć starannie – s. 201.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni – s. 202.

Wsie parafialne: Zaduszniki, Krojczyn, Nasiegniewo, Oleszno, Złowody, Witkowo, Młyny: Zaduski, Budas i Krojczynko. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 629 osób. Misji nie było od czasów niepamiętnych – s. 202.

¹⁷⁴ Dane te nie zgadzają się z poprzednią wiadomością, podającą ogólną ilość wiernych na 862 osoby.

Zabudowania parafialne, uposażenie, dziesięciny – s. 202-203.

W roku ostatnim ochrzczono 30 osób, małżeństwo zawarło 6 par, a zmarło 22 osoby. Ogółem było: mężczyzn – 262, kobiet – 267, chłopców – 69, dziewcząt – 66 – s. 203.

Żydów było 18 osób – s. 203.

Proboszcz, Michał Dudziński, od 1740 r., rezydował na miejscu i nie miał innego beneficjum. Organista – Kazimierz Parzniewski – s. 203-204.

Dekret reformacyjny – s. 204.

Nowogród

Wieś należąca do dóbr stołowych biskupów włocławskich, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie bobrownickim, ziemi dobrzyńskiej i powiecie lipnowskim, w kluczu ciechocińskim. Kościół parafialny, drewniany, kiedy powstał nie jest wiadomo, odbudowany około 1682 r. przez Jana Mogielnickiego, prepozyta nieszawskiego, dziekana i proboszcza bobrownickiego, jak o tym świadczy zapis na początku księgi metryk. Nosi wezwanie Ścieścia św. Jana Chrzciciela. Konsekrowany 2 sierpnia 1682 r. Patronat należał do biskupów włocławskich. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, której obraz był uważany za łaskami słynący. Ołtarze boczne: po stronie prawej – pod zasuwą miał obraz św. Stanisława B., a na zasuwie wizerunek św. Jana Nepomucena; po stronie przeciwnej zaś w ołtarzu był obraz św. Antoniego Padewskiego, a w górnej części – obraz św. Jana Nepomucena. Zakryta, po stronie ewangelii, murowana – s. 204-206.

Srebrne naczynia liturgiczne, inne paramenty oraz księgi liturgiczne – s. 206.

Porządek nabożeństw – s. 206.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni – s. 207.

Wsie parafialne: Nowogród, Rudaw, Macikowo, Węgiersk, Pomorzany, osada młyńska Bierziel, Nowa Kolonia Rumunki, zwana Dembowo, Kamienny Smug i Słupno. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 389 osób – s. 207.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii i inwentarz – s. 207-208b¹⁷⁵.

W ciągu roku było: chrztów – 20, ślubów – 5 i pogrzebów – 8. Parafia liczyła ogółem: mężczyzn – 150, kobiet – 152, chłopców – 45, dziewcząt – 42, czyli płci męskiej – 195 i płci żeńskiej – 194 osób. Nie było przedstawicieli innych religii, czy wyznań – s. 208^b.

Proboszcz, Jan Liśnikowski, od 1759 r., rezydował i spełniał wszystkie obowiązki. Organista – Filip Kartowski, akuszerki dwie: Anna Nadolna z Węgierska i Elżbieta Bielecka z Macikowa, wystarczająco poinformowane – s. 208^b-209.

Nie było osobnego przytułku dla ubogich, a ci żyli z jałmużny – s. 209.

Dekret reformacyjny – s. 209-210.

Ciechocin

Wieś należąca do dóbr stołowych biskupów włocławskich, położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie bobrownickim, powiecie lipnowskim i ziemi dobrzyńskiej. Kościół murowany, pw. św. Małgorzaty, patronatu biskupów włocławskich. Ołtarz wielki ma obraz św. Mikołaja, a w części górnej – obraz św. Małgorzaty. Ołtarze boczne: po stronie prawej – Matki Boskiej Częstochowskiej, a po stronie przeciwnej – św. Walentego.

¹⁷⁵ Przy paginacji opuszczono po stronie 208 dwie karty, które tu nazwano 208^a i 208^b.

Zakrystia murowana, fundowana w 1752 r. przez bp. Antoniego z Dembowej Góry Dembowskiego – s. 210-211.

Srebrne naczynia liturgiczne, srebrne ozdoby na obrazach oraz pozostałe paramenty kościelne i księgi liturgiczne – s. 211-213.

Opis wnętrza kościoła i jego zewnętrzny wygląd – s. 213.

Księgi metryk spisywane były starannie – s. 213.

Wsie parafialne: Ciechocin, Elgiszewo, Nowa Wieś, Miliszewy, Małszyce, Łążynek, Szembekowo, Młyniec, Murzynek, osady młyńskie: Dolnik, Gapa, Jasienka oraz opuszczone już miejscowości: Lektowo i Smolnik. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 926 osób. Misje były w 1757 r. i za obecnego proboszcza, w 1766 r., prowadzone przez jezuitów – s. 213-214.

Zabudowania parafialne, uposażenie (bogate), dziesięciny i inwentarz – s. 214-217.

Kaplica publiczna w M ł y ń c u, należąca do kolegium jezuitów z Torunia. Na terenie parafii mieszkała jedna rodzina luterańska – s. 217.

Proboszcz, Franciszek Machajewski, od 1763 r. Wikariusz – Jakub Durajewski. Organista – Jan Macki. Nie było innych pracowników. Akuszerki były w każdej wsi – s. 217-218.

Szpital był, mieszkali w nim ubodzy, utrzymujący się z jałmużny. Nie miał własnej kaplicy – s. 218.

Kaplica we wsi Młyniec. Liczono, że powstała przed około 150 laty. Należała do jezuitów z Torunia, którzy byli też właścicielami wsi Młyniec. Dawna drewniana kaplica spaliła się około 1750 r. Wystawiono nową, także drewnianą, z ofiar dobrodziejów, pw. św. Ignacego Loyoli, była tylko poświęcona. Ołtarz wielki pw. św. Ignacego z jego obrazem, przyozdobionym srebrną sukienką. Ołtarze boczne: po stronie lewej – św. Ksawerego, po stronie prawej – św. Józefa, wreszcie ołtarz kolejny, po stronie lewej – Pocieszenia Matki Bożej. Kaplica posiadała relikwie swojego patrona oraz przywilej odpustu na święto patrona na lat dziesięć i na św. Józefa na lat siedem. Obraz św. Ignacego uważany był za łaskami słynący i przybywali doń liczni wierni – s. 218-219.

Dekret reformacyjny – s. 219-221.

D o b r z e j e w i c e

Wieś należąca do dóbr stołowych biskupów włocławskich, położona w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, dekanacie bobrownickim i ziemi dobrzyńskiej. Kościół drewniany, stary, pw. św. Wawrzyńca, niekonsekwentny, patronatu biskupów włocławskich. W ołtarzu wielkim – obraz Niepokalanego Poczęcia NMP, a u góry – św. Wawrzyńca. Były one przyozdobione srebrnymi sukienkami i wotami. Po stronie prawej – ołtarz św. Antoniego Padewskiego, z sukienką, koroną i lilią srebrną, u góry zaś był obraz św. Franciszka Serafickiego, po przeciwnej zaś stronie – ołtarz z obrazem św. Anny i w kondygnacji górnej – św. Rocha. Zakrystia drewniana, bez należytego zabezpieczenia, stąd paramenty przechowywane były w skrzyni obok ołtarza wielkiego – s. 221-222.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 222-223.

Opis wyglądu wewnętrznego i zewnętrznego kościoła – s. 223.

Do parafii należała sama wieś Dobrzejewice. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 270 osób. Ostatnie misje były w 1761 r., przeprowadzone przez zakonników reformatów – s. 223.

Zabudowania proboszcza, uposażenie kościoła i inwentarz – s. 223-224.

Proboszcz, Zygmunt Kruszewski, od 1737 r., mający w zarządzie także parafię Złotoria. Nie miał wikariusza, ale korzystał często z pomocy zakonnika – dominikanina. Organista – Antoni Gostymiński. Witrykusi: Mateusz Bałaban i Błażej Nadechowicz. Akuszerka jedna, imieniem Marianna, wystarczająco pouczona – s. 224-225.

Szpital stary, mieszkała w nim tylko jedna uboga, imieniem Marianna, a inni ubodzy mieszkali w domach parafian. Szpital miał swoją ziemię z nadania bp. Krzysztofa Szembeka, ale teraz jest ona w użytkowaniu proboszcza, a biedni nic z tego nie korzystają – s. 225¹⁷⁶.

C h e ł m i c a

Wieś dziedziczna Józefa Rutkowskiego, sędziego ziemskiego dobrzyńskiego, położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, i ziemi dobrzyńskiej. Kościół drewniany, nie wiadomo przez kogo fundowany, gruntownie naprawiany przed piętnastoma laty, pw. św. Jakuba Apostoła, patronatu dziedziców Chełmicy. W ołtarzu wielkim, na zasuwie – obraz św. Rocha, a pod nim obraz Pocieszenia NMP, na którym były korony i wota srebrne – s. 228.¹⁷⁷ Ołtarze boczne: po stronie prawej – z obrazem Chrystusa w Koronie Cierniowej, a po przeciwnej – z obrazem św. Mikołaja. Zakrystia po stronie lewej – s. 230.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne – s. 236-237.

Opis wyglądu wewnętrznego i zewnętrznego kościoła – 237-238.

Wsie parafialne: Chełmica, Łochocin, Wichowo, Lisek i Nowa Kolonia Popowo. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 288 osób. Nie na wiadomości kiedy i czy były tu misje – s. 238.

Nie było żadnych zabudowań parafialnych. Proboszcz mieszkał w domu młynarza, oddalonym od kościoła – s. 238.

Uposażenie parafii stanowiła tylko ziemia – s. 238.

Nie było prowadzonych ksiąg metryk, jedynie na kartkach robiono zapiski – s. 238.

Proboszcz, Jan Staszkowski, od 1763 r., dający zgorszenie swoim życiem – s. 238.

Dekret reformacyjny – s. 238-241.

O s t r o w i t e

Wieś dziedziczna Gabriela Karwosielskiego, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, ziemi dobrzyńskiej. Kościół drewniany, stary, zniszczony przed piętnastoma laty (1761), został odbudowany przez Karskiego, użytkownika dóbr Ostrowite, na polecenie dziedzica, Bromierskiego, kanonika plockiego. Dawny był pod wezwaniem św. Mateusza Apostoła, a nowy, jeszcze niekonsekwentny, nie wiadomo pod jakim jest wezwaniem, ale sądzić należy, że dawnego patrona, patronatu miejscowych dziedziców. Ołtarz wielki z obrazem św. Mateusza. Ołtarze bocznych pewnie nie było, skoro ich nie wyliczono. Zakrystia po stronie lewej, drewniana – s. 241-242.

¹⁷⁶ Po s. 225 następuje s. 236. Brakuje dziesięć stron, ponieważ wizytacje par. Złotoria (s. 227) i początek wizytacji par. Chełmica, zostały wycięte. Ks. Benedykt Cynka odpisał początek wizytacji parafii Chełmica i kartę z odpisem włączył do niniejszej książki po s. 225. Przy paginacji zapisano tę stronę, nie wiadomo dlaczego, jako s. 228. Odwrocie karty 228 pozostało puste.

¹⁷⁷ Zob. przypis wyżej.

Srebrne naczynia liturgiczne i inne paramenty kościelne (nieliczne) – s. 242.

Metryk nie prowadzono – s. 242.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni – s. 242.

Wsie parafialne: Ostrowite, Ostrowitko, Szczepanki, Grabiny, Barany, Boguślny. Nie wiadomo ilu wiernych było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, ponieważ parafia nie miała proboszcza, wierni chodzili do innych parafii. Ocenia się, że było ich nie więcej niż 120 osób obojga płci – s. 242.

Zabudowania parafialne – s. 242.

Uposażenie parafii – s. 242.

Ponieważ nie było proboszcza, dlatego klucze od kościoła miał wityrykus, czyli prowizor, Antoni Grzembkowicz. Sąsiedni proboszczowie niekiedy tu odprawiali – s. 242.

Dekret reformacyjny – s. 242.

Księga podpisana osobiście przez wizytatora, Franciszka Grochowalskiego.

27

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 27(85).**

[2. Tytuł oryg.] Visitatio generalis decanatum Bresten[sis], Radziejovien[sis] et Junivladislavien[sis] parochiae,¹⁷⁸ sub felici regimine Ill[ustrissi]mi, Excell[entissi]mi et R[evereren]d[issi]mi D[omi]ni Antonii Casimiri de Ostrov Ostrowski, Dei et Ap[osto]l[ici]cae Sedis Gra[ti]a Ep[iscop]i Vlad[islaviensis] et Pomeraniae¹⁷⁹, per me Ludowicu[m] Carolum Bratoszewski¹⁸⁰, Eccle[si]ae Cath[edralis] Vldisl[aviensis] Primicerium, facta A[nno] Domini 1766-to, die 16 mensis maij¹⁸¹.

[3. Daty krańc.] **1766.**

[4. Opis zewn.] Łac., 31x21. Stron liczbowanych 240. Oprawa w skórę, ale częściowo uszkodzona. Stan księgi jednak więcej niż dobry. Karty puste: 1 nlb., 2v, 101, 101v, 240v.

[5. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii wizytacji generalnych zleconych przez bp. Ostrowskiego, tyle że wyznaczył on różnych wizytatorów, w charakterze generalnych, dla poszczególnych dekanatów.

W tej księdze pierwszy raz spotkano się z wypadkiem osobnego wymienienia ilości osób spowiadających się na Wielkanoc spośród szlachty i spośród pozostałych wiernych (parafia Kłobia).

Nie zawsze podawano takie ważne wiadomości, jak ta chociażby, czy świątynia była drewniana, czy murowana.

¹⁷⁸ Ostatnie słowo dopisane później inną ręką.

¹⁷⁹ Końcówka tego słowa została później poprawiona na „ae”.

¹⁸⁰ Biogram tego członka kapituły wrocławskiej, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 77-80, 82.

¹⁸¹ W zapisie tej daty cyfra „16” i nazwa miesiąca „maj”, dopisane później, inną ręką.

W zarządzeniach powizytacyjnych (dekretach reformacyjnych) najczęściej miejsca poświęcano sprawom uposażenia i ewentualnego odzyskania utraconych dochodów parafii. Nie zapominano pochwalić proboszczów za upiększanie i naprawianie świątyń. Wydaje się, że ten wizytator mniej uwagi zwracał na wewnętrzną stronę parafii.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Dekanat brzeski

W ł o c ł a w e k

Miasto biskupie, położone nad Wisłą, w archidiaconacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie brzeskim, powiecie i województwie brzesko-kujawskim – s. 1.

Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, murowany, konsekrowany, patronatu wikariuszy katedry wrocławskiej. Opis wyglądu zewnętrznego i wnętrza świątyni. Dwie kaplice: po stronie południowej – Matki Bożej, a po przeciwnej – Pięciu Ran Pana Jezusa, przy której było bractwo filadelficzne. Ołtarz wielki z obrazem chrztu Pana Jezusa. Nad utrzymaniem tego ołtarza czuwał proboszcz wraz z bractwem Świętej Trójcy oraz z członkami bractwa literatów, spośród mieszczan wrocławskich się wywodzących. Były specjalne zapisy na odprawianie tu nabożeństw – s. 1-3.

Dalej następuje opis doładny siedmiu ołtarzy bocznych, z podaniem przysługujących im dochodów oraz altarii tam istniejących: 1) ołtarz znajdujący się po stronie lekcji był pw. Wniebowzięcia NMP, przyozdobiony sukienką srebrną; na zasuwie był obraz św. Rocha; pozostawał pod opieką bractwa mieszanego (compositorum), zwanego też szynkownym; była tu kanonicznie erygowana altaria, od 1763 r. należąca do mianowanego przez magistrat, Antoniego Motyczyńskiego; podano tu wszystkie zapisy; 2) ołtarz po stronie ewangelii poświęcony był św. Annie, której obraz ozdobiony był sukienką i koroną srebrną; opiekowało się nim bractwo tego imienia; przy tym ołtarzu była fundowana altaria, bogato uposażona nie tylko przez mieszczan, ale i przez szlachtę; nie zanotowano jednak, czy podczas tej wizytacji był osobny altarzysta, ani kto go zastępował; 3) w nawie głównej, naprzeciwko ambony, był ołtarz św. Barbary; w górnej kondygnacji tego ołtarza znajdował się obraz św. Benona; bogate uposażenie dla altarzysty, ale nie zanotowano imienia kapłana, który obowiązki te sprawował; swoje nabożeństwa przy tym ołtarzu miał cech rybacki; 4) przy ambonie znajdował się ołtarz św. Mikołaja, z obrazem patrona, ubranym w srebrną sukienkę; pieczę nad nim sprawowali młynarze; bogato uposażoną altarię miał przełożony psalterzystów wrocławskich, Mikołaj Sopoliński; 5) w kaplicy Pięciu Ran Para Jezusa, był nowo odrestaurowany, przez bractwo filadelficzne, ołtarz tego imienia z odpowiednim obrazem; duszpasterstwo sprawował tu altarzysta, wspomniany już wyżej, Antoni Motyczyński; bractwo to wprowadził tu, za zgodą Stolicy Apostolskiej, w 1741 r. bp wrocławski, Adam Stanisław Grabowski; 6) w znajdującej się po południowej stronie kaplicy, był ołtarz Anioła Stróża, z obrazem patrona; opiekę nad nim sprawował cech krawców; od 1688 r. istniało przy nim bractwo Anioła Stróża; promotorem tego bractwa był i obowiązki altarzysty spełniał sam proboszcz; 7) w tejże kaplicy znajdował się kolejny ołtarz, niedawno (1760) odnowiony, Zwiastowania NMP, której obraz, łaskami słynący, był przyozdobiony

srebrnymi sukienkami i koronami; i tu był duży zapis na odprawianie specjalnych maryjnych nabożeństw – s. 4-12.

Inwentarz rzeczy kościelnych, argentariów i wszystkich paramentów liturgicznych – s. 12-15.

Opis służby bożej – s. 15.

Wykaz ksiąg: metrycznych – należycie spisanych, liturgicznych, dotyczących fundacji oraz dochodów i wydatków, ksiąg bractwa św. Szkaplerza i innych, bractwa filadelfickiego oraz podano, że biblioteka posiada 55 woluminów książek różnych autorów – s. 15.

Od 1759 wydatki na przyozdobienie i odnowienie świątyni wyniosły 9244,24 tyńfów – s. 15-16.

Miejscowości parafialne: Miasto Włocławek z wszystkimi przedmieściami (nie wyliczono ich) oraz osadnikami holenderskimi; osady młyńskie: Poraza, Ruda, Świech, Stodowy, Kapitułka, Mikołaj, Korabniki i Wydranowo; wsie i folwarki: Papieżka, Łęg, Modzerowo, Wistka Królewska, Wistka Szlachecka, Dobiegniewo, Dąb zwany Niemieckim, Ruda Młyn, Dąb zwany Polskim i wieś zamieszkała przez osadników – Holendrów¹⁸². Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 1403 osoby. Misje ostatnie odbyły się w 1766 r., prowadzone przez misjonarzy¹⁸³ – s. 16.

Ogrody i grunta należące do parafii, zapisane sumy i dziesięciny. Nie było inwentarza gospodarczego – s. 16-18.

Dochód roczny [parafii] wynosił 871 tyńfów – s. 18.

W ostatnim roku ochrzczono 110 osób, zaślubionych było 30 par, zmarłych 97 osób. Parafia liczyła 625 dorosłych mężczyzn, 720 dorosłych kobiet, chłopców – 185, dziewcząt – 209 – s. 18.

Na terenie parafii znajdował się klasztor franciszkanów reformatów – s. 18.

Kaplica publiczna w Dobiegniewie, gdzie od lat pięciu, za zgodą biskupa włocławskiego, udziela się sakramentów dla mieszkańców Dobiegniewa, osady młyńskiej Ruda i Dębu Polskiego. W Dobiegniewie była szkoła innowierców, których w tej wsi i w Dąbiu było około 290 osób – s. 18-19.

Proboszcz, z kolegium wikariuszy się wywodzący, Wojciech Wierszucki, od 1756 r., posiadający dyspensę papieską na posiadanie tej parafii, zatrzymując urząd wikariusza katedralnego – s. 19.

Dwaj witrykusi: Jan Sidzikowski i Franciszek Gładyszewski, mieszczanie z Rady Miejskiej. Prebendy altarzystów mieli: ks. Antoni Miłczyński i Mikołaj Sapoliński. Promotorem bractwa był osobiście proboszcz. Organista i kantor, jeżeli byli przy parafii, nie posiadali własnego uposażenia, byli wynagradzani przez proboszcza. Cztery, niewymienione imiennie, akuszerki, należycie poinstruowane – s. 19.

¹⁸² Nie wyszczególniono tu osobno wsi należących do inkorporowanej do parafii włocławskiej, ale nie zniesionej, parafii Wistka Szlachecka. Zresztą nie podano tu wszystkich wsi do tej parafii należących. Powodem tego był najprawdopodobniej brak rozeznania, ponieważ duszpasterze z Włocławka obsługiwali parafię Wistka poprzez różnych zastępców.

¹⁸³ Byli to misjonarze św. Wincentego Paulo, którzy prowadzili Seminarium Duchowne we Włocławku.

Szpital, posiadający uposażenie i odpowiednie pomieszczenie. Niektóre uposażenia szpitala przestały dawać dochody. Wikariusz kustosa, niewiadomego imienia, Ligowski, dał szpitalowi ogród, znajdujący się na przedmieściu – s. 19.

[W i s t k a S z l a c h e c k a]¹⁸⁴

Parafia w Wistce Szlacheckiej, gdzie była dawniej świątynia drewniana pw. św. Bartłomieja, z zabudowaniami parafialnymi, ale teraz pozostał jedynie plac. Dawniej było wystarczające uposażenie i dziesięciny. Grunta posiadał niejaki Jurski, szlachcie, płacący proboszczowi 30 tynfów. Zdaje się, że prawo do tego wynagrodzenia odzyskał w 1695 r. proboszcz włocławski, Tomasz Wojdanowicz. Przypomniano, że dawniej parafia ta pobierała dziesięciny z wsi Narty, leżącej na terenie parafii Lubień, ale teraz pobierał je tamtejszy proboszcz – s. 20-21.

Do parafii tej należały wsie: Wistka Szlachecka, Wistka Królewska, Modzerowo, osada młyńska Telążna, Dobiegniewo, osada młyńska Ruda, Dąb Polski, Dąb Niemiecki i Skoki. Po zniszczeniu świątyni, parafia została przez biskupa włocławskiego włączona do parafii włocławskiej. Na mocy umowy pomiędzy proboszczem włocławskim a proboszczem z Dobrzynia nad Wisłą, przez czas pewien parafia Dobrzyń obsługiwała wiernych z parafii Wistka. Ponieważ Wisła utrudniała dostęp do Dobrzynia, liczni mieszkańcy Dobiegniewa, Rudy i Dębu Polskiego postanowili wrócić do swojej parafii i swojej diecezji. Był nawet o to proces w Nuncjaturze Warszawskiej, rozpoczęty w 1760 r., a wniesiony przez dzierżawcę Dobiegniewa, Grzegorza Kryger, za zezwoleniem Kazimierza z Lubrańca Dąbskiego. Odtąd proboszcz z Włocławka, lub jego wikariusz odprowadzali nabożeństwa w kaplicy, w Dobiegniewie – s. 21-22.

Kaplica w D o b i e g n i e w i e, drewniana, stara, wymagająca reperacji, pw. Najświętszej Marii Panny, z jednym ołtarzem i chrzcielnicą. Inne paramenty liturgiczne były z parafii włocławskiej. Obok kaplicy był cmentarz – s. 23.

Jako wynagrodzenie, Kazimierz Dąbski dawał proboszczowi, w miejsce dziesięciny i za posługi, odpowiednie wynagrodzenie. Za dziesięciny – 50 tynfów, za posługi przy pogrzebach innowierców – 50 tynfów, za sprawowanie mszy – 100 florenów, ale z tego ostatniego, „żupa solna w Dobiegniewie”, należnych 50 florenów nie płaciła – s. 23.

Akatolicy mieli szkołę w Dobiegniewie i w Dębie, gdzie w niedziele i święta Apostołów bakałarz uczył czytać i śpiewać psalmy – s. 23-24.

Cmentarz. Luteranie posiadali swój cmentarz w Dębie. Obok zaś kaplicy nie było żadnego domu i kapłan przybywający tu zatrzymywał się we dworze. Wieś Skoki została dołączona do parafii Duninów, diecezji płockiej. Wieś Telążna natomiast wcielona została do parafii Kowal. Przy kaplicy w Dobiegniewie znajduje się 212 dorosłych katolików i 270 akatolików oraz dzieci katolickich 46, zaś akatolickich 39 – s. 24.

Dekret reformacyjny – s. 24.

K ł o b i a

Wieś królewska w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie, powiecie i województwie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, stary i zniszczony, konsekrowany

¹⁸⁴ Nie traktowano tej parafii osobno, ale zapisano jako część parafii włocławskiej.

w 1636 r. przez bp. Krzysztofa Charbickiego, pw. św. Wojciecha, patronatu monarszego – s. 25.

Opis ołtarza wielkiego pw. św. Wojciecha, z obrazem patrona. Kościół posiadał relikwie (przywiezione z Rzymu), św. Pacyfika i Teodory. Z dwóch ołtarzy bocznych, jeden miał wezwanie Matki Boskiej Częstochowskiej, a drugi – św. Kazimierza. Była też przy kościele kaplica z obrazem Matki Boskiej Bolesnej, który uważany był za łaskami słynący – s. 25-26.

Inwentarz srebrnych i innych paramentów liturgicznych oraz wykaz około dwudziestu ksiąg liturgicznych i innych – s. 26-28.

Zobowiązania płynące z pobożnych zapisów Wojciecha Janowskiego i Łukasza Orłowskiego – s. 28-29.

Opis wnętrza świątyni, z organem i dzwonnica złączoną z kościołem i 3 dzwonami – s. 29.

Wydatki związane z utrzymaniem świątyni (nie podano za jaki okres), z dokładną ich specyfikacją, na sumę 1096 złotych polskich – s. 29-30.

Wsie parafialne: Kłobia, wieś królewska z młynem, Gałębin – wieś królewska z folwarkiem, Otmianowo i Otmianówko – wsie szlacheckie, Kaniewo i Jerzmanowo – wsie szlacheckie, Mikołajki i Paruszki – wsie szlacheckie, folwark Świątniki należący do kapituły włocławskiej. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych: spośród szlachty – 28 osób, spośród pozostałych obojga płci – 302 osoby. Ostatnie misje przeprowadzone w 1764 r. przez ojców reformatów – s. 30.

Zabudowania parafialne, uposażenie z wyliczeniem poszczególnych fundacji, zapisy pobożne i dziesięciny oraz inwentarz gospodarczy – s. 30-34.

W ostatnim roku ochrzczono 19 osób, udzielono 1 ślubu i pochowano 8 osób. Parafia liczyła 120 dorosłych mężczyzn, kobiet – 130, chłopców – 55 i dziewcząt – 75 – s. 34.

Proboszcz, Józef Jakub „Rozyi” z Golimowa Golimowski, który nastąpił tu po rezygnacji poprzedniego proboszcza, Kacpra Sokołowskiego, kanonika wolborskiego, w 1755 r. Organista, o nieznanym imieniu, uczył dzieci. Prowizorami byli: Józef Gościński i Antoni Płóciennik. Dwie akuszerki, wystarczająco poinstruowane. Ostatnie misje, prowadzone przez ojców reformatów, odbyły się w 1764 r. – s. 34-35.

Ubodzy mieszkali w domach parafian, zatem nie było przytułku – s. 35.

Dekret reformacyjny – s. 35.

L u b r a ń i e

Miasto (oppidum) szlacheckie, ze świątynią i konwentem fundowanymi przez Grzegorza Lubrańskiego, podkanclerzego koronnego i bp. poznańskiego, a teraz stanowiące własność dziedziczną Antoniego Dąbskiego, wojewody brzesko-kujawskiego, położone w archidiaconacie i oficjale brzesko-kujawskim, dekanacie, powiecie i województwie brzeskim. Kościół murowany przez wspomnianego podkanclerzego, Grzegorza, za zgodą bp. Krzesława [Kurozwęckiego], bp. włocławskiego i kanclerza wielkiego koronnego w 1490 r.¹⁸⁵ Świątynia pw. św. Jana Chrzciciela, po spaleniu przez Szwedów, konsekrowana przez prepozyta klasztoru z Trzemeszna w 1691 r. Prawo patronatu zostało dane prepozytowi

¹⁸⁵ Jest tu oczywiście pomyłka, ponieważ Krzesław został biskupem włocławskim dopiero w 1494 r.

konwentu [kanoników regularnych], który dokonywał nominacji kandydata, czy to ze swojego, czy innego konwentu – s. 36.

Ołtarz wielki miał jako obraz główny wyobrażenie Świętej Trójcy, a pod nim znajdował się drugi obraz, przedstawiający Pana Jezusa cierniem koronowanego. Według tradycji, podawanej przez duchowieństwo miejscowe, między innymi przez długoletniego przełożonego konwentu lubrańskiego, Jana Kwietniewicza, miał tylko on ocalać z pożaru kościoła i konwentu, spowodowanego przez Szwedów. W górnej kondygnacji – wyobrażenie Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus, w otoczeniu św. Jana Chrzciciela i św. Jana Apostoła, a u dołu obrazu tego przedstawiono klęczącego fundatora kościoła, Grzegorza Lubrańskiego. Wspomniano o kaplicy św. Antoniego, w której przechowywano relikwie różnych świętych, które zgromadził prepozyt, Kwietniewicz, ale nie posiadały one dokumentów autentyczności – s. 36-37.

Odpusty cząstkowe z okazji świąt Świętej Trójcy, św. Antoniego, św. Benona, odpusty zupełne na święta św. Jana Chrzciciela, św. Augustyna i święta Matki Boskiej – z racji bractwa Szkaplerza, święta św. Anny – z racji bractwa oraz na św. Józefa, także z racji bractwa – s. 37.

Ołtarze boczne: po stronie prawej, w prezbiterium – św. Augustyna, a drugi był obraz Matki Boskiej Szkaplerznej; w górnej kondygnacji jeszcze jeden obraz Matki Bożej; po przeciwnej zaś stronie – ołtarz bractwa św. Anny z obrazem patronki, a u góry – obraz Zwiastowania Najświętszej Marii Panny; w nawie, od strony południowej – ołtarz bractwa św. Józefa: na zasuwie był obraz św. Franciszka Ksawerego, a pod nią św. Józefa, trzymającego na ręku Dzieciątko Jezus; po jego stronie przeciwnej – ołtarz św. Rocha; w kaplicy, po stronie północnej – obraz św. Antoniego; ostatni, szósty ołtarz, przy wejściu do świątyni – z obrazem Matki Bożej, trzymającej Jezusa zdjętego z Krzyża. Ponadto przy zakrystii, od strony północnej – obraz św. Piotra Apostoła, szczególnie czczony przez wszystkich członków konwentu, a przy nim mensa przystosowana do odprawiania mszy. Nie było obrazu słynącego łaskami, ale byli tacy, którzy twierdzą, że doznali pomocy za wstawiennictwem św. Józefa – s. 37-38.

Opis dobrze urządzonej zakrystii, znajdującej się po prawej stronie – s. 38-39.

Inwentarz paramentów kościelnych, w tym licznych wotów przy ołtarzach – s. 39-44.

Aniwersarze i sposób sprawowania służby bożej – s. 44-45.

Opis stanu wyposażenia świątyni oraz jej stanu zewnętrznego – s. 45.

Miejscowości parafialne: Miasto Lubraniec, Korzeszynek – należący do kapituły włocławskiej oraz wsie szlacheckie: Redecz Wielki, Redecz Kalny, Krowice, Kazanie, folwarki Dobierzyn i Turowo, Ossowo, Siarczyce, Biernatki i Lubrańczyk. Ponadto osady młyńskie: Młyn Górny i Młyn Dolny – s. 46.

Ostatnie misje przeprowadzili jezuici – s. 46.

Opis zabudowań konwentu i informacje o sprawach gospodarczych – s. 46-47.

Kaplica św. Anny za miastem, gdzie msze były z okazji Dni Krzyżowych – s. 47.

Synagoga, zbudowana za zezwoleniem bp. Walentego Czapskiego i Konsystorza Włocławskiego – s. 47.

Dwóch luteran – s. 47.

Rektor kościoła (konwentu), Adam Stanisław Kostka Gorczewski, od 1758 r. – s. 47.

Do kościoła w Lubrańcu były inkorporowane kościoły w Zgłowiączce i Bytoniu – s. 48.
Biblioteka, posiadająca dzieła różnych autorów, była pod opieką prepozyta – s. 48.
Był przytułek, w nim sześciu ubogich. Miał zapis na utrzymanie – s. 48.

Uposażenie kościoła – s. 48-49.

Dekret reformacyjny¹⁸⁶ – s. 50.

Z g ł o w i ą c z k a

Inkorporowana konwentowi lubrańickiemu przez samego fundatora, Grzegorza Lubrańskiego, – s. 50.

Kościół murowany, pw. Narodzenia NMP, patronatu konwentu lubrańickiego – s. 50.

W ołtarzu wielkim – obraz Matki Bożej, w sukience srebrnej. Dwa ołtarze boczne: św. Antoniego i Pana Jezusa Ukrzyżowanego – s. 51.

Zakrystia i inwentarz paramentów kościelnych – s. 51-52.

Zapisy na msze – s. 52.

Opis stanu świątyni – s. 52-53.

Wsie parafialne: folwarki Skowronkowo i Borek, Kwilno, Smogorzewo, Sułkowo Małe, Sułkowo Duże, Siemnowo Małe, Siemnowo Duże, Grójec Duży, Grójczyk, Koniec, osada młyńska – Klawisz, Mielżyn, Wola Sosnowa, Janiszewo Duże, Janiszewo Małe, Żydowo Duże, Żydowo Małe – s. 53.

Misje ostatnie w 1755 r. przeprowadzone przez jezuitów – s. 54.

Opis gospodarstwa i dziesięciny – s. 54.

Rektorem-proboszczem był przełożony z Lubrańca, który tu ustanowił zarządcą Franciszka Mierkiewicza – s. 54.

Były akuszerki, ale nie ma pewności, czy należycie pouczone. W szpitalu byli ubodzy, ale żyli tylko z jałmużny – s. 55.

Dekret reformacyjny – s. 55.

L u b o m i n

Wieś kościelna, w archidiakonacie i oficjalicie włocławskim. Świątynia pw. Świętej Trójcy, fundowana przez ordynariusza miejscowego (nie powiedziano którego), a konsekrowana przez bp. sufragana Bardzińskiego, patronatu sufraganów włocławskich. Ołtarz wielki Świętej Trójcy. Ołtarze boczne, bez podania ich opisów. Zakrystia stara – s. 55.

Inwentarz paramentów kościelnych, dosyć obszerny, jak na tę parafię oraz opis świątyni – s. 56-58.

Zabudowania parafialne i uposażenie – s. 58.

Do parafii należy jedynie wieś Lubomin. Wiernych obojga płci było 76 osób – s. 58.

Na proboszcza prezentował sufragana, Jan Dębowski [Dembowski], Sebastiana Miałkiewicza, ale ten nie otrzymał instytucji, chociaż pewnie już w parafii przebywał – s. 58.

¹⁸⁶ W tym protokole nie powiedziano właściwie nic o samym konwencie Kanoników Regularnych Laterańskich, którzy prowadzili parafię.

Z powodu braku prawnie ustanowionego proboszcza, nie wystawiono dekretu reformacyjnego.

K r u s z y n

Wieś królewska w archidiaconacie i oficjale włościańskim, dekanacie brzeskim. Świątynia solidna, murowana, pw. Znalezienia Krzyża Świętego, patronatu monarszego. Dekretu erekcyjnego nie ma – s. 59.

Ołtarz wielki drewniany, z obrazem Zdjęcia Pana Jezusa z Krzyża. Tabernakulum drewniane, złożone. Lampa mosiężna, złożona. Oleje dobrze przechowywane. Oprócz relikwii Krzyża Świętego, nie było innych. Odpusty na Znalezienie i podwyższenie Krzyża Świętego. Ołtarze boczne: po stronie południowej – z obrazem Niepokalanego Poczęcia NMP, drewniany, stary; po stronie przeciwnej – ołtarz murowany, z obrazem św. Józefa z relikwiami¹⁸⁷. Zakrystia murowana, z wydzielonym miejscem na rzeczy cenne (skarbiec) i na pozostałe, dobrze zamknięta – s. 39-40.

Inwentarz paramentów kościelnych, wystarczająco licznych – s. 60-61.

Zapis Jana Żółtowskiego z 1639 r. 250 florenów polskich na 7% od sta, zabezpieczony na dobrach Łanięta, za co są cztery msze tygodniowo za duszę ofiarodawcy – s. 62.

Służba boża – msza konwentualna, w dni większych świąt, oficjum jedno nokturnowe, kazania w dni świąteczne, katecheza w niedziele – s. 62.

Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia. Metryki spisywano należycie. Sygnaturka na wieżycze, na środku świątyni, dzwonnica murowana z trzema dzwonami. Kostnica dobra. Cmentarz ogrodzony drągami – s. 62.

Miejscowości parafialne: Kruszyn, Kruszynek, Świętosław, Chumlin, Koszanowo, Sokołowo, Gróbce, Sykuła, Smólsk, Nagórki, Nowa Wieś, młyn i karczma Utrata, młyn Diabełek, Nakonowo, Łopatki, Lijewo, Dębice, Poddębice, Czołpinek. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 950 osób. Ostatnie misje prowadzone przez franciszkanów reformatów w 1759 r. – s. 62-63.

Opis zabudowań, uposażenia, w tym folwarku Sykuła, należącego do probostwa, gruntów, łąk, prawo propinacji, zapisy, dziesięciny snopowe i pieniężne. Dochód parafii wystarczający, jednak obecnie należy ponieść wiele nakładów na odbudowę zaniedbanych, przez poprzedników, zabudowań parafialnych – s. 63-66.

W ostatnim roku ochrzczono 72 osoby, pobłogosławiono 12 par małżeńskich, zmarło – 40 osób. Dorosłych mężczyźn – 192 osoby, niewiast – 192, chłopców – 126, dziewcząt – 138¹⁸⁸ – s. 66.

Kaplica św. M a r k a przy młynie D i a b e ł e k, drewniana, bez uposażenia. Odprawia się raz w roku, w święto patrona, z procesją z Kruszyna – s. 66.

Kaplice prywatne w dworze Dębice i Smólsk, posiadające indult na msze z wyjątkiem świąt, kiedy wierni muszą iść do świątyni parafialnej – s. 66.

W parafii był jeden Żyd – s. 66.

¹⁸⁷ Nie podano o jakie relikwie chodzi.

¹⁸⁸ Liczby te nie zgadzałyby się z podaną ilością 950 osób zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych.

Proboszcz, Jan Wiconowski, od 1759 r. Nie posiadał wystarczającej biblioteki. Wikariusza nie było. Zakrystianin – Stefan Świątkiewicz. Sześć dobrze poinstruowanych akuserek, ale nie podano ich nazwisk – s. 66-67.

Szpital spalł się w 1764 r. Ubogich – 9 osób – s. 67.

Dekret reformacyjny nakazujący zatrudnienie wikariusza – s. 67.

Dą b i e [K u j a w s k i e]

Wieś Dąbskiego, wojewody brzeskiego, w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, dekanacie, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół stary, drewniany, p.w. Wszystkich Świętych, nie konsekrowany, tylko poświęcony. Nie ma dokumentu erekcyjnego. Prawo patronatu należało do Dąbskiego – s. 67-68.

Ołtarz wielki z obrazem Świętej Trójcy, z mensą murowaną. Tabernakulum: lampa pali się, z wyjątkiem nocy. Oleje dobrze przechowywane. Ołtarze boczne: św. Rocha i drugi Matki Boskiej Częstochowskiej, przy którym były wota. Zakrystia, ze skarbczykiem, odbudowana przez obecnego proboszcza – s. 68.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 68-69.

Metryki spisywano. Dzwonnica z trzema średniej wielkości dzwonami. Cmentarz ogrodzony żerdziami. Kościół kryty dachówką, z uszkodzeniami, ale kruchta wejściowa główna kryta słomą – s. 69.

Wsie parafialne: Dąbie, Redecz Krukowy, Wola Konkowa, Stok, Dąbek. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 433 osoby. Misje ostatnie w 1765 r. prowadzili reformaci – s. 69.

Plebania nowa, ale pod słomą. Organistówka stara. Trzy ogrody warzywne – s. 69.

Uposażenie w ziemię, dziesięciny oraz zapisy z obowiązkami mszy – s. 69-70.

Proboszcz, Andrzej Gerałowski, od 1740 r., posiadający 16 ksiąg kaznodziejskich – s. 70.

Akuszarki cztery, wystarczająco poinstruowane, ale nie podano nazwisk – s. 70.

Była jedna uboga wdowa. Nie wspomniano o przytułku, chyba go nie było – s. 70.

W ostatnim roku ochrzczono 33 osoby, pobłogosławiono 5 małżeństw, zmarło 10 osób – s. 70.

W parafii było dwóch Żydów – s. 70.

Dekret reformacyjny – s. 71.

O s i ę c i n y

Wieś Gąsiorowskiej, kasztelanowej bydgoskiej, w archidiakonacie i oficjale kujawskim [wrocławskim], województwie i dekanacie brzesko-kujawskim. Kościół nowo wybudowany, pw. św. Prokopa, niekonsekrowany, prawa patronatu właścicielki Osięcin. Jeden ołtarz stary z obrazem Matki Boskiej Loretańskiej, przy którym było 18 srebrnych wotów oraz dwie korony srebrne i berło. Tabernakulum na środku ołtarza wielkiego, ale lampa paliła się przed nim tylko w święta. Nie było relikwii, z wyjątkiem tych, które znajdowały się w ołtarzu. Odpust na św. Prokopa – s. 71.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 72.

Zabudowania proboszczowskie, uposażenie parafii i dziesięciny – s. 72-73.

Zapis 1000 tyńfów na bobrach Borucinek z 1726 r. na jedną mszę miesięcznie – s. 73.

Był organista, ale nie podano imienia. W świątyni były organy małe, czyli pozytyw. Metryki prowadzono. Cztery akuszerki wystarczająco poinformowane – s. 73-74.

Dekret reformacyjny. Zarządzono, aby rektor kościoła Gąsiorowski, który z powodu złego stanu zdrowia był niezdolny do duszpasterstwa i zarządzaniem majątkiem parafii, najszybciej poprosił ordynariusza o beneficjum bez obowiązków duszpasterskich – s. 74.

K o ś c i e l n a W i e ś

Dawniej wieś ta nosiła nazwę Kościółwieś. Leży w archidiakonacie i oficjacie kujawskim [włocławskim], dekanacie i województwie brzesko-kujawskim. Kościół murowany z cegły, starego stylu i nie ma wiadomości, kto i kiedy go wystawił. Nosi wezwanie św. Wawrzyńca. Kolatorem był Kanigowski, chorąży bydgoski. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, zasuwany innym obrazem, przedstawiającym Oczyszczenie Matki Bożej. Tabernakulum wymaga zastąpienia nowym. Światło przed Najświętszym Sakramentem pali się rzadko. Oleje przechowywane w szafce. Innych relikwii, poza św. Wawrzyńcem, nie ma. Odpust na św. Wawrzyńca, św. Jana Nepomucena i św. Michała Archanioła. Trzy stare ołtarze boczne: pw. św. Michała Archanioła, św. Jana Nepomucena i św. Antoniego. Zakrystia murowana – s. 74-75.

Inwentarz paramentów kościelnych i naczyń srebrnych – s. 75-76.

Wsie parafialne: Kościółwieś, Bodzanówko, Poczernin i Durdowo (niezidentyfikowana), Bielino (pewnie obecne Bilno), Ujma, Ruszki, Krotoszyn, Bartłomiejewice, Zagajewice, Lekarzewice, Konary, Osłonki, Żakowice, Ossówka Zagajewska, Pniewy. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, razem ze szlachtą – 7000 osób – s. 77.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, dziesięciny i inwentarz gospodarski – s. 78-79.

W ostatnim roku ochrzczono 45 osób, związek małżeński zawarło 15 par, zmarło około 20 osób – s. 79.

Kaplica we wsi Ruszki, drewniana i bez własnego uposażenia – s. 79.

Proboszcz, Józef Szczygielski, który nastał tu od 1766 r. Zawsze rezydował w parafii – s. 79.

Było osiem ksiąg kaznodziejskich i kilka służących do nabożeństw – s. 79.

Nie było wikariusza, chociaż był zapis na jego utrzymanie zabezpieczony na wiatraku we wsi Kościelna Wieś, z zapisu Kazimierza Leskiego, kanonika kruszwickiego, ale w następstwie procesu sądowego z dziedzicem Garczyńskim, Józef Chyliński, kanonik kruszwicki i proboszcz, w 1728 r. zamienił to na 1000 florenów polskich, zabezpieczonych na wsi Ruszki – s. 79-80.

Był organista, ale nie było dlań specjalnego uposażenia. Witrykusi: Jakub Martyn i Jan Pakuła. Cztery akuszerki. Szpitala nie było. Ośmiu ubogich mieszkało w różnych miejscach – s. 80.

Dekret reformacyjny – s. 80

Kaplica w R u s z k a c h, przez dziedzica Kazimierza Umińskiego, komornika granicznego brzeskiego, zbudowana w 1747 r. i poświęcona 3 maja tego roku, drewniana, kryta dachówką, podrzucona zaprawą. Dzwonnica w szczycie kaplicy z dzwonem średniej wielkości. Kaplica nosi wezwanie Świętej Trójcy. Na chórze muzycznym pozytyw o pięciu

głosach. Zakrystia dobrze zamknięta. Ołtarz wielki Świętej Trójcy z tabernakulum dla przechowywania Najświętszego Sakramentu. Po stronie lewej ołtarz boczny św. Marii Magdaleny, a po przeciwnej – ołtarz św. Teresy. Ambona niedawno wystawiona. Odpust na święto Świętej Trójcy i św. Marii Magdaleny – s. 80-81.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 81-82.

Na kościół ten, zwany kaplicą publiczną, był zapis 2000 florenów polskich z 1747 r., uczyniony przez Kazimierza Umińskiego i zabezpieczony na synagodze brzeskiej – s. 82.

B o n i e w o

Wieś Boniewo leży w archidiakonacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie i powiecie brzesko-kujawskim. Świątynia drewniana, stara i zniszczona, została niedawno odbudowana staraniem Pawła Lesikowskiego, ówczesnego proboszcza, częściowo z ofiar przezeń zebranych, częściowo z własnych funduszy. Dlatego był spór z dziedzicem o prawo patronatu. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, z tabernakulum, drewniany, nowy. Odpust na św. Rocha. Ołtarze boczne: św. Rocha, św. Jana Nepomucena i Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, wszystkie nowe – s. 83.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 83-85.

Księgi metryk: ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych oraz księgi do nabożeństw – s. 85.

Uposażenie kościoła, dziesięciny i zapis 3500 tynfów na wsiach: Grójczyk, Zbiletów (niezidentyfikowana), Sułkówek, dokonany przez Michała Zakrzewskiego w 1693 r. oraz 1000 florenów polskich na dobrach Śmielnik i Śmielniczek, od Wojciecha Jankowskiego, z obowiązkiem odprawiania mszy. Zabudowania parafialne – s. 85-86.

Proboszcz, Paweł Lesikowski, od 1766 r. Był kantor, który spełniał też obowiązki organisty. Jedna akuszerka ze wsi Osiecz. Szpitala nie było, ubogich cztery osoby – s. 86-87.

Dekret reformacyjny – s. 87.

W i e n i e c

Wieś biskupa wrocławskiego, w archidiakonacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, wewnątrz ładnie wymalowany, wystawiony przez bp. Krzysztofa Szembeka w 1733 r., pw. św. Mikołaja B. Konsekrowany przez bp. [Jana] Dembowskiego, sufragana wrocławskiego, 12 czerwca 1763 r. Kolatorem był biskup wrocławski. Parafia została inkorporowana w 1569 r. przez bp. Stanisława Karnkowskiego do kanonii kaznodziei kapituły katedralnej wrocławskiej, co zostało w 1596 r. potwierdzone przez kardynała Henryka, legata papieskiego. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej i św. Mikołaja. Przed tabernakulum paliło się światło podczas nabożeństw. Oleje przechowywane były w chrzcielnicy. Kościół posiadał relikwie Krzyża Świętego. Odpusty były na święto Przemienienia Pańskiego. Był także odpust przywiązany do Drogi Krzyżowej. Ołtarze boczne miały wezwania: Narodzenia Pańskiego i Przemienienia Pańskiego. Zakrystia drewniana – s. 87-89.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 89-91.

Opis wnętrza świątyni i jej stan zewnętrzny. Kościół miał fundamenty murowane. Dzwonnica drewniana z dwoma małymi dzwonami i jednym dużym. Nowa drewniana kostnica. W zakrystii przechowywano księgi metryk – s. 91.

Wsie parafialne: Wieniec z folwarkiem Mazurowo, Siedlimin z młynami Zawada i Rumunek, Kąty, młyn zwany Nowy Młyn, karczma zwana Polowy Gościniec, Wolica, Jara-

nówek, Jaranowo, Brzezie, folwark Dubielewo. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 675 osób. Ostatnie misje przeprowadzili w 1758 r. reformaci – s. 91.

Opis zabudowań plebańskich dla proboszcza i wikariusza – s. 92.

Opis uposażenia w ziemię i dziesięciny – s. 92-94.

Wykaz ksiązek – kilka pozycji – s. 94-95.

Przy kościele rezydował wikariusz, Piotr Snuglewski. Organistą był niejaki Wiśniewski, wityrykusami byli: wspomniany organista, Marcin Skomerski i Tomasz Romanowski. Nie było akuszerki, ale jedna wdowa pełniła te obowiązki – s. 95.

Drewniany szpital był usytuowany blisko domu wikariusza i mieszkali w nim ubodzy w liczbie 6 osób. Posiadał na swoje utrzymanie ziemię – s. 95.

Dekret reformacyjny – s. 95.

B r o n i s ł a w

Wieś zakonnic norbertanek z Płocka. Kościół drewniany, w 1757 r. wystawiony przez Mateusza Kamińskiego, prepozyta płockiego, pw. św. Bartłomieja. Prawo patronatu należało do zakonnic i prepozyta płockiego. Tabernakulum na środku ołtarza wilekiego, światło świeciło się przed nim tylko podczas nabożeństw. Chrzcielnica stara, drewniana, dobrze zamknięta. Oleje były przechowywane w szafeczce umieszczonej na ścianie kościoła. Ołtarz wielki, z mensą murowaną, zawiera obraz Zwiastowania NMP, a u góry obraz św. Mikołaja. Po lewej stronie ołtarz boczny z obrazami św. Bartłomieja i św. Sebastiana, po przeciwnej zaś stronie ołtarz boczny z obrazami Wniebowzięcia NMP i u góry św. Barbary. Był jeszcze ołtarz stary, ale dobry, z obrazami św. Norberta i św. Antoniego. Żaden z obrazów nie był czczony jako łaskami słynący. Odpusty na św. Bartłomieja i św. Mikołaja. Zakrystia drewniana. Małe organy na chórze muzycznym. Dzwonnica na cmentarzu z dwoma dużymi dzwonami. Sygnaturka na kościele. Kostnica drewniana – s. 96-97.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 97-98.

Uposażenie kościoła i dziesięciny – s. 98-99.

Wsie parafialne: Bronisław, Koszczały, Papros, Skotniki. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 360 osób – s. 99.

Opis zabudowań parafialnych – s. 99.

W ostatnim roku było ochrzczonych 29 osób, zaślubione 4 pary małżeńskie, zmarło 11 osób – s. 99.

Proboszcz, z tytułem rektora, Jakub Orłowski, od 1740 r., ale tu nie rezydował, lecz przy kolegiacie w Kruszwicy. Wikariusz rezydujący, Bartłomiej Bożychowicz – s. 99-100.

Nie było szpitala, a ubodzy mieszkali we wsi – s. 100.

Dekret reformacyjny – s. 100.

Dekanat radziejowski

B y c z y n a

Wieś w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany, stary, naprawiany przez obecnego proboszcza. Nie ma wiadomości o dacie erekcji. Jest pod wezwaniem św. Aleksego i św. Jadwigi. Prawo

patronatu należało do kolegium mansonarzy włocławskich. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej (Imienia Maryi), słynącym łaskami, z tabernakulum. Ołtarze boczne: św. Aleksego, św. Jadwigi i stary, zniszczony, św. Mikołaja – s. 102-103.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 103-104.

Opis wnętrza świątyni. Były księgi metryk – s. 104.

Wsie parafialne: Byczyna, Pilichowo, Broniszewki, Kwilno, Szczebłotowo, Nagórki, Szalonki, Ułomie, Bodzanowo, Bieganowo, Piołunowo. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 667 osób. Ostatnie misje, przeprowadzone przez jezuitów, były przed 12 laty – s. 104.

Opis zabudowań plebańskich, uposażenie parafii, zapisy i dziesięciny – s. 104-107.

Proboszcz, Florian Pajerski, od 1755 r. – s. 107.

Książek kaznodziejskich było około 20 pozycji – s. 107.

Ubogich było 4 osoby – s. 107.

Dekret reformacyjny – s. 107.

O s t r o w o nad Gopłem¹⁸⁹

Wieś w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Świątynia murowana z cegły, fundowana w 1063 r. przez Dunina¹⁹⁰, pw. św. Mateusza, niekonsekwentna. Patronat należał do wdowy Gąsiorowskiej, kasztelanowej bydgoskiej, jako dziedziczki. Ołtarz wielki nowy, drewniany, a na nim tabernakulum. Oleje, przechowywane w miejscu bezpiecznym, za ołtarzem. Kościół posiadał relikwie kilku świętych z odpowiednimi dokumentami autentyczności, przechowywanymi w kolegiacie kruszwickiej. Odpusty były przywiązane do bractwa św. Barbary i św. Józefa oraz, z racji świąt, św. Mateusza i św. Walentego. Ołtarze boczne: św. Walentego, znajdujący się przy ambonie; św. Józefa; przy kaplicy św. Barbary; ołtarz św. Apolonii i św. Apostołów Szymona i Judy; w kaplicy św. Barbary – ołtarz tej patronki. Kaplica była murowana, złączona ze świątynią. Obraz św. Walentego uchodził za łaskami słynący. Na środku świątyni belka tęczowa z Pasją. Na chórze muzycznym pozytyw. Zakrystia murowana – s. 108-109.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 109-112.

Wykaz zobowiązań płynących z zapisów pobożnych – s. 112.

Opis wnętrza świątyni. Świątynia ta, po zniszczeniach dokonanych przez Szwedów, została gruntownie restaurowana w 1713 r. przez Józefa Rudnickiego, chorążego bydgoskiego. Były księgi metryk – s. 112-113.

Wsie parafialne: Ostrowo, Popowo, Złotowo, Ostrowo Małe (Ostrówek), Orpichowo, Witowice, Witowiczki. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 364 osoby. Ostatnie misje, przeprowadzone przez reformatów, były w 1760 r. – s. 113.

Opis zabudowań plebańskich, uposażenia w ziemię, zapisy i dziesięciny – s. 113-115.

Proboszcz, Franciszek Wochnicki – s. 116

Wykaz kilku książek będących własnością kościoła – s. 116.

¹⁸⁹ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹⁹⁰ Skąd taka dokładna data, nie wiadomo.

Promotorem bractwa i kaznodzieją był sam proboszcz. Organista – Józef Czaplicki, który z zapisu na ten cel ma obowiązek śpiewać w każde święto oficjum [godzinki] o Najświętszej Marii Pannie. Była jedna akuszerka. Ubogich było 4 osoby, ale nie wspomniano o szpitalu – s. 116.

Dekret reformacyjny – s. 116.

P o ł a j e w o

Wieś w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Świątynia stara, drewniana, wymagająca naprawy. Nie ma wiadomości o jej erekcji. Nosi wezwanie Świętej Trójcy. Prawo patronatu należało do Walentego Mchowskiego, miejscowego dziedzica. Ołtarz wielki Świętej Trójcy, drewniany, a na nim tabernakulum. Oleje przechowywane w miejscu odpowiednim. Odpust związany z bractwem i na św. Jana Nepomucena oraz na święto Świętej Trójcy. Ołtarze boczne: św. Jana Nepomucena, z obrazem patrona, a u góry obraz św. Michała Archaniola; Przemienienia Pańskiego; Matki Bożej. Zakrystia wymagała naprawy – s. 117-118.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 118-119.

Wspomniano tylko metryki ochrzczonych – s. 119.

Wsie parafialne: Połajewo, Połajewek, Rudzk Duży, Nowa Wieś, Przewóz Mały. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 316 osób. Ostatnie misje, przeprowadzone przez reformatów, były w kwietniu 1754 r. – s. 119.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny oraz inwentarz gospodarski – s. 119-122.

Proboszcz, Andrzej Jaroszewski, od 1750 r. – s. 122.

Ubogich, żyjących z jałmużny, 3 osoby – s. 122.

Dekret reformacyjny – s. 122-123.

C h e ł m c e¹⁹¹

Wieś biskupa włocławskiego, położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie radziejowskim. Świątynia drewniana, stara, zniszczona i nienadająca się do naprawy. Prawo patronatu należało do biskupów włocławskich. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej, zasłaniany obrazem św. Katarzyny, patronki świątyni. Oleje przechowywane w miejscu odpowiednim. Odpusty związane ze świętami św. Rocha i św. Katarzyny. W 1759 r. zaprowadzono stacje Drogi Krzyżowej. Ołtarze boczne: św. Wawrzyńca i św. Rocha. Zakrystia – s. 123-124.

Inwentarz paramentów kościelnych i wyposażenie świątyni – s. 124-125.

Wsie parafialne: Chełmce, Chełmiczki, Janocin, Tarnówko, Kicko, Rusinowo, Gocanowo, Głębokie, Płowki. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 859 osób. Chłopców – 361, dziewcząt – 411. W ostatnim roku ochrzczono 58 dzieci, zaślubiono 13 par małżeńskich, zmarło 35 osób. Ostatnie misje były w 1759 r. – s. 125.

Zabudowania parafialne, uposażenie w ziemię, dziesięciny i zapisy oraz inwentarz gospodarski, – s. 125-128.

¹⁹¹ W księdze napisano: „Hełmce”. Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

Spisywano należycie księgi metryk: ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych – s. 128.

Kaplica w G o c a n o w i e opuszczona i bardzo stara – s. 128.

Proboszcz, Michał Balewicz, od 1762 r. – s. 128.

Wykaz kilku ksiązek – s. 128.

Promotorem bractwa Różańca świętego i kaznodzieją był sam proboszcz. Witrykusami byli: niejacy Franciszek i Piotr. Były trzy akuszerki – s. 128.

W starym szpitalu, który nie miał własnego uposażenia, mieszkało 7 ubogich – s. 128.

Dekret reformacyjny – s. 128-129.

R z e c z y c a¹⁹²

Wież w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim. Świątynia z drewna dębowego, kryta dachówką, na fundamencie murowanym. Ściany nieco zniszczone. Dwie wieże. Sygnaturka kryta dachówką i wieża duża, kryta miedzią. Świątynię tę fundował Szymon Kołodzki, prepozyt gnieźnieński, w 1648 r. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława, B. i M. Patronat należał do rodu Kołodzkich. Ołtarz wielki drewniany, z obrazem Matki Bożej Wniebowziętej i tabernakulum. Oleje przechowywano w miejscu zamkniętym, w pobliżu ołtarza wielkiego. Relikwie św. Justyna, Celsusa, Klemensa, sprowadzone w 1757 r., posiadające dokumenty autentyczności wystawione przez oficjała włocławskiego. Odpusty, przywiązane do bractwa szkaplerza i bractwa św. Rocha, zostały nadane w 1757 r. przez oficjała włocławskiego oraz dla bractwa Aniołów Stróżów, które wprawdzie już wygasły, ale o ich przedłużeniu były czynione starania. Ołtarze boczne: szkaplerza i Aniołów Stróżów – nowe, zaś św. Józefa i św. Antoniego – stare. Obraz Matki Bożej Szkaplerznej uchodzi za łaskami słynący. Zakrystia drewniana, kryta dachówką – s. 129-130.

Inwentarz paramentów kościelnych i opis wnętrza świątyni. Na chórze muzycznym pozytyw. Dzwonnica drewniana na cmentarzu z dzwonami dużymi i małymi, w liczbie czterech. Kaplice ze stacjami Drogi Krzyżowej. Kostnica. Metryki spisywano – s. 130-133.

Wsie parafialne: Rzeczyca, Jerzyce, Ruck Mały, Leszcze, Kaspral, Mietlica, Bugaj, Brześć [nad Gopłem], Kobylnica Szlachecka, Kobylnica Duchowna, Zjawieniec, Oszczywik – s. 133.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 630 osób. W ostatnim roku ochrzczono 26 osób, pobłogosławiono 6 par małżeńskich, zmarło 25 osób. Chłopców było 67, a dziewcząt 57 – s. 134.

Proboszcz był zobowiązanych do utrzymywania dwóch wikariuszy, organisty i rektora szkoły, aby mogły być odprawiane odpowiednie nabożeństwa i oficjum o Matce Bożej – s. 134.¹⁹³

Uposażenie kościoła, dziesięciny i pobożne zapisy – s. 134-135.

Rektorem był Ignacy Pomian Kołodzki, kanonik gnieźnieński, tu nie rezydował. Miał kapelana imieniem Roch, z zakonu franciszkanów, który spełniał obowiązki proboszcza – s. 135.

¹⁹² Parafia ta obecnie nie istnieje, a sama miejscowość leży w parafii Brześć n. Gopłem w archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹⁹³ Przepis ten nie był jednak przestrzegany.

Wykaz ksiąg liturgicznych – s. 135.

Dekret reformacyjny dotyczący głównie proboszcza, aby wypełnił obowiązki wpływające z pobożnych zapisów – s. 136.

K r z y w o s ą d z

Wieś Wincentego Modlińskiego, chorążego brzeskiego, w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Świątynia drewniana, stara i zniszczona, pw. Wniebowzięcia NMP, patronatu miejscowego dziedzica. Ołtarz wielki, drewniany, pw. Wniebowzięcia NMP. Oleje przechowywane w miejscu odpowiednim. Odpusty na św. Antoniego Padewskiego i św. Apolonii nadane na dziesięć lat przez oficjała włocławskiego. Ołtarze boczne: św. Apolonii i św. Antoniego z Padwy. Zakrystia zniszczona – s. 136-137.

Inwentarz paramentów kościelnych, wygląd wewnętrzny i wyposażenie świątyni. Dwa duże dzwony w dzwonnicy, mały organ na chórze muzycznym. Księgi liturgiczne. Księgi metryk: urodzonych, zaślubionych i zmarłych. Cmentarz wymaga pilnej naprawy [ogrodzenia] – s. 137-138.

Wsie parafialne: Krzywosądz, Dobre, Smarglin i Czołpin – s. 138.

Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 364 osoby. W ostatnim roku ochrzczono 8 chłopców, pobłogosławiono 2 pary małżeńskie, zmarło 4 osoby. Chłopców było 61, dziewcząt – 73, mężczyzn – 89, kobiet – 56 – s. 138-139.

Zabudowania parafialne, uposażenie, dziesięciny i inwentarz gospodarski – s. 139-140.

Od wielu lat nie było proboszcza, jedynie karmelita [z Zakrzewa], za wynagrodzeniem, opiekował się [parafią] i świątynią – s. 140.

Nie wydano dekretu reformacyjnego, bo nie było stałego proboszcza.

B y t o ń

Wieś w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany, nowy, zbudowany w 1753 r. przez Pawła Kołaskowskiego, prepozyta klasztoru kanoników regularnych z Lubrańca. Kryty dachówką, z wieżą małą, jako sygnaturką. Niekonsekrowany. Nie posiadano wiadomości o czasie erekcji parafii. Nosi wezwanie św. Jakuba. Prawo patronatu należało do prepozyta z Lubrańca na mocy przywileju króla Zygmunta Starego z 1516 r. Ołtarz wielki nowy, pw. Matki Bożej, a na nim tabernakulum. Oleje przechowywane w miejscu odpowiednim. Odpusty z racji uroczystości św. Jakuba i Przemienienia Pańskiego. Cztery ołtarze boczne: w kaplicy – ołtarz wielki Marii Magdaleny i drugi Przemienienia Pańskiego. W kaplicy św. Krzyża – ołtarz pod takimże wezwaniem oraz czwarty, pw. św. Anny (pewnie w nawie świątyni) – s. 140-141.

Inwentarz paramentów kościelnych, stosunkowo licznych. Zakrystia z pomieszczeniami na paramenty. Organy, czyli pozytyw. Spisywano metryki: urodzonych, zaślubionych i zmarłych. Opis stanu świątyni – s. 141-144.

Wsie parafialne: Bytów, Świesz, Nasiłowo, Niegibalice, Bielawy, Morzyce, Stróżewo, Dąbrówka, Głuszyn, Brylewo, Popowiczki. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 536 osób. W ostatnim roku ochrzczono 39 osób, zaślubiono 9 par małżeńskich, zmarło 11 osób. Ogółem było 281 mężczyzn, kobiet – 155, chłopców – 97, dziewcząt – 76. Ostatnie misje w 1760 r. – s. 144.

Zabudowania parafialne, uposażenie parafii, dziesięciny i zapisy oraz inwentarz gospodarski – s. 144-146.

Proboszczem był prepozyt z Lubrańca, utrzymujący tu wikariusza, Szymona Wochełskiego, zakonnika z Lubrańca – s. 146.

Niezbýt dokładny wykaz ksiąg – s. 146-147.

Zarządca parafii (wikariusz) utrzymywał z własnej pensji kantora. Było sześć, nieznanych z nazwiska, akuszerok. Ubodzy, w liczbie 4, nie mając szpitala, mieszkali wśród parafian – s. 147.

Dekret reformacyjny – s. 147.

P i o t r k ó w [K u j a w s k i]

Miasto (oppidum) Głębockich, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie i powiecie radziejowskim [mylnie podano, że i w województwie radziejowskim]. Niekrytycznie zanotowano, że świątynia murowana, z wieżą drewnianą, była fundowana przez bp. Kruszwickiego – Lucidusa. Nie było dokumentu erekcyjnego. Kościół pw. Bożego Ciała, św. Jakuba, św. Witalisa i Wszystkich Świętych. Prawo patronatu należało do sukcesorów Głębockich. W ołtarzu wielkim – obraz Chrystusa Ukrzyżowanego, przykrywający rzeźbę Matki Bożej trzymającej Chrystusa zdjętego z Krzyża (pieta). W tym ołtarzu było tabernakulum, dobrze utrzymane, a przed nim lampa, zapalana w niedziele i święta. Oleje należycie zabezpieczone, w miejscu odpowiednim. Odpusty na święto Bożego Ciała, św. Jakuba, św. Rozalii i na wszystkie święta maryjne. Droga Krzyżowa zaprowadzona za zgodą oficjała włocławskiego. Ołtarze boczne: po stronie północnej – drewniany, ale nie podano wezwania, po stronie południowej – nowy, z obrazem Trzech Króli. Po stronie północnej kolejny ołtarz – Matki Bożej i św. Rozalii. Za łaskami słynącą uważano Pietę w ołtarzu wielkim. Chrzcielnica na podstawie marmurowej. Zakrystia murowana, po stronie północnej – s. 147-149.

Inwentarz paramentów kościelnych. Księgi liturgiczne oraz inne, bez tytułów, w liczbie 18 wol. Nabożeństwa za zmarłych dobrodziejów. Księgi metryk: ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych, teraz zaczęte (czy nie było dawniejszych?). Opis wyglądu świątyni wewnątrz i zewnątrz. Na chórze muzyczny – pozytyw. Dach kryty dachówką. Wieże: jedna murowana, a druga drewniana, z dwoma dużymi dzwonami. Utrzymanie kościoła wyłącznie ze szczodroblewości parafian – s. 149-151.

Miejscowości parafialne: Piotrków, Szewce, Wójcin, Lubsin, Palczewo, Gradowo, Dębołęka, Jurkowo, część Wąsewa Dużego. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 870 osób. Ostatnie misje w 1760 r. – s. 152.

Opis zabudowań parafialnych, uposażenie parafii, dziesięciny, zapisy i inwentarz gospodarski – s. 152-154.

Proboszcz (rektor), Michał Lenczowski, od 1762 r., rezydujący w Kaczewie. Wikariusz – Jan Boiński, który był też kaznodzieją. Organista i zakrystianin w jednej osobie, ale nazwiska nie podano. Dwie akuszerki, nieznanymi imionami. Szpital był zajęty przez dziedziców Piotrkowa, chociaż było czterech ubogich przy kościele – s. 154-155.

Dekret reformacyjny – s. 155.

K a c z e w o¹⁹⁴

Wież biskupa włocławskiego, położeniem odpowiadająca kościołowi w Piotrkowie. Kościół drewniany, wystawiony w 1721 r. przez sufragana włocławskiego, Wojciecha Bardzińskiego¹⁹⁵. Czas erekcji nieznan. Kościół nosi wezwanie św. Wawrzyńca B. Szczególnym zaś patronem był św. Marcin B. Kolatorem był biskup włocławski. Ołtarz wielki, z mensą murowaną, nosił wezwanie Matki Bożej. Na nim tabernakulum, a przed nim lampa, paląca się w niedziele i dni świąteczne. Oleje przechowywano w szafce, w pobliżu chrzcielnicy. Znajdowały się relikwie św. Stanisława B. i M. Odpusty zupełny, z racji święta św. Wawrzyńca i św. Marcina B., zaprowadzone w 1764 r. przez oficjała włocławskiego. Ołtarze boczne: po stronie północnej – z obrazem Chrystusa Ukrzyżowanego, a po przeciwnej stronie – św. Wawrzyńca. Obraz Chrystusa Ukrzyżowanego uchodził za łaskami słynący. Zakrystia drewniana – s. 155-156.

Inwentarz paramentów kościelnych, wykaz nabożeństw z tytułu pobożnych fundacji. Niedawno zaczęto spisywać metryki urodzonych, zaślubionych i zmarłych. Opis stanu świątyni. Dzwonnica z trzema dzwonami. Kostnica drewniana. Na utrzymanie kościoła nie było specjalnych funduszy, tylko ofiary parafian – s. 156-158.

Wsie parafialne: Kaczewo, Zagórzycze, Rogalin, Piodymowo, Czarnotki, Świątniki i polowa Wąsewa. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 340 osób. Misje były już dawno – s. 158.

Opis zabudowań parafialnych, uposażenie parafii i dziesięciny oraz inwentarz gospodarski – s. 158-159.

Rektor kościoła, Michał Lenczowski, kanonik kruszewicki. Wspomniano, że oprócz ksiąg liturgicznych były także teologiczne. Wikariusz – Andrzej Ossowski. Organista i kościelny w jednej osobie, niewiadomego imienia. Witrykus – Andrzej Bielawski. Dwie akuszerki – s. 159.

Dekret reformacyjny – s. 159.

B r o n i e w o

Wież dziedziców Sokołowskich w archidiakonacie i oficjałacie włocławskim, dekanacie radziejowskim. Kościół drewniany, kryty gontem, pw. św. Wojciecha B i M. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców. Ołtarz wielki zawierał obrazy Matki Bożej i św. Wojciecha. Oleje przechowywane w odpowiednim miejscu. Odpusty na św. Wojciecha. Ołtarze boczne: św. Sebastiana i św. Barbary. Tabernakulum na ołtarzu wielkim. Zakrystia drewniana – s. 160-161.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 161-162.

Wsie parafialne: Broniewo, Broniewek, Szostka. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 326 osób. Ostatnie misje odbyły się przez 14 laty (1752). W ostatnim roku ochrzczono 24 osoby, zaślubiono 3 pary małżeńskie, zmarło 11 osób – s. 162.

Opis zniszczonych zabudowań parafialnych. Nowy szpital, drewniany, wystawiony przez wikariusza, Wochnickiego – s. 162-163.

Grunta parafialne, dziesięciny, inwentarz gospodarski, zapisy pobożne – s. 163-165.

¹⁹⁴ Parafia obecnie nie istnieje, a wieś należy do parafii Piotrków Kujawski.

¹⁹⁵ Biogram tego sufragana zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 67-69.

Proboszcz-rektor, Szymon Zapolski, kanonik gnieźnieński, tu nierezydujący – s. 164.

Księgi własne parafii – liturgiczne – s. 165.

Był wikariusz, Adam Szymlik. Był organista niewiadomego imienia. Jedna akuszerka oraz sześć wdów. Wykazu uposażenia szpitala należy szukać u rektora – s. 165.

Dekret reformacyjny – s. 165-166.

W i t o w o

Wieś należąca do Seminarium Włocławskiego, z nadania bp. S. Karnkowskiego z 1569 r., w archidiakonacie i oficjacie włocławskim, dekanacie i powiecie radziejowskim. Kościół drewniany, fundowany przez Andrzeja Albinowskiego, sufragana włocławskiego¹⁹⁶, w 1694 r., kryty dachówką. Nosi wezwanie św. Andrzeja Apostoła. Konsekrowany 16 czerwca 1763 roku. Patronat należał obecnie do Misjonarzy św. Wincentego Paulo, przedtem do biskupa włocławskiego. Ołtarz wielki drewniany, z obrazem Świętej Trójcy, zakrywany obrazem św. Andrzeja, a w nim tabernakulum. Oleje przechowywane należyście. Zakrystia z szafami na paramenty. Odpusty związane z bractwem Świętej Trójcy, na święto Wniebowzięcia NMP, Wszystkich Świętych i Obrzezania Pańskiego, ponadto we Wspomnienie Wszystkich Zmarłych oraz na św. Andrzeja. Ołtarze boczne: w kaplicy, po stronie południowej – św. Wincentego Paulo oraz inne z obrazami św. Barbary D i M i św. Walentego. Obraz św. Walentego uchodził za łaskami słynący – s. 166-168.

Inwentarz paramentów kościelnych i opis wnętrza świątyni – s. 168-170.

Wsie parafialne: Witowo, Pścinnno Małe (Szlacheckie), Pścinnno Duże (królewskie), Drwalewo, Czarnocice, osada młyńska Zazdrość, Falszewo, Sadług Duży, Sadłużek, Torzewo, Powalkowice, Samszyce. Rektor kościoła w Witowie miał w zarządzie parafię w Płowcach, do której należały wsie Płowce i Latkowo. Do sakramentów wielkanocnych, z obydwóch parafii, było zobowiązanych ok. 800 osób, z czego z Płowiec ok. 240 – s. 170-171.

Opis zabudowań parafialnych i inwentarza gospodarskiego, dziesięciny snopowe i pieńżne, zapisy na parafię i dochód – s. 171-173.

W roku ostatnim było 21 ochrzczonych, 3 pary małżeńskie oraz 13 zmarłych – s. 173.

Rektorem kościoła był od 1761 roku prefekt Seminarium Włocławskiego, ale imienia nie podano – s. 173-174.

Katalog ksiąg w Witowie, w tym także metryk (ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych), liturgicznych, kaznodziejskich oraz bractwa Świętej Trójcy – s. 174-175.

Wikariusz tu rezydujący – Kazimierz Maśliński. Organista – Roch Urbankiewicz. Nie było odpowiednich akuszerok, ale obowiązki te spełniały niektóre wdowy – s. 175.

Szpital nowy, niedaleko kościoła, staraniem obecnego rektora wystawiony w 1764 r., nie ma osobnego uposażenia. Przebywa w nim 5 osób. Przy szpitalu nie było żadnej kaplicy – s. 175.

Dekret reformacyjny – s. 175.

¹⁹⁶ Biogram tego biskupa zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 66-67.

Wieś Płowce¹⁹⁷

Wieś Płowce należała ówczasnie do Jana Biesiekierskiego. Położona w archidiakonacie i oficjacie wrocławskim, dekanacie i powiecie radziejowskim. Nie było kościoła, a tylko miejsce po nim. Rozebrany został przed 14 laty (1752) z powodu złego stanu. Był pw. św. Macieja Ap. Na cmentarzu przed 3 laty wzniesiono figurę św. Jana Nepomucena. Opiekę duszpasterską nad parafią powierzono rektorowi parafii Witowo, ale nie ma z tego powodu żadnych dochodów, jedynie akcydens z racji sprawowania sakramentów. Paramenty kościelne należące do tej parafii, wyliczone, znajdują się w Witowie. Co do uposażenia, nie mogąc zasięgnąć wiadomości od chorego właściciela Płowiec, wizytator zacytował opis z wizytacji Sebastiana Grotkowskiego, wspominając losy parafii podczas ekspansji protestantyzmu. Do parafii należały tylko Płowce i Latkowo. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było około 300 osób – s. 176-177.

Brześć [Kujawski]

Miasto (civitas) Brześć ma świątynię pw. św. Stanisława B. i M., fundowaną przez książąt kujawskich, która przed 1619 r. została inkorporowana kapitule wrocławskiej. W 1619 r. bp Paweł Wołucki¹⁹⁸ ustanowił kanonicznie przy tej parafii stałego wikariusza, który otrzymał określone uposażenie wraz z inkorporowaniem prepozytury szpitalnej położonej na Krakowskim Przedmieściu, pw. Świętego Ducha. Podanie głosi, że świątynia była konsekrowana. Prawo patronatu należało do kapituły wrocławskiej. Kościół jest murywany z prezbiterium i nawą, podtrzymywany filarami. Wymaga naprawy. Kościół kryty dachówką, niedawno, przez obecnego prepozyta, naprawianą. Pośrodku wieżyczka, a w niej sygnaturka. Kościół posiadał kaplice: św. Marii Magdaleny i św. Anny oraz zakrystię. Dzwonnica drewniana na cmentarzu. Opis wyglądu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni. Tabernakulum w ołtarzu wielkim, a przed nim lampa paląca się w święta. Chrzcielnica w nawie głównej. Oleje przechowywane w kaplicy królewskiej, czyli św. Anny. Były relikwie św. Stanisława, patrona kościoła, umieszczone w srebrnym krucyfiksie. Ołtarz wielki z mensą marmurową. Należał do bractwa literatów. Nastawa była drewniana. Obraz w części centralnej przedstawiał Zdjęcie z Krzyża, w górnej zaś kondygnacji wizerunek św. Stanisława. W nawie, po stronie północnej – ołtarz Matki Bożej Częstochowskiej i kolejny – Zwiastowania NMP oraz następny – Trzech Króli. Po stronie przeciwnej ołtarze boczne: św. Rocha i św. Marii Magdaleny (jest tu niejasność, ponieważ poprzednio była mowa o kaplicy pw. tej świętej). W kaplicy św. Anny, zwanej kaplicą królewską, ołtarz patronki, przedstawiający Ją oraz Matkę Bożą i Dzieciątka Jezus. Przy tym ołtarzu było bractwo św. Anny. Obraz ten był uważany za łaskami słynący – s. 179-184.

Inwentarz paramentów kościelnych, w tym wota przy obrazie w ołtarzu wielkim, przy ołtarzu św. Anny, przy innych obrazach oraz wykaz książek – s. 184-186.

Służba boża w kościele parafialnym w Brześciu – s. 186-187.

Proboszczem, czyli stałym wikariuszem, był [Franciszek] Małowiejski, archidiakon plocki od 1743 r. Wikariusz, niewiadomego imienia, Kapuściński od 1758 r. Drugim wikariuszem, po śmierci, także niewiadomego imienia, Raszewskiego, był jeden z dominikanów. Organistą był Józef Mirowicz – s. 187.

¹⁹⁷ Niedgdyś parafia, teraz wieś w parafii Witowo. W ostatnich latach wystawiono tam kaplicę.

¹⁹⁸ Był biskupem wrocławskim w latach 1616-1622.

Uposażenie proboszcza, czyli wikariusza stałego, zapisy, prawa i przywileje kościoła w Brześciu oraz inwentarz gospodarczy – s. 187-192.

Kościół szpitalny Świętego Ducha, posiadający ołtarz Świętego Ducha i Matki Bożej. Opis stanu tego kościoła. Było przy nim ośmiu ubogich – s. 192.

Witrykusami byli: Ignacy Sztöffelt i organista Józef Mirowicz – s. 192.

Miejscowości parafialne: Miasto Brześć, Falborz, Falborek, Kuczyna, Miechów, Jądrowice, Rządka Wola, Gużlin, Pikutkowo, Stary Brześć, Piaski i Popowiczki (ostatnia miejscowość dopisana inną ręką). Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 100 osób. W ostatnim roku ochrzczono 50 osób, związek małżeński zawarło 6 par, zmarło 10 osób. Był klasztor dominikanów oraz synagoga żydowska. Były trzy akuszerki dobrotliwie pouczone – s. 192-193.

Wiadomość o dziesięcinach z terenu parafii przynależących do biskupa włocławskiego – s. 193.

Dekret reformacyjny – s. 193.

R a d z i e j ó w¹⁹⁹

Miasto (civitas, seu oppidum) królewskie, miejsce zjazdów województwa brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego. Posiada kościoły: parafialny; św. Jana – położony za kościołem parafialnym w kierunku południowym, drewniany, pozostający w rękach innowierców (arian), obecnie spalony; szpitalny – Świętego Ducha, też drewniany, znajdujący się przedmieściu toruńskim, w kierunku wsi Broniewo, na wzgórzu. Ten ostatni został spalony przez Szwedów – obecnie stoi tam tylko szpital, a na miejscu dawnego kościoła drewniana figura Chrystusa i dzwonnica z dzwonem dla dzwonienia na Anioł Pański. Czwarły kościół to świątynia klasztorna franciszkanów konwentualnych, murowana. Radziejów, należący dawniej, jako wieś, do kapituły płockiej, w 1252 r. przez księcia kujawskiego Kazimierza został podniesiony do rangi miasta. Leżał w archidiakonacie i oficjacie włocławskiego dekanacie i powiecie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim – s. 194-195.

Kościół parafialny, murowany, od czasów najdawniejszych patronatu królewski z racji fundacji, pw. Wniebowzięcia NMP. Kryty czerwoną dachówką, poprawianą w 1755 r. Z kościołem złączona była wieża murowana, służąca jako dzwonnica, jednak przed ok. osiemdziesięcioma laty została zniszczona uderzeniem pioruna. Przy próbie odbudowy w 1755 r. całkowicie runęła na ziemię. Za zgodą konsystorza Generalnego Włocławskiego z 29 stycznia 1760 r. materiał z niej przeznaczono na fundamenty kolegium pijarów. I w świątyni, po stronie południowej, jest kaplica murowana. Ołtarz wielki pw. Wniebowzięcia NMP, fundowany przez prepozyta radziejowskiego, kanonika płockiego, Szymona Rózkowskiego, który w nim umieścił obraz Matki Bożej Różańcowej, a u góry pozłocił wizerunek Wniebowziętej. W 1761 r. zakończono prace przy tym ołtarzu. W tym ołtarzu było tabernakulum. Po stronie ewangelii – ołtarz boczny, fundowany w 1730 r. przez Benedykta Kozłowskiego, mieszczanina radziejowskiego, z trzema obrazami, a mianowicie św. Józefa, Oblubieńca NMP, św. Józefa Kalasantego, założyciela zakonu pijarów, a u góry wyobrażenie Świętej Trójcy. Po przeciwnej zaś stronie ołtarz św. Anny budowany w 1740 r. przez Chryzologa Słubickiego, pijara. W pobliżu tego ołtarza, jest kaplica Świętego Krzyża.

¹⁹⁹ Z polecenia bp. włocławskiego, Antoniego Kazimierza Ostrowskiego, opisu parafii w dziejowie dokonał prepozyt radziejowski Andrzej Ziemięcki, z zakonu pijarów. W samej księdze protokoł ten też spisała inna ręka.

przez około sto lat opuszczona, ale została odbudowana przez pijara, Kazimierza Woźniakiewicza, który potem, wraz z czterema innymi zakonnikami, poniósł śmierć podczas pożaru kolegium zakonnego w Radziejowie. Kaplica ta dawniej nazywana była kaplicą Leszczyńskich, a teraz Głębockich. Mieszczanin, Jan Płaczek, w 1520 r. zapisał na dobrach starostwa radziejowskiego trzysta marek rocznie na utrzymanie mansonarzy. Naprzeciw tej kaplicy znajdował się skarbiec-archiwum, w którym przechowywano księgi, dokumenty i srebra. Zakrystia znajdowała się z tyłu ołtarza wielkiego, a drugi przy wejściu do kaplicy. Chór muzyczny drewniany z 1757 r. z pozytywem. Dzwonnica drewniana, z tyłu wejścia do świątyni, od strony miasta, także z 1757 r., z kilkoma dzwonami. Niegdyś były trzy bractwa, a mianowicie Świętej Trójcy, Różańcowe i św. Anny, teraz zupełnie niedziałające. Podobnie były cechy szewców, krawców, kuśnierzy i budowniczych, ale obecnie, z powodu ubóstwa rzemieślników, zaginęły – s. 195-199.

Służba boża, dokładnie opisana – s. 199-201.

Proboszcz-prepozyt pijarów, którzy z inicjatywy Zygmunta Ruszkowskiego, kanonika plockiego i prepozyta radziejowskiego, za zgodą bp. włocławskiego, Krzysztofa Szembeka, z 1728 r. i za zgodą kapituły włocławskiej z 1730 r., z przywileju króla z 1740 r., jako kolatora, zarządzają parafią – s. 201-202.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 202-303.

Wykaz odpustów – s. 203-204.

Wykaz zobowiązań płynących z pobożnych zapisów – s. 204-207.

Uposażenie parafii w ziemię z dokładnym podaniem specjalnych zapisów – s. 207-215.

Opis szpitala za miastem, w kierunku Broniewa i zapisów na niego, głównie przez mieszczan radziejowskich – s. 215-222.

Place i ogrody należące do parafii, dziesięciny oraz inwentarz – s. 222-228.

Wsie parafialne: Stary Radziejów, Opatowice, Rokitki, Skibin, Biskupice, Czołowo Duże, Czołowo Małe – s. 228.

Duchowieństwo: Profesor – 1, magistrowie klas niższych – 2, uczniów około 200, prefekt kościoła – o. Mikołaj Tworowski, sprawujący sakramenty i trzech kaznodziejów: oo. Kazimierz Podczaski, Salezy Kossowski, Salezy Knabe (ten ostatni był kapłanem w Izbi-
cy), prefekt uczniów – o. Karol Locci, rektor kościoła i superior – Andrzej Ziemięcki – s. 228.

W 1765 r. ochrzczono 61 osób, małżeństwo zawarło 7 par, zmarło 53 osoby. Mężczyzn było 70, kobiet – 53, chłopców – 77, dziewcząt – 83. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 972 osoby²⁰⁰. Był jeden Żyd z żoną. Akuszerek – 12. Ubogich w szpitalu – 4 osoby – s. 228.

Opis rezydencji rektora i duchowieństwa uczącego w szkole – s. 228.

Dekret reformacyjny wystawiony, na podstawie tego opisu, przez biskupa włocławskiego – s. 228-232.

²⁰⁰ Dane nie zgadzają się. Parafian musiało być znacznie więcej.

P i a s k i²⁰¹

Wieś w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie i powiecie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, nawa główna nowa. Nie ma wiadomości o czasie erekcji. Nosi wezwanie Ściecia św. Jana Chrzciciela. Konsekrowany w 1715 r. Patronat należał do Łukasza Broniewskiego. Ołtarz wielki Imienia Maryi. Oleje należycie przechowywane. Relikwii nie było. Odpusty na św. Mikołaja i Ściecia św. Jana Chrzciciela. Ołtarze boczne: św. Józefa, św. Antoniego, Świętego Krzyża, św. Mikołaja B. i Aniołów Stróżów – bez bliższego opisu. Obraz Imienia Maryi uważany jest za łaskami słynący. Zakrystia drewniana – s. 232-233.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 233-234.

Wsie parafialne: Piaski, Wola, Bachorce, Piecki Małe, Piecki Duże, Skotniki, Jarnowo, Maszenice, Karczma na Bródzkach. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkocnych, było 400 osób – s. 234.

Opis zabudowań parafialnych, uposażenie kościoła, dziesięciny – s. 234-236.

Dekret reformacyjny – s. 236-237.

K a p l i c a D u ż a [w Ś w i e s z u, par. bytońskiej]²⁰²

Kościół, czyli kaplica publiczna, pw. św. Rocha w dobrach Świesz, należących do Gąsiorowskiej, kasztelanowej bydgoskiej, filialny parafii w Bytoniu. Uposażenie tej kaplicy stanowią dwa łany ziemi w dobrach królewskich Bytoń, zwane Głuszkowska i Mądrzycka, nadane w 1673 r., teraz trzymane przez Gąsiorowską, która z nich troszczy się o kaplicę, utrzymuje kapelana (nie było wówczas takiego), oraz organistę. Ołtarz wielki św. Rocha, z tabernakulum (nie podano, czy Najświętszy Sakrament był przechowywany) oraz ołtarze boczne: św. Augustyna i św. Mateusza. Odpusty na św. Rocha, św. Andrzeja i św. Mateusza – s. 237-238.

Inwentarz paramentów kościelnych – s. 238-239.

Księgę podpisał własnoręcznie Ludwik Bratoszewski, wizytator generalny – s. 239.

Indeks kościołów parafialnych dekanatu brzeskiego i radziejowskiego, z wykazem stron w księdze, gdzie znajdują się protokoły – s. 240.

28

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz 28.**

[2. Tytuł oryg.]

Visitatio Decanalıs Ecclesiarum Decanatus Bobrovnicensis juxta methodum in dispositione pastoralı datam, per Illustrem Admodum Reverendum Dominum Franciscum Machniewski, decanum Bobrownicensem, parochum Ciechocinensem expedita. Anno Domini 1778, diebus mensis novembris.

²⁰¹ Parafia obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²⁰² Kaplica obecnie nie istnieje.

[3. Daty krańc.] 1778.

[4. Opis zewn.] Łac. 2°. (36/22). Stan zachowania księgi dobry. Księga spisana różną ręką, prawdopodobnie przez rządców poszczególnych parafii, według przesłanego im schematu. Schemat ów został przytoczony przy protokole wizytacyjnym parafii Zadzuszniki. Oprawa nowa w półpłótno. Kart foliowanych 22. Karty puste: 1v, 12v, 16 v, 20v.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł, podany wyżej – k. 1.

Ciechocin

Opis kościoła parafialnego w Ciechocinie sporządzony w miesiącu listopadzie 1778 r.

Wieś Ciechocin, dawniej miasto (oppidum), należy do dóbr stołowych biskupów włocławskich, w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie bobrownickim, w ziemi dobrzyńskiej i powiecie lipnowskim, położona. Kościół murowany, konsekrowany, ale nie wiadomo kiedy erygowany, w dobrym stanie dzięki dbałości proboszczów, a także biskupów włocławskich, szczególnie bp. Dembowskiego [Antoniego]. Dokładny opis prac przy kościele. Był spisany inwentarz paramentów, ale na tym miejscu go nie przytoczono. Cmentarz należycie utrzymany i ogrodzony. Bractwo Bożego Ciała zaprowadzone w 1771 r. Kaplica publiczna w M ł y n i c u. Nauczyciel w szkole elementarnej – Paweł Michalski. Przytułek wystawiony przez biskupów, teraz już stary, a w nim trzech ubogich – k. 2-2v.

Wsie parafialne: Ciechocin, Elgiszewo (teraz już w Prusach), Nowa Wieś, Miliszewy, Małszyce, Łążynek, Młyniec, Mierzynek, osady młyńskie Dolnik, Gapa i Jasionka, wsie opuszczone Lelitowo i Sęk. Wieś Szembekowo, dawniej do tej parafii należąca, została w 1774 r. przyłączona do parafii Dobrzejewice. Parafie Dobrzejewice i Nowogród należą do klucza dóbr w Ciechocinie – k. 2v.

Opis spraw związanych z administroniem sakramentami. Parafia miała przywilej kilku odpustów, w tym na św. Małgorzatę, patronkę kościoła – k. 2v-3.

Uposażenie parafii, dziesięciny, zabudowania parafialne – k. 3.

Rektor kościoła, Franciszek Machajewski, dziekan bobrownicki, od 1763 r., rezydujął na miejscu. Wikariusz, Bartłomiej Belński, od 1774 r. Kazania były głoszone, nabożeństwa odprawiane wg należytego porządku. Księgi metryk były spisywane – k. 3v.

Kaplica w M ł y n i c u

Wizytacja dekanalna kaplicy we wsi M ł y n i e c, położonej w parafii Ciechocin. Wieś ta dawniej należała do jezuitów z Torunia, teraz do Kazimierza Ośmiałowskiego. Kaplica wybudowana przed 162 laty (1616), odbudowana przed 29 laty (1749), drewniana, niekonsekrowana, pw. św. Ignacego Loyola. Opis wyposażenia kaplicy. Osobnego uposażenia nie posiadała. Rezydował przy niej od lat 13 (1765) Bartłomiej Sumiowski, dawniej zakonnik jezuita – k. 4-4v.

D o b r z e j e w i c e

Wizytacja dekanalna kościoła parafialnego w D o b r z e j e w i c a c h, przeprowadzona 16 listopada 1778 r. Wieś Dobrzejewice należała do dóbr stołowych biskupów włocław-

skich. Położona jest w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, dekanacie bobrownickim, ziemi dobrzyńskiej i powiecie lipnowskim. Kościół drewniany, stary, kryty dachówką, wymaga naprawy, patronatu biskupa wrocławskiego – k. 5.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 5v-6.

Nauczyciel szkoły, Józef Lisiecki, ale nie miał uczniów. Szpital zaczął budować obecny rektor, ale nie zdążył ukończyć z braku funduszy. Do parafii należy sama wieś Dobrzejewice i niedawno dołączone Szembekowo – s. 5v.

Opis spraw związanych ze sprawowaniem sakramentów – k. 6.

Uposażenie parafii, dziesięciny, których nie było i zabudowania parafialne – k. 6.

Rektor, Mikołaj Trzebkowski, od 1773 r. Spisuje metryki. Porządek nabożeństw jest zachowywany. Wykaz trzech dokumentów dotyczących parafii – k. 6v.

N o w o g r ó d

Wizytacja dekanalna kościoła parafialnego w N o w o g r o d z i e, odbyta 9 listopada 1778 r. Wieś należąca do dóbr stołowych biskupa wrocławskiego, w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, w dekanacie bobrownickim, ziemi dobrzyńskiej i powiecie lipnowskim. Kościół drewniany. Czasu erekcji nie można podać. Odbudował świątynię bp Madaliński²⁰³ około 1682 r. i wówczas była konsekrowana, pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela. Patronat należał do biskupa wrocławskiego. Świątynia zadbana dzięki ówczesnemu proboszcowi – k. 7.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 7-7v.

Organista uczy dzieci, bo tego żądają rodzice. Nie było przytułku, bo w jego miejsce stała karczma należąca do dworu w Ciechocinie. Ubodzy mieszkają w małym domku wystawionym przez ówczesnego rektora. Do parafii należą wsie: Nowogród, Pomorzany, Węgiersk, Macikowo, Reclaw, Zaręba, Kamienny Smuk, Dębowo, Budy czyli Rumunki, a także osada młyńska Bierzgieł – k. 7v.

Opis spraw związanych ze sprawowaniem sakramentów – k. 7v-8.

Uposażenie parafii, dziesięciny i zabudowania parafialne – k. 8.

Rektor, Jan Leśnikowski, od 1759 r. Rezyduje i dobrze wypełnia swoje obowiązki. Metryki spisuje. Zachowuje porządek nabożeństw – k. 8-8v.

Z ł o t o r y j a²⁰⁴

Wizytacja dekanalna kościoła parafialnego w Z ł o t o r y i odbyta 12 listopada 1778 r.²⁰⁵ Wieś Złotoryja w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, ziemi dobrzyńskiej i powiecie lipnowskim. Część parafii (ze świątynią) leży już w Prusach. Kościół drewniany, bardzo zniszczony i cały wymagał naprawy. Patronat królewski – k. 9.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 9-9v.

Nauczyciel szkoły elementarnej, Piotr Małachowski. Nie było szpitala. Wsie parafialne: Złotoryja, Grabowice, Kopanica, Nowa Wieś, Górnowo, Lubicz, Krobie, Brzoza, Obory,

²⁰³ Bonawentura Madaliński był biskupem wrocławskim w latach 1681-1691.

²⁰⁴ Parafia obecnie nie istnieje. Miejscowość włączona została do miasta Torunia.

²⁰⁵ Protokoł pisany inną ręką.

Groch, Ostrów, ale więcej tam mieszka innowierców niż katolików. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 300 osób – k. 9v-10.

Sprawy związane ze sprawowaniem sakramentów – k. 10.

Uposażenie parafii – k. 10.

Rektor, Norbert ze Strzelna, od 1771 r. Obowiązek nabożeństw wypełnia gorliwie. Metryki spisuje – k. 10-10v.

B o b r o w n i k i

Wizytacja dekanalna kościoła parafialnego w B o b r o w n i k a c h przeprowadzona w 1778 r. Miasto (civitas) Bobrowniki w ziemi dobrzyńskiej, oficjalacie i archidiaconacie włocławskim dekanacie bobrownickim. Kościół drewniany, wybudowany przed kilkoma laty, ale zaniedbany. Także bardzo ubogie wyposażenie w paramenty kościelne. Nie było przytułku. Nauczyciel szkoły nie miał kogo uczyć – k. 11.

Miejscowości parafialne: Bobrowniki, Bógpomóż, Rzeczna, Brzustowa z przyległościami i Gnojno z przyległościami. Mieszkało tu dużo Luteran – k. 11.

Sprawy związane z administroniem sakramentów – k. 11v.

Opis uposażenia parafii, zapisy na nią. Do naprawy świątyni był zobowiązany monarcho – k. 11v-12.

Rektor kościoła, Tomasz Herstopski, od 1777 r. Porządek nabożeństw, które sam rektor odprawia. Metryki spisuje. Nie było żadnych dokumentów dotyczących parafii – k. 12.

S z p e t a l [D o l n y]²⁰⁶

Opis kościoła parafialnego w S z p e t a l u [Dolnym], dostarczony w listopadzie 1778 r. W Szpetalu, zwanym Dolny, w ziemi i powiecie dobrzyńskim, w dekanacie bobrownickim, kościół drewniany, przed paroma laty naprawiany. Był konsekrowany. Prawo patronatu należało do Stanisława Wessel oraz Faustyny z Zielińskich, wdowy po Józefie Leonie Rutkowskim, obecnie Wesselowej. Stan świątyni dobry – k. 13.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 13-13v.

Nie było żadnego bractwa, ani kaplicy przy tym kościele. Na dworze Józefy z Czarnowskich Mokronowskiej, wdowy po Ludwiku Mokronowskim, w Bogucinie, znajdowała się kaplica prywatna. Nie było szkoły ani przytułku – k. 13v.

Wsie parafialne: Szpetal Górny, Zarzeczewo, Kulin, Uniechowo, Suszyce, Szpetal Dolny, Walewskie, Grodzkie, Bogucin, Fabianki, Chelmica, Witoszyn, Rachcin. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 740 osób – k. 13v-14.

Sprawy związane z administroniem sakramentów – k. 14.

Uposażenie kościoła, zapisy dla parafii i zabudowania parafialne – k. 14-14v.

Proboszcz, Jakub Pilichowski, od 1776 r., sam sprawuje duszpasterstwo – k. 14v.

Opis nabożeństw. Metryki spisywano – k. 14v.

Inwentarz gospodarczy – k. 14v.

²⁰⁶ Parafia obecnie nie istnieje.

C h e ł m i c a

Opis kościoła w C h e ł m i c y, sporządzony 9 grudnia 1778 r. Chełmica leży w ziemi dobrzyńskiej i w dekanacie bobrownickim. Kościół drewniany, uważany za filialny parafii w Szpetalu. Prawo patronatu należało do Stanisława Wessel i Faustyny z Zielińskich, wdowy po Leonie Rutkowskim, obecnie Wesselowa, dziedzicach dóbr Szpetal [Górny] – k. 15.

Opis stanu kościoła i inwentarz paramentów kościelnych – k. 15-15v.

Nie było bractw, ani żadnych kaplic. Nie było szkoły i przytułku. Wsie parafialne: Lisek, Wichowo, Popowo, Łochocin, Chełmica. Sakrament chrztu był udzielany w Szpetalu. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 232 osoby. Nie było proboszcza, a obowiązki jego, jako zarządcy, spełniał proboszcz ze Szpetala. Nabożeństwa rzadko, nieraz w trzecią niedzielę miesiąca, chyba, że przyjedzie franciszkanin z Włocławka na zaproszenie dzierżawcy dóbr – k. 15v-16.

Z a d u s z n i k i

Opis kościoła parafialnego w Z a d u s z n i k a c h sporządzony w listopadzie 1778 r.²⁰⁷ Parafia położona w archidiaconacie i oficjacie włocławskim, dekanacie bobrownickim, ziemi dobrzyńskiej. Kościół drewniany, tylko poświęcony, w dobrym stanie, ponieważ niedawno był naprawiany. Patronat należał do Jana Kuczkowskiego. Nie było żadnych bractw, kaplic, nawet prywatnych. Nie było nauczyciela. Był organista, ale nie uczył dzieci. Nie było przytułku. Wsie parafialne: Zaduszniki, Szpiegowo, Krojczyn, Nasiegniewo, Oleszno, Złewody, Witkowo, Kurowo – k. 17-17v.

Opis administrowania sakramentów – k. 17v-18.

Opis uposażenia parafii – k. 18, 18v, 21²⁰⁸.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 19-20.

Proboszcz, Marcin Walgdzicki, od 1776. sam sprawuje duszpasterstwo – k. 21-22.

Uwaga, pewnie wpisana przez samego wizytatora, że kościół w O s t r o w i t e m byłłączony z parafią w Zadusznikach. Patronat mieli dziedzice z Ostrowitego. Zatrudniali kapelana z zakonu franciszkanów – k. 22.

29

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 29.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio Decanalıs ecclesiarum in decanatu Brestensis et Cujaviensis existentium, sub felicissimis auspiciis Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Do-*

²⁰⁷ Ten protokół spisany inną ręką, może proboszcza z Zadusznik, dokładnie, w formie odpowiedzi na postawione pytania, których było 76. Można je podzielić na pewne grupy: wiadomości ogólne, administrowanie sakramentów, stan ekonomiczny beneficjum, dane dotyczące proboszcza i parafian.

²⁰⁸ Karty 19 i 20, małego formatu, spisane inną ręką i wklejone do księgi, zawierają inwentarz paramentów kościelnych.

mini Domini Josephi Rybinski, Episcopi Vladislaviensis et Pomeraniae, per Illustrem Admodum Reverendum Josephum Jacobum, bini nominis, Poray Golemowski, decanum foraneum Brestenis-Kujaviensis, vigore innotescentialium. Die 16 novembris anno 1778 via cursoria In Nomine Domini inhoata [et] subsequenti tempore expedita. [Wizytacja dekanatu brzeskiego w 1778 r.]

[3. Daty krańc.] **1778.**

[4. opis zewn.] Łac. 2⁰ (36/21 c.) Tylko jedna karta wizytacji parafii Boniewo. Oprawa w półpłótno.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

B o n i e w o

Boniewo leży w archidiakonacie i oficjale wrocławskim, dekanacie i województwie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, fundowany przez Sebastiana Jarnowskiego, podkomorzego brzeskiego, stary i zniszczony, ale odbudowany od podstaw przez obecnego proboszcza, niekonsekwentny, a tylko poświęcony. Prawo patronatu obecnie należy do Glińskich – k. 1.

Opis zewnętrzny i wewnętrzny świątyni, przedstawiającej stan dóbr – k. 1.

Inwentarz paramentów kościelnych. Ołtarz wielki pw. Nawiedzenia NMP, patronki. Ołtarze boczne: św. Józefa, którego obraz uchodzi za łaskami słynący i na to święto są odpusty oraz; św. Rozalii i św. Barbary. Świątynia nie posiadała żadnej kaplicy, ani bractwa. Nie było też szpitala – k. 1-1v.

Sposób administrowania sakramentami. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 232 osoby – k. 1v.²⁰⁹

30

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 30.**

[2. Tytuł oryg.] Visitatio Decanatus Iunivladislaviensis Anno Domini 1778, sub Felicissimo Regimine Illustrissimi Excellentissimi Reverendissimi Domini Domini Josephi a Rybno Rybiński, Dei et Apostolicae Sedis Gratia episcopi Vladislaviensis et Pomeraniae. Cui pro debita atque Reverentiali Recognitione, ex animo, in nullo pandit votum: Vivat diu et semper Felix senator quinimo! Pater Patriae: Praesul clero, Pastor gregi Tutor, Fator! Pupillis, sibi Protector Clementissimus, non id humillime poscit Antonius Tołkacz Żukiński, senior canonicus Crusviciensis, decanus Junivladislaviensis. mpp.²¹⁰

[3. Daty krańc.] **1778.**

²⁰⁹ Księga ta zawiera tylko ten fragment wizytacji parafii Boniewo w dekanacie brzesko-kujawskim.

²¹⁰ Parafie w tej księdze opisane należą obecnie do archidiecezji gnieźnieńskiej.

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (35/22 c.). Stan zachowania bardzo dobry. Pismo staranne. Oprawa w półpłótno, nowa. Kart 25. Karty puste: 1v, 17v, 25v.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

T u c z n o²¹¹

Wieś królewska w diecezji i oficjacie wrocławskim, archidiaconacie kruszwickim, dekanacie, województwie i powiecie inowrocławskim. Kościół drewniany, stary, fundowany przez biskupa wrocławskiego, Krzysztofa Szembeka, patronatu królewskiego, pw. św. Piotra i Pawła, tylko poświęcony. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej. Ołtarze boczne: Opatrzności Bożej, św. Antoniego, Wniebowstąpienia Pańskiego, św. Anny, Matki Błogosławionej Dziewicy. Bractwo Opatrzności Bożej. Opis wyglądu świątyni – k. 2.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 2.

Administrowanie sakramentami. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było ok. 280 osób – k. 2-2v.

Uposażenie parafii, dziesięciny i zabudowania parafialne – k. 2v-3.

Proboszcz, Antoni Tołkacz Żukiński, pochodzący z tej parafii, urodzony we wsi Mierzwin, jego dziedzicznej, od 1750 r., kanonik kruszwicki. Posiada także beneficjum w Bydgoszczy, za dyspensą papieską z 1752 r. Po śmierci poprzedniego wikariusza, Piotra Głiszczyńskiego, nie ma innego, z powodu braku kapłanów. Sam proboszcz sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 3-3v²¹².

D ź w i e r z c h n o²¹³

Wieś, dawniej należąca do biskupa wrocławskiego, teraz monarsza²¹⁴, w diecezji i oficjacie wrocławskim, archidiaconacie kruszwickim, dekanacie, województwie i powiecie inowrocławskim. Kościół drewniany, położony w pewnej odległości od wsi, na bagnach, pw. św. Katarzyny D. i M., niekonsekwrowany. Odbudował go własnym kosztem biskup wrocławski, Szembek, a potem biskup wrocławski, Dembowski. Prawo patronatu należało do biskupa wrocławskiego. Opis stanu kościoła, ale nie podano wiadomości o ołtarzach – k. 3v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Wsie parafialne: Dźwierzchno, Leszcze, Jordano, Wojdał. Nie było żadnego bractwa – k. 3v-4.

Administrowanie sakramentami. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych ok. 150 osób, ale czy wszyscy byli, nie ma pewności, ponieważ był nieobecny proboszcz, Podleski. Proboszcz ten nie dbał o parafię i nabożeństwa – k. 3v-4.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne. Przypomniano tu, niekrytycznie, że w Dźwierzchnie mieli rezydować biskupi kruszwicki – k. 4-4v.

²¹¹ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²¹² Nie było więcej wiadomości.

²¹³ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²¹⁴ Po pierwszym rozbiórze Polski, tereny te znalazły się pod zaborem pruskim, gdzie dawną własność kościelną, w tym także biskupią, zabrało państwo zaborcze.

W parafii aktualnie nie było ani proboszcza ani wikariusza. Proboszcz ostatni, niewiadomego imienia, Podlewski, z powodu gorszącego życia, odszedł z parafii, dlatego nie było nabożeństw – k. 4v-5.

Dąbrówka²¹⁵

Wieś dziedziczna Antoniego Mierosławskiego, w diecezji i oficjacie wrocławskim, dekanacie i województwie inowrocławskim. Kościół stary, w ostatnim stopniu zniszczenia, pw. św. Barbary D. i M., niekonsekrowany, nie posiadał też wyposażenia ani uposażenia. Do parafii należały tylko wsie Dąbrówka i Złotowo. Parafią ta zarządzał dawniej proboszcz z Dźwierzchna, Podlewski, a po jego odejściu Wojciech Masłowski, proboszcz z Pęchowa. Na uwagę dziekana, kolator zadeklarował budowę nowej świątyni i nawet już zaczął gromadzić budulec, ale ostatecznie odstąpił od tego zamiaru i zgromadzony materiał przeznaczył na inny cel – k. 5.

Łabiszyn²¹⁶

Miasto (civitas) Łabiszyn stanowiło własność dziedziczną Skorzewskich. Położone w diecezji i oficjacie wrocławskim, dekanacie i województwie wrocławskim, archidiaconacie kruszwickim. Kościół murowany, ale niedawno spalony, patronatu miejscowych dziedziców. Po spaleniu przedstawiał jeszcze widok mizerny i wyposażenie miał jak najskromniejsze – k. 6.

Prebendy przy tej świątyni: prebenda św. Krzyża, za klasztorem reformatów, gdzie w tamtejszej kaplicy są odprawiane nabożeństwa; prebenda Świętego Ducha, ale spłonęła podczas pożaru; prebenda i kaplica św. św. Jana, poza miastem, w polu, już opuszczona. Kolatorami byli Skórzescy. Były dwa bractwa: Różańcowe i św. Anny. Nie było kaplic w dworach szlacheckich. Był kantor, spełniający powinności wityrykusa, ale dzieci nie uczył. Miejscowości parafialne: Łabiszyn, Oporowo, Piłatowo, Ojrzanowo, Smogorzewo, Oburzna, Wołownica, Kania, Mamlice, Jeżewo z osiedlem Holendrów blisko parafii Pęchowo – k. 6.

Administrowanie sakramentami. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 793 osoby – k. 6-6v.

Uposażenie parafii dokładnie opisane – k. 6v-7.

Proboszcz, Józef Kraszewski, od 1772 r. Nie ma wikariusza. Pomaga w niedziele i święta, głównie głosząc kazania, jeden z franciszkanów. Na terenie parafii jest klasztor franciszkanów, ale ci nie wtrącają się do duszpasterstwa, ale zastępują proboszcza, gdy ten wyjeżdża – k. 7v.

Pęchowo²¹⁷

Wieś dawniej należąca do jezuitów, a teraz przeszła na własność rządową (króla). Położona w oficjacie wrocławskim, archidiaconacie kruszwickim, dekanacie i województwie inowrocławskim. Kościół drewniany, bardzo zniszczony. Kolatorem teraz jest w części król, w części dziedzic Palczyna – k. 7v.

²¹⁵ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²¹⁶ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²¹⁷ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

Inwentarz paramentów kościelnych, niezbyt bogaty. Przy kościele była kaplica Świętego Krzyża, z ołtarzem tego imienia, fundowana przez mieszczanina, Pawła Tyloch i kmiecia, niewiadomego imienia, Kraszkowicza. Było bractwo Świętej Trójcy, ale teraz praktycznie nie funkcjonuje, ponieważ mało jest tu katolików, a przybyło luteran. Nie było kaplic na dworach szlacheckich. Nie było organisty, ale kantor uczył dzieci. Nie było szpitala. Wsie parafialne: Pęchowo, Krążkowo, Palczyn, Dąbrówka²¹⁸, Dąbrówka Nowa Wies²¹⁹ – k. 7v-8.

Administrowanie sakramentami. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było ok. 150 osób – k. 8.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne – k. 8v.

Proboszcz, Wojciech Masłowski, od 1744 r. Nie posiada innego beneficjum. Nie ma wikariusza i sam sprawuje duszpasterstwo – k. 8v-9.

L i s e w o²²⁰

Wieś szlachecka w oficjacie wrocławskim, archidiakonacie kruszwickim, dekanacie i województwie inowrocławskim. Kościół drewniany, w dobrym stanie, niekonsekwentny i nie ma wiadomości kiedy parafia została erygowana. Prawo patronatu należało do Mośczeńskich, właścicieli Rucewka i połowy Rucewa oraz do innych jeszcze właścicieli ziemskich – k. 9.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 9.

Kaplice prywatne, ale osobno stojące, w dobrach Mamlicze, należących do Mierosławskich oraz w dobrach Będzitowo – k. 9v.

Wsie parafialne: Lisewo, Rucewo, Rucewko, Tarkowo, Mochelek, Będzitowo, Mamlicz, Dobrogościce, ale była wątpliwość, czy ta ostatnia wieś nie należy do parafii w Tucznie. Poprzednio parafia ta należała do parafii Pęchowo i przed około 25 laty została odłączona – k. 9v.

Administrowanie sakramentami. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 400 osób – k. 9v-10.

Uposażenie parafii – k. 10-10v.

Proboszcz, Antoni Łęski, od 1765 r. Sam sprawuje duszpasterstwo – k. 10v.

J a k s i c e²²¹

Wieś królewska w oficjacie wrocławskim, archidiakonacie kruszwickim, dekanacie i województwie inowrocławskim. Kościół drewniany, odbudowany od podstaw przez poprzedniego proboszcza, Andrzeja Rudnickiego, tylko poświęcony. Prawo patronatu należało do monarchy. Stan świątyni zły – k. 11.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 11-11v.

²¹⁸ Zapewne wieś parafialna „Dąbrówka”, wymieniona tu z racji, że proboszcz z Pęchowa opiekował się tamtą parafią.

²¹⁹ Pewnie obecna Nowawieś Wielka.

²²⁰ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²²¹ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

Administrowanie sakramentami. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było ok. 100 osób. Do parafii należy tylko wieś Jaksice – k. 11v.

Uposażenie parafii – k. 11v-12.

Proboszcz, Antoni Czyżogorski, od 1761 r. Sam sprawuje duszpasterstwo – k. 12-12v.

K o ś c i e l e c²²²

Wieś dziedziczna Działyńskich w oficjale włocławskim, archidiakonacie kruszwickim, dekanacie i województwie inowrocławskim. Kościół murowany, w dobrym stanie, dawniej patronatu Kościeleckich, teraz Działyńskich, pw. św. Małgorzaty D. i M. – k. 12v.

Inwentarz paramentów kościelnych – bogaty. Wsie parafialne: Kościelec, Rycerzewo, Sójkowo, Sławęcin, Gorzany, Rybitwy, Cieślin, Sławin. Wielowieś – k. 12v-13.

Administrowanie sakramentami. Do sakramentów wielkanocnych – ok. 400 osób – s. 13v.

Uposażenie parafii – k. 13v-14.

Proboszcz z tytułem prepozyta, Józef Dorpowski, kanonik gnieźnieński i warszawski, nie był obecny i nie było wiadomo od kiedy jest proboszczem. Posiada inne beneficjum. Do parafii rzadko przyjeżdża, rezyduje zazwyczaj w Gnieźnie. Zatrudnia tu dwóch wikariuszy. Pierwszy, z tytułem zarządcy, Andrzej Lubiewski, drugi Paweł Leśniewicz. Rezydują, wspólnie sprawują duszpasterstwo. Metryki spisują – k. 14-14v.

L i s z k o w o²²³

Wieś szlachecka. Prawo patronatu należało do Mieczkowskiego. Kościół drewniany, pw. św. Anny, wybudowany w 1719 r. Ołtarz wielki pw. św. Anny, ołtarz w kaplicy, po stronie południowej – pw. Matki Bożej, a w kaplicy św. Mikołaja – ołtarz tego patrona. Opis wyposażenia kościoła w paramenty kościelne – k. 15-16.

Wsie parafialne: Liszkowo, Żelechlin, z Hołędrami, Wola, Wybranowo, Niszczevice, Tupadły, Broniewo, Chrosna, Czyste, Oporówko, Łążyn. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było około 600 osób – k. 16.

Proboszcz, Wawrzyniec Wolski, kanonik gnieźnieński i poznański, prepozyt nieszawski, tu nierezydujący. Posiada wikariusza, jako zarządcę, Marcina Gamrata, który należycie sprawuje duszpasterstwo – k. 16-16v.

Uposażenie parafii, dziesięciny i inwentarz gospodarczy – 16v-17.

I n o w r o c ł a w²²⁴

Uwaga. Przy spisywaniu tego protokołu posługiwano się niektórymi wiadomościami zaczerpniętymi z ksiąg Konsystorza Włocławskiego z 1526 r. i 1595 r. – k. 18.

Kościół wewnątrz murów miejskich, z dawna parafialny, pw. św. Mikołaja B., patronatu monarszego, murowany. Ponieważ od 1770 r. poprzedni proboszcz rozpoczął remont tej świątyni, ale z powodu braku dostatecznych funduszy i z tego, że nie było chętnych ofiarodawców na dokończenie, nabożeństwa przeniesiono do kościoła filialnego za murami miasta, na przedmieściu zwanym Staromieście. Ta świątynia, także stara, murowana z kamienia ciosanego, kryta dachówką i ze sklepieniem w prezbiterium murowanym, w nawie

²²² Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²²³ Protokół spisany inną ręką. Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²²⁴ Obecnie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

zaś drewnianym, nosi wezwanie NMP. Zakrystia, po stronie ewangelii, także murowana – k. 18-18v.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 18v.

Ołtarz wielki pw. Matki Bożej. Na światło przed Najświętszym Sakramentem przechowywanym w tym ołtarzu był zapis uczyniony przez dawnego proboszcza inowrocławskiego, Jana Polańskiego i mieszczanina, Wojciecha Wal. Ołtarze boczne: po stronie ewangelii – św. Wawrzyńca, a po przeciwnej – św. Michała Archanioła. Było bractwo św. Anny, którego promotorem był sam proboszcz. Opis uposażenia bractwa oraz wyposażenia świątyni. Były cztery, niewymienione z nazwiska, akuszerki. Księgi metryk spisywano – k. 18v-19v.

Proboszcz, z tytułem prepozyta, Ksawery z Verbna Rydziński, prałat scholastyk gnieźnieński, od 1776 r., ale nie rezyduje. Utrzymuje zarządcę, kapłana diecezjalnego, niewiadomego imienia, który miał też prebendę Świętego Krzyża. W duszpasterstwie pomagają mu franciszkanie konwentualni wynagradzani przez proboszcza. Opis nabożeństw – k. 19v-20.

Opis uposażenia parafii oraz organisty. Witrykusi byli. Z zapisów, pochodzących z 1595 r., wynika, że dawniej było uposażenie na mansonarzy – k. 20-20v.

Opis uposażenia na ołtarze w kościele św. Mikołaja. Ołtarz wielki pw. NMP, fundowany i uposażony przez Jana Trojan, wikariusza gnieźnieńskiego, w 1450 r. Prawo patronatu nad tym ołtarzem należy do magistratu miasta, z którego prezenty altaryzstą jest Michał Wochelski, zarządca kościoła parafialnego. Drugi ołtarz, noszący wezwanie św. Jana Chrzciciela, fundowany w 1463 r. przez Janusza ze Skąpego, z uposażeniem. Ołtarz trzeci, Świętego Krzyża, stary, ale nie ma wiadomości przez kogo fundowany, z dobrym uposażeniem. Patronat nad nim ma także magistrat miasta. Z tym ołtarzem, od czasów najdawniejszych, była złączona kaplica Świętego Krzyża, położona poza murami miasta, na przedmieściu Batkówko, posiadająca także uposażenie. Z prezenty magistratu tę prebendę ma prepozyt parafii – k. 20v-21v.

Uposażenie prepozyta i dziesięciny – k. 21v-22v.

Kościół św. Jakuba, dawniej posiadający swojego prebendarza, od 1769 r., z przywileju króla Stanisława Augusta, złączony z kościołem parafialnym. Położony jest na przedmieściu Grodzko, przy drodze wiodącej do Bydgoszczy. Kościół drewniany, od fundamentów odbudowany w 1751 r. przez ówczesnego prebendarza, Kazimierza Jakińskiego. Opis uposażenia tej świątyni i zabudowania dla prepozyta – k. 22v-23v.

Szpital i jego uposażenie – k. 23v.

Uposażenie aktualne prepozyta – k. 23v-24.

Liczba katolików na terenie parafii wynosiła 1450 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 1250 osób. Innowierców było 30 osób oraz nieco Żydów – k. 24.

W mieście był klasztor franciszkanów konwentualnych. Nie było kaplic prywatnych, a tylko dwie kaplice publiczne, a mianowicie Bożego Ciała i Świętego Ducha – k. 24.

Kaplica B o ż e g o C i a ł a, poza murami miasta, w kierunku Torunia, w 1733 r., częściowo z funduszy magistratu, częściowo przez ówczesnego proboszcza, Wilmowskiego, od fundamentów odbudowana, drewniana, pod dachówką, tylko poświęcona. Prawo patronatu należało do magistratu, który prezentował na to beneficjum Michała Wochelskie-

go. Pierwszym fundatorem kaplicy w 1480 r. był Henryk Bug, mieszczanin. Fundację tę zatwierdził bp Zbigniew Oleśnicki²²⁵ w 1480 r. Opis wyposażenia tej kaplicy – k. 24-24v.

Kaplica Świętego Ducha, posiadająca własne uposażenie, drewniana, odbudowana przez obecnego proboszcza. Opis wyposażenia. Dawniej do tej kaplicy należała wieś Szpital (koło Inowrocławia), ale bp. Szembek oddał ją wikariuszom włocławskim – k. 24v-25.

31

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 31.**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta kościołów w dekanacie izbickim leżących, przez Księdza Jakuba Lewickiego, dziek. i proboszcza izbickiego w roku pańskim 1778, w miesiącu październiku odprawiona.

[3. Daty krańc.] **1778.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (36/22 c.). Kart 9, których brzegi nieco uszkodzone i podklejone kalką techniczną. Ostatnia karta częściowo oddarta. Pismo wyraźne, ale bardzo gęste, bez wyraźnie oddzielonych poszczególnych protokołów wizytacyjnych. Karta pusta 1v, 9v.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł „wizyta dekanatu izbickiego 1778” – k. 1.

Pełny tytuł podany w opisie książki – k. 2.

L u b o t y ń

Wieś należąca do dóbr stołowych bp. włocławskiego, w oficjale i archidiakonacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie przededkim. Kościół murowany, stary, konsekrowany. Prawo patronatu należało do biskupa włocławskiego. Świątynia wymaga naprawy. Ołtarz wielki pw. Niepokalanego poczęcia NMP, z obrazem znajdującym się u góry, a poniżej obraz św. Wawrzyńca, patrona kościoła. Na zasuwie zaś tego ołtarza – wyobrażenie Świętej Trójcy. W nawie głównej ołtarze: po stronie lewej – z obrazem Matki Bożej, a po stronie przeciwnej – z wizerunkiem Ukrzyżowanego. Dawniej był jeszcze ołtarz św. Rocha, rozebrany przy naprawie podłogi. Zakrystia murowana. Opis wyposażenia świątyni – k.42.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było żadnych kaplic, bractwa, szkoły ani szpitala – k. 2.

Wsie parafialne: Lubotyń, Bogusławice, Goraj, Mnociowo (może Marcinkowo?), Zakrzewo, Ośno Dolne, Ośno Górne, Ośno podlesne, Ryn. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 625 osób. Administrowanie sakramentami – k. 2-2v.

²²⁵ Był biskupem włocławskim w latach 1473-1480, potem arcybiskupem gnieźnieńskim.

Opis uposażenia kościoła, dziesięciny (tylko pieniężne), opis gospodarstwa parafialnego – k. 2v-3.

Proboszcz, Wojciech Zaborowski, od pięciu lat. Nie ma wikariusza i sam sprawuje duszpasterstwo. Opis nabożeństw – k. 3.

Orle

Wieś należąca do dóbr stołowych biskupów włocławskich, w oficjacie i archidiaconacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany, pw. św. Doroty, nowy, wystawiony przez bp. Antoniego Ostrowskiego²²⁶ w 1775 r., który jest jego kolatorem. Przy świątyni pozostało jeszcze wiele do zrobienia. Wewnątrz tylko jeden stary ołtarz, a na nim figura Matki Bożej. Wyposażenia jeszcze brakowało – k. 3-3v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było żadnego bractwa, ani kaplicy. Wsie parafialne: Orle, Galczyce, Bycz, Potołówek, osada młyńska Zelazek, osada młyńska Sadziska, opuszczona wieś Borek. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 105 osób – k. 3v.

Uposażenie kościoła, dziesięciny i zabudowania plebańskie – k. 3v.

Proboszcz, Mateusz Raszewski, od lat dwunastu, rezyduje i sam sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 3v-4.

Mąkoszyn

Wieś Wojciecha Bielickiego, w oficjacie i archidiaconacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany, pw. św. Jakuba, prawa patronatu miejscowego dziedzica, wymagający nie naprawy, ale odbudowania. Ołtarz wielki z obrazem Chrystusa. Ołtarze boczne: po stronie prawej – św. Anny, po przeciwnej – z obrazem Matki Boskiej, a u góry św. Antoniego. Wnętrze kościoła w złym stanie – k. 4.

Inwentarz paramentów kościelnych. Wsie parafialne: Mąkoszyn. Sierakowy, Morzyce, Mnochówko (pewnie Mchówek). Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 345 osób – k. 4.

Uposażenie kościoła – k. 4-4v.

Nie było proboszcza. Parafią opiekował się proboszcz z Orla, odprawiając co drugą niedzielę. Metryki spisywał – k. 4v.

Sadlno

Wieś Elżbiety z Żychlińskich Sokołowskiej, w oficjacie i archidiaconacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół pw. św. Mikołaja B. Prezbiterium drewniane, nawa murowana. Konsekwany. Opis stanu świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, a na zasuwie jest obraz św. Mikołaja. Po stronie ewangelii – ołtarz św. Anny i św. Józefa. Po tej samej stronie jeszcze ołtarz z rzeźbioną figurą Pana Jezusa. Po stronie przeciwnej – ołtarz z obrazem św. Kazimierza, a u góry obraz św. Stanisława (nie podano którego). Zakrystia murowana sklepiona – k. 4v-5.

²²⁶ Biskup włocławski w latach 1762-1777, potem, arcybiskup gnieźnieński.

Inwentarz paramentów kościelnych. Szpital był, ale bez uposażenia. Szkoły nie było. Wsie parafialne: Sadlno, Ziemiecin, Janowice, Kryszkowice, Tomisławice, Sosnowice, wieś opuszczona Widkówka, Witkowice, Słomkowo, Zakrzewek, Chlebowo, Sinogać, Galczyce, inaczej zwane Wierzbinek, Boguszyce, osady młyńskie: Sinogacki, Dziadoch, Łysek, Pogorzały i opuszczona – Kazubek. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązane 554 osoby. Opis duszpasterstwa sakramentalnego – k. 5.

Uposażenie kościoła i inwentarz gospodarczy – k. 5-5v.

Proboszcz, Balcer Marciszewski, od ok. 1758 r. Nie ma wikariusza i sam sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 5v-6.

Ś w i e r c z y n

Wieś dziedziczna Józefa, Ignacego i Bogumiła Trzebuchowskich, w oficjale i archidiaconacie wrocławskim, dekanacie izbickim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, niekonsekrowany, mocno zniszczony, kołacji miejscowych dziedziców. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej. Ołtarze boczne: po stronie lekcji – z obrazem św. Antoniego, a po stronie ewangelii – z obrazem św. Anny. Przy prezbiterium była kaplica, niedawno wystawiona z ołtarzem, z rzeźbioną figurą Pana Jezusa, a u góry był wizerunek św. Tekli. Ponadto w tej kaplicy, po stronie ewangelii, był ołtarzyk z obrazem matki Bożej. Opis wyposażenia świątyni – k. 6.

Inwentarz paramentów kościelnych. Wsie parafialne: Świerczyn, Paniewo, Panewek, Bodzanowo, Iłowo, Salonki, młyn Zochel i Świerczynek. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 347 osób – k. 6-6v.

Uposażenie parafii i inwentarz gospodarczy – k. 6v.

Proboszcz, Szymon Pellowski. Nie ma wikariusza i sam sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 6v.

C h a l n o²²⁷

Wieś dziedziczna Józefa Rudnickiego w oficjale i archidiaconacie wrocławskim, dekanacie izbickim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół pw. Marii Magdaleny, konsekrowany, murowany z kamienia ciosanego, w kilku miejscach uszkodzony. Ołtarz wielki z obrazem św. Marii Magdaleny. W nawie głównej dwa ołtarze boczne: po stronie lekcji – już zniszczony z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, po stronie przeciwnej – św. Rocha. Zakrystia drewniana, zniszczona – k. 6v-7.

Inwentarz paramentów kościelnych. Wsie parafialne: Chalno, Czamanin, Kamieniec, Woła Jurkowa, Głuszynek, wieś opuszczona – Miłachowo, wiś opuszczona – Zgniły Głuszynek, Opielonka, Kozjaty. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 415 osób – k. 7.

Uposażenie kościoła – k. 7.

Proboszcza stałego nie ma od lat kilku. Dziekan izbicki opiekuje się parafią i nie chcąc dopuścić do zaniedbania duszpasterstwa, utrzymuje tu kapelana spośród paulinów z Brdowa, który pobiera cały dochód parafialny, ale za to odpowiednio sprawuje duszpasterstwo – k. 7-7v.

²²⁷ Parafia obecnie nie istnieje, a wieś leży w granicach parafii Świerczyn.

W dobrach dziedzicznych ks. Józefa Karnkowskiego²²⁸, kantora katedralnego włocławskiego, jest kaplica w lesie [C z a m a n i n], niedawno wystawiona, pw. św. Hieronima. Jest zezwolenie władzy duchownej na odprawianie w niej nabożeństw. Mieszka przy niej, za wiedzą Konsystorza Generalnego Włocławskiego, pustelnik z trzeciego zakonu św. Franciszka – k. 8v.

I z b i c a [K u j a w s k a]

Miasteczko Eugeniusza, Kacpra i Michała hrabiów z Góry Skarbków, pozostających pod opieką księcia Michała Świętopełka Czetwertyńskiego, położone w oficjacie i archidiaconacie włocławskim, dekanacie izbickim, województwie brzesko-kujawskim i powiecie przedeckim. Kościół murowany pw. Wniebowzięcia NMP, konsekrowany, patronatu miejscowych dziedziców. Zakrystia murowana. Kryty dachówką. Stan świątyni zadbane. W ołtarzu wielkim obraz Matki Bożej Wniebowziętej. W nawie ołtarze boczne: po stronie lekcji – z obrazem Matki Boskiej Różańcowej, a w jego pobliżu – św. Antoniego. Po stronie ewangelii ołtarz św. Anny. Kruchta murowana – k. 7v.

Inwentarz paramentów kościelnych, w tym wota na niektórych ołtarzach. Bractwo Różańcowe, które opiekuje się kościołem, czyli kaplicą św. Floriana, należącą do parafii. We dworze izbickim jest kaplica prywatna, posiadająca indult dla odprawiania tam nabożeństw, byle nie było to ze szkodą praw świątyni parafialnej. Była szkoła i nauczyciel. Przytułek dla ubogich o czterech pomieszczeniach, ale bez własnego uposażenia. Miejscowości parafialne: Miasteczko Izbica, Skarbanowo, Obalki, Bierzyn, Kuszyce, Osiecz Mały, Wietrzychowice, Naczachowo, Szczkowo, Szczkówki, Chociszewo, Ciepliny, Śmielnik, Wólka Komorowska, Chotel, Sokołowo, Skaszyn, Sarnowo, Świszewy, Ślzewo, Grochowiska, Długie, Tymień, Młyn Pasieka i młyn Sokołówek. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 1325 osób – k. 7v-8.

Uposażenie parafii – k. 8-8v.

Proboszcz, Jakub Lewicki, dziekan izbicki, od ok. 1773 r. Wikariusz – Wojciech Wilski. Metryki były spisywane – k. 8v.

Kościół św. F l o r i a n a M. [n a P u s t y n i i], drewniany, niekonsekrowany, w pobliżu wsi Chotel, filialny. Ołtarz wielki św. Floriana, po stronie ewangelii – ołtarz boczny św. Antoniego, a po przeciwnej – św. Anny Samotrzeciej oraz obok ołtarzyk św. Jana Kantego – k. 8v.

Inwentarz paramentów kościelnych, bogaty jak na kościół filialny²²⁹. W kościele tym przechowywano Najświętszy Sakrament, ponieważ proboszcz mieszkał w swoim folwarku, w Chotlu i miał bliżej po Święte Postacie, gdy jechał do chorych. Przy kościele tym mieszkał, za zgodą Konsystorza Włocławskiego, pustelnik z trzeciego zakonu św. Franciszka – k. 8v-9.

Księga kończy się własnoręcznym podpisem księdza Jakuba Lewickiego, dziekana izbickiego – k. 9.

²²⁸ Biogram tego kantora włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 367-368.

²²⁹ Tekst tego opisu uszkodzony, ponieważ część karty 9 została wyrwana.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 32.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio decanatus Covaliensis sub auspicatissimo regimine Illustrissimi Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Josephi Rybinski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia episcopi Vladislaviensis et Pomeraniae, per Mathiam Groczynski, decanum Covaliensem, parochum Smiełowicensem in anno Domini 1778, mense decembri expedita et conscripta.*

[3. Daty krańc.] **1778.**

[4. Opis zewn.] 2° (36/22 c.). Łac. i pol. Księga nie ma początkowych czterech stron, mówiących o parafii Kowal. Poza tym stan zachowania dobry. Pismo czytelne, pisane jedną ręką. Oprawa nowa w półpłótno. Karty puste: 1v.

[5. Uwagi] Protokoły były spisywane wg ustalonego porządku pytań. Nie podawano opisu ołtarzy, a często i wezwań kościołów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł wyżej przytoczony – k. 1.

Ciąg dalszy inwentarza paramentów kościelnych kościoła kowalskiego²³⁰. W dobrach rodu Kretkowskich w W i ę c ł a w i c a c h była kaplica prywatna, posiadająca zezwolenie Konsystorza Generalnego Włocławskiego na odprawianie nabożeństw, ale z zastrzeżeniem praw kościoła parafialnego. Nie było szkoły, chociaż był fundusz na utrzymanie nauczyciela. Przytułek, odbudowany przez jego prepozyta, Rocha Sadkowskiego, znajdujący się za miastem. Miejscowości parafialne: Miasto (civitas) Kowal, Rakutowo, Telązna, Krzewent, Więclawice, Dobrzelevice, Zakrzewice, Bogusławice, Łojaszewo, osada młyńska Człapa, Gołaszewo, nowa osada w lasach zwana Budy. Bractwo Różańcowe i św. Barbary. Opis sprawowania sakramentów – k. 2-3.

Uposażenie, dziesięciny i zapisy oraz zabudowania parafialne z dokładnym podaniem darczyńców – k. 3-5.

Proboszcz, z tytułem prepozyta, Michał Żorawski, kanonik katedralny płocki, który nastąpił po rezygnacji poprzedniego proboszcza, Franciszka Kanigowskiego²³¹, sufragana włocławskiego. Oprócz kanonii posiada jeszcze kaplicę św. Mikołaja, z jej dochodami. Posiada jednego wikariusza – Franciszka Bujalskiego, który właściwie był zarządcą parafii i sprawował całe duszpasterstwo, ponieważ proboszcz tylko kilka razy w roku zjawiał się w parafii. Metryki były spisywane – k. 5-6.

Kościół szpitalny św. Fabiana i Sebastiana MM. Po spaleniu przez Szwedów, odbudował go ówczesny prebendarz i proboszcz w Kościółotnie, niewiadomego imienia,

²³⁰ Księga nie posiada początkowych kart, dlatego opis parafii Kowal rozpoczyna się dopiero od spisu inwentarza.

²³¹ Biogram tego sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 72-74.

Snopkowski. Teraz kościół ten, drewniany, mały i stary, wymagał nowego wystawienia. Inwentarz paramentów należących do tego kościoła. Przy tym kościele nie było już żadnego przytułku. Opis uposażenia i zabudowań. Z prawa patronatu, do zadbania o kościół zobowiązany był magistrat Kowala, zaś inne zabudowania miał naprawiać prebendarz. Prebendę tę trzymał Franciszek Bujalski, wikariusz kowalski, który tu rezydował – k. 6-7.

Kaplica św. Mikołaja, do której prawo patronatu miał monarcha. Prezbiterium było murowane, nawa zaś drewniana, ale przed 28 laty świątynia ta spaliła się i pozostały tylko mury. Pozostało jednak uposażenie, które pobiera obecny proboszcz – k. 7-7v.

Kościół szpitalny Św. Jętego Duchą poza miastem, drewniany i stary. Był wybudowany staraniem Mikołaja z Brudzewa, wojewody sieradzkiego i starosty brzesko-kujawskiego w 1424 r., a konsekrowany przez biskupa sufragana wrocławskiego, [Stanisława] Domaniewskiego²³², ale zapewne już była to druga świątynia, przez kogo odbudowana, nie wiadomo. Prawo patronatu należało do wójta i rady miejskiej Kowala. Opis wyposażenia tej prebendy. Obok świątyni był przytułek wystawiony od podstaw przez obecnego prepozyta. Mogło w nim przebywać dwunastu podopiecznych. Opis uposażenia szpitala i tego kościoła, dziesięciny i zabudowania – k.7v-9.

Prepozyt, Roch Sadkowski, od 1749 r., nieposiadający innego beneficjum i zawsze tu rezydujący – k. 9-9v.

K ł o t n o

Wieś należąca do biskupa wrocławskiego, w kluczu dziardonickim, oficjalicie i archidiaconacie wrocławskim, dekanacie kowalskim, województwie brzesko-kujawski, powiecie kowalskim. Kościół drewniany, stawiany przez Tomasza Niemierza, archidiacona wrocławskiego, konsekrowany w 1660 r. Prawo patronatu należało do biskupa wrocławskiego. Obecnie świątynia była w złym stanie – k. 9v.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany po polsku. Nie było żadnego bractwa, ani też szkoły. Wsie parafialne: Kłotno, Wólka, Kurowo, Grodno, Baruchowo i Świątkowice. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 398 osób. Opis sprawowania sakramentów i odpusty – k. 9v-11.

Uposażenie kościoła, dziesięciny i zabudowania parafialne – k. 11-12.

Proboszcz, Piotr Snuglewski, od 1776, po rezygnacji poprzednika, Adama Zawadzkiego, który nadal zamieszkiwał w Kłotnie. Opis nabożeństw. Metryki spisywano – k. 12-12v.

B i a ł o t a r s k

Wieś kapituły plockiej w oficjalicie i archidiaconacie wrocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie i powiecie kowalskim. Kościół drewniany, wystawiony w 1761 r., konsekrowany w 1778 r. – k. 13.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany w języku polskim. Nie było bractw. We wsi Patrowo, należącej do dominikanów, była kaplica, mająca indult na sprawowanie nabożeństw, ale to w niczym nie mogło umniejszać praw kościoła parafialnego. Nie było szkoły, ani szpitala. Wsie parafialne: Białotarsk, Patrowo, Skrzynki, Lubaty, Górki, Dąbrówka, Piotrowo, Beszyn, Siemiany, Dziankowo, Gulewo, Zawada, Zakrzewo. Do sa-

²³² Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. Chodyski, *Sufragani*, s. 61-64.

kramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 700 osób. Sposób sprawowania sakramentów – k. 13-14.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, zapisy oraz zabudowania parafialne – k. 14-15.

Proboszcz, Jan Miszewski, od 1777 r., nieposiadający innego beneficjum i stale tu rezydujący. Metryki spisywano – k. 15-15v.

Ł a n i ę t a²³³

Wieś w oficjale i archidiaconacie włocławskim, dekanacie kowalskim. Kościół murowany, na planie krzyża, fundowany przez Mikołaja z Kutna, starostę gostynińskiego, w 1469 r., konsekrowany. Patronatu dziedzica, Stanisława Kossowskiego. Stan świątyni zły – k. 15v.

Inwentarz paramentów kościelnych, spisany w języku polskim. Nie podano wsi należących do parafii. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 274 osoby. Duszpasterstwo prowadził kapelan zakonnik – k. 15v-16.

Uposażenie kościoła i zabudowania parafialne – 16v-17.

Zarządcą parafii był proboszcz z Lubienia, Walenty Gadkowski. Jednak dzierżawca dóbr Łanięta utrzymywał tu i wynagradzał kapelana, franciszkanina z Dobrzynia n. Wisła, który tu rezydował. Metryki spisywał. Na dworze Łanięta przebywał duchowny, niejaki Sierakowski, który starał się o prezentę na to probostwo, ale na przeszkodzie stanęły względy natury moralnej – k. 17.

L u b i e ń

Miasto (oppidum) w oficjale i archidiaconacie włocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie i powiecie kowalskim. Kościół drewniany, wystawiony w 1766 r. przez Józefa Brzeskiego, miejscowego dziedzica, po spaleniu się poprzedniego. Patronat należał do Tomasza i Norberta Brzezińskich, miejscowych dziedziców. Kościół w dobrym stanie – k. 17-17v.

Inwentarz paramentów kościelnych w języku polskim spisany. Bractwo Różańcowe założone w 1739 r. przez dominikanów z Płocka, posiadające własne uposażenie. Nie było szkoły. Szpital zaś splotął razem ze świątynią. Miejscowości parafialne: miasto Lubień, Kamienna, Kobyla Łąka, Kaliska, Narty, Kąty, Gagowy, Czaple, Swierna, Stępka, osady młyńskie: Bobrek i Maslonka. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 609 osób. Opis sprawowania sakramentów – k. 17v 18v.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, zapisy i zabudowania parafialne – k. 18v-19v.

Proboszcz, Walenty Gadkowski, od 1772 r., posiadający jeszcze kościół filialny w Woli Pierowej. Rezyduje w Lubieniu. Jest też zarządcą parafii Łanięta. Sam sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 19v-20.

W o ł a P i e r o w a

Wieś szlachecka, w której jest kościół filialny parafii Lubień, drewniany, mały i stary, nieco zniszczony – k. 20.

²³³ Parafia obecnie w diecezji łowickiej.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany po polsku. Do tej świątyni uczęszczają wierni ze wsi: Wola Pierowa, Kołomia, Olszowa. Sposób sprawowania sakramentów – k. 20-20v.

Uposażenie kościoła i zabudowania parafialne – k. 20v.

Nabożeństwa zwykle były tu odprawiane w trzeci dzień świąt. Metryki spisywano, ale przechowywano je w kościele macierzystym, w Lubieniu – k. 20v.

K ł ó b k a

Wieś szlachecka w oficjacie i archidiaconacie wrocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie i powiecie kowalskim. Kościół z prezbiterium murowanym, a nawą drewnianą, patronatu Bernarda Komeckiego, w dobrym stanie – k. 20v-21.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany w języku polskim. Była kaplica znajdująca się poza wsią²³⁴. Nie było szkoły, ani przytułku. Wsie parafialne: Kłóbka, Rzezewo, Lutobórz, Rzegocin, Unisławice, Szewo, Bilno, Modlibórz, Krzewie. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązane 693 osoby. Sposób sprawowania sakramentów – k. 21-22.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, zapisy oraz zabudowania parafialne – k. 22-23.

Proboszcz, Bartłomiej Nadfulski, od 1762 r., zawsze tu rezydujący. Metryki spisywano – k. 23.

C h o d e c z

Miasto (oppidum) szlacheckie w oficjacie i archidiaconacie wrocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie kowalskim, powiecie przedeckim. Kościół murowany, patronatu Stanisława Jarnowskiego, miejscowego dziedzica. Kościół w dobrym stanie – k. 23-23v.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany w języku polskim. Przy świątyni jest kaplica, a przy niej bractwo Różańcowe. Kaplicę ufundował poprzedni właściciel, Jan Kretkowski i uposażył, aby był osobny altarzysta, będący zarazem promotorem bractwa. Była szkoła i szpital posiadający własne uposażenie. Miejscowości parafialne: Miasto Chodecz, Chodeczek, Sobiszewy, Prosno, Zalesie, Wólka, Pileszki, Lubieniec, Brzyszewo, Zbijewo Duże, Zbijewo Małe, Broniszewo, Strzygi Duże, Strzygi Małe, Kubłowo, Stróże, Gole, Fajewo, Sławęcín, Łakno, Zieleniewo, Uklejnica, Psary, Mielno, Mielinko, Pyszkowo, Bogółomia, Kromszewice, Ogorzelewo, Mstowo, Łania, Żurawice, Szczecin, wieś opuszczona Głęboczek, osady młyńskie Dudata, Łysagóra, Szczerkowo, Zameczek i Uklejnica. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było ok. 1000 osób. Sposób sprawowania sakramentów – k. 23v-25v.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, zapisy i zabudowania parafialne – k. 25-27.

Proboszcz, z tytułem prepozyta, Franciszek Bilski, od 1765 r. Antoni Byszewski – wikariusz, Szymon Bienkiewicz – altarzysta i promotor bractwa różańcowego. Sposób sprawowania nabożeństw – k. 27-27v.

²³⁴ Pewnie chodzi o kaplicę pw. św. Prokopa. Możliwe, iż w przyszłości obok niej zostanie założony cmentarz grzebalny.

Przedecz

Miasto (civitas) królewskie w oficjale i archidiaconacie włocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie kowalskim, powiecie przedeckim. Kościół murowany, patronatu królewskiego – k. 28.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany w języku polskim. Przy świątyni była kaplica pw. Matki Bożej, ufundowana i uposażona przez mieszczan przedeckich i oni mieli nad nią patronat. Bractwo św. Anny, ale bez uposażenia. Kaplica publiczna, drewniana, za miastem, pw. św. Katarzyny²³⁵ z własnym wyposażeniem. Opiekuje się nią starosta przedcki. Nie było szkoły. W przytułku było 5 podopiecznych. Miejscowości parafialne: miasto Przedecz, Arkuszewo, Łączewna, Nowa Wieś. Dziwie, Kłokoczyn, Zbójno, Kobylata, Zalesie, Żarowo, Rybna. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 865 osób. Sposób sprawowania sakramentów –k. 28-29v.

Uposażenie, dziesięciny, zapisy i zabudowania parafialne – k. 29v-30v.

Proboszcz, z tytułem prepozyta, Ignacy Horski, od 1757 r., stale tu rezydujący. Wika-riusz – Antoni Pogorzelski. Porządek sprawowania nabożeństw. Metryki spisywano – k. 30v-31.

Blenna

Wieś szlachecka w oficjale i archidiaconacie włocławskim, województwie brzesko-kujawskim, dekanacie kowalskim, powiecie przedeckim. Kościół drewniany wystawiony w 1768 r. od nowa, staraniem proboszcza i ofiarodawców, tylko poświęcony. Patronat należał do Franciszka Świerczyńskiego, miejscowego dziedzica. Stan świątyni dobry – k. 31-31v.

Inwentarz paramentów kościelnych, w tym sukienka srebrna i korony na obrazie Matki Bożej – spisany w języku polskim. Nie było żadnej kaplicy, ani bractwa, ani szkoły. Przytułek dla ubogich, stary, w roku poprzednim popadł w zupełną ruinę, a ubodzy, w liczbie 6, żyją z jałmużny. Wsie parafialne: Blenna, Wystrzelice, Dębianki, Śmiety, Roguszki, Gogoły, Dziewczopole Małe. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 250 osób. Sposób sprawowania sakramentów –k. 31v-32v.

Uposażenie kościoła, dziesięciny, zapisy i zabudowania parafialne – k. 32v-33v.

Proboszcz, Ludwik Berkowski, od 1748 r., zawsze rezydujący. Metryki spisuje – k. 33c-34.

Chocień

Wieś szlachecka w oficjale i archidiaconacie włocławskim, dekanacie kowalskim województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, wystawiony w 1770 r. przez Józefa Dąbskiego, kasztelana kowalskiego i dziedzica dóbr Śmiłowice, Chocenek i innych, niekonsekwentny. Prawo patronatu należało do Tomasza Brzeskiego, dziedzica dóbr Chocień. Stan świątyni dobry – k. 34-34v.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany w języku polskim. Nie było żadnej kaplicy, szkoły, ani przytułku. Wsie parafialne Chocień Duży, Chocenek, czyli Chocień Mały, Krukowo, Świątniki, Siewiersk, Sieroszewo, Borzymowice, Szczytno, Borzymie, Bodzanowo, Ząbin, Jarantowice, Niemojewo i pięć wsi opuszczonych, a mianowicie Zaduszniki, Krzy-

²³⁵ Miejscowość, gdzie dawniej była ta kaplica, nazywa się obecnie Katarzyna.

kosy, Ząbinek, Kulaki i Jaszczułowice. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 700 osób. Sposób sprawowania sakramentów – k. 34v-36.

Uposażenie kościoła, dziesięciny i zabudowania parafialne – k. 36-37.

Proboszcz, Stanisław Wolski, od 1746 r. Porządek nabożeństw. Były pewne zastrzeżenia co do osoby proboszcza. Metryki spisywano – k. 37-38.

Ś m i ł o w i c e

Wieś królewska w oficjale i archidiaconacie wrocławskim, dekanacie kowalskim, województwie i powiecie brzesko-kujawskim. Kościół drewniany, fundowany w 1736 r. przez dzierżawcę Śmiłowic, Andrzeja Dąbskiego, konsekrowany w 1743 r. przez sufragana wrocławskiego, Franciszka Kanigowskiego. Prawo patronatu należało poprzednio do monarchy, ale ten 15 lutego 1704 r., specjalnym przywilejem, dał je wikariuszom katedralnym. Stan świątyni dobry – k. 38-38v.

Inwentarz paramentów kościelnych spisany w języku polskim. Nie było żadnej kaplicy, szkoły, ani szpitala. Wsie parafialne: Śmiłowice, Olganowo, Wichrowice, Skibice, Szatki, Kuźnice. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 340 osób. Sposób sprawowania sakramentów – k. 38v-39v.

Uposażenie kościoła, dziesięciny i zabudowania parafialne – k. 40-41.

Proboszcz, Maciej Groczyński, dziekan kowalski, od 1745 r., zawsze na miejscu rezydujący. Porządek sprawowania nabożeństw. Metryki spisywano – k. 41-41v.

33

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 33.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio decanatus Crusviciensis per me, Florianum Ostromięcki, canonicum et decanum foraneum Crusviciensem, anno domini 1778.*

[3. Daty krańc.] **1778.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (35/22 c.) Stan zachowania bardzo dobry. Pismo staranne. Oprawa nowa w półtłótno. Kart 24. Karty puste: 1v, 6v, 10v.

[5. Uwagi] Zachowywano dosyć ściśle porządek pytań i odpowiedzi na nie, chociaż ich nie numerowano, jednak w niektórych parafiach nie podawano wszystkich wiadomości. Błędnie podawano powiat kruszwicki, raz jako należący do województwa inowrocławskiego, a drugim razem do województwa brzesko-kujawskiego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł księgi, jak podano wyżej – k. 1.

Wstęp do wizytacji. Działo się w kościele pw. św. Jana [Chrzcziciela] i św. Doroty w Piaskach, w dekanacie kruszwickim, w dobrach króla pruskiego, dnia 23 października

1778 r. Uwaga dziekana kruszwickiego, że z zarządzenia biskupa włocławskiego przystępuje do wizytacji dekanatu – k. 2.

Kościół parafialny we wsi P i a s k i²³⁶.

Wieś w oficjacie włocławskim, archidiakonacie i dekanacie kruszwickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany. Z zapisków jednego z dawniejszych proboszczów, niewiadomego imienia, Pastyńskiego, wynika, że po spaleniu świątyni przez Szwedów, proboszcz, Jan Kasproicz, odbudował ją, a konsekracji dokonał w 1715 r. bp sufragan Włocławski, Ignacy Bardziński. Opis stanu świątyni. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej i dwa ołtarze boczne w prezbiterium: św. Józefa i św. Antoniego. W nawie były ołtarze: św. Mikołaja, Aniołów Stróżów, Świętego Krzyża, św. Jana Nepomucena. Dalszy opis stanu świątyni – k. 2-2v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Bractwo Świętego Krzyża. Nie było szkoły, ani przytułku. Nie podano wsi parafialnych – k. 2v-3.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 500 osób – k. 3-3v.

Uposażenie parafii i opis zabudowań parafialnych – k. 3v-4.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Bartłomiej Łakomecki, od 1767 r. Sam sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 4-4v.

C h e ł m c e²³⁷

Wieś w oficjacie włocławskim, archidiakonacie i dekanacie kruszwickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół stary, drewniany, wystawiony w 1669 r. przez Andrzeja Sierbińskiego, kanonika kruszwickiego, ówczesnego proboszcza. Patronat należy do bp. włocławskiego. Ołtarz wielki matki Bożej, zdobiony korona srebrną i wotami, ołtarze boczne: po stronie południowej – pw. św. Rocha, a po przeciwnej – św. Wawrzyńca. Opis świątyni – k. 5.

Inwentarz paramentów kościelnych. Dawnymi czasy była kaplica w dobrach Gocanowo, należących do Bogatków. Nie było szkoły. Przytułek stary, a w nim 8 podopiecznych, ale bez własnego uposażenia. Do parafii należało 9 wsi, ale ich nie wyliczono – k. 5-5v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 737 osób – k. 5v.

Uposażenie parafii i opis zabudowań parafialnych – k. 5v-6.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Michał Balewicz, od 1763 r. Rezyduje i nie posiada innego beneficjum. Podano tu inwentarz gospodarczy. Metryki spisuje – k. 6.

S t r z e l n o²³⁸

Miasto (oppidum) w oficjacie włocławskim, archidiakonacie i dekanacie kruszwickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie kruszwickim. Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, murowany, z 1124 r., fundowany przez Aleksandra, księcia kujawskiego, a konsekrowany przez Bartolda, bp. włocławskiego w 1216 r.²³⁹ Prawo patronatu należało

²³⁶ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²³⁷ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²³⁸ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

do norbertanek. Poprzednim prepozytem tego kościoła był, niewiadomego imienia, Rakuski, ale po jego odejściu, podczas wizytacji, nie było następcy. Opis stanu świątyni. Przy świątyni dwie kaplice z prebendami: Świętego Krzyża i Świętego Ducha. Były dwa bractwa: różańcowe i św. Anny. Była szkoła, ale nie było przytułku. Miejscowości parafialne: Strzelno, Wronowy,²⁴⁰ Grzegotki, Sławsko Małe, Łąkie Młyny – k. 707v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 1152 osoby – k. 7v-8.

Uposażenie parafii – obecnie przejęte przez władze zaborcze, a w dodatku nie było proboszcza, który dałby informacje – k. 8.

Proboszcz i parafianie. Proboszcza nie było. Duszpasterstwo prowadzą Fryderyk Zawadzki i Andrzej Lewicki. Byli jeszcze dwaj inni kapłani: Szymon Bukowski i Norbert Imiński. Metryki Spisywano. W parafii był klasztor norbertanek – k. 8-8v.

O s t r o w o [M o g i ł e ŋ s k i e]²⁴¹

Wieś w oficjale wrocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszwickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie kruszwickim. Pierwszy kościół w tej miejscowości był fundowany w 1448 r. przez prepozyta ze Strzelna, Jana Lukaw. Obecny fundował w 1694 r. Jan Teofil de Hotlewo Grzembski, prepozyt, infułat ze Strzelna. Konsekwował go biskup sufragan, Wojciech Bardziński. Opis stanu świątyni. Od lat 4 nie było nauczyciela. Nie było też przytułku. Wsie parafialne: Ostrowo, Bielska, Ciencisko, Zbytowo i wieś opuszczona Siedluchna – k. 9.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązane były 284 osoby – k. 9-9v.

Uposażenie parafii – k. 9v-10.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Baltazar Stankiewicz, z zakonu norbertanów, klasztoru w Nowym Sączu od 1776 r., osobiście sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisywano – k. 10.

R z a d k w i n²⁴²

Kościół w tej wsi należał przedtem do zakonnic ze Strzelna. Obecnie jest w królestwie pruskim. Kościół w oficjale wrocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszwickim, województwie inowrocławskim, powiecie kruszwickim. Podupadła ze starości i zaniedbania z czasów przeoryszy strzelneńskiej, Birzyszewskiej, świątynię pw. Najświętszego Imienia Jezus, św. Anny, św. Doroty i św. Apolonii, odbudowała przeorysza, Anna Kretkowska. Kościół ten konsekrował Ignacy Bardziński, sufragan wrocławski, 11 października 1716 r. Prawo patronatu należało do zakonnic ze Strzelna. Opis świątyni i jej wyposażenia – k. 11-11v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 321 osób – k. 11v.

²³⁹ Te wiadomości są nieścisłe. Księcia kujawskiego Aleksandra nie zna historia. Co zaś tyczy biskupa, mogło chodzić o bp. Barto (Bartłomieja).

²⁴⁰ Wronowy stanowią obecnie osobną parafię.

²⁴¹ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²⁴² Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

Uposażenie parafii, doładnie opisane, z podaniem niektórych osób nadających przywileje – k. 11v-12v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Stefan Jan Pilachnowski, psalterzysta włocławski, po śmierci poprzednika, Andrzeja Dąbrowickiego. Sam sprawuje duszpasterstwo. Metryki spisuje – k. 12v.

R z e c z y c a²⁴³

Wież w oficałacie włocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszewskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół drewniany (z drewna dębowego), fundowany w 1650 r. przez Szymona Kołodzkiego, prepozyta gnieźnieńskiego, scholastyka włocławskiego, kanonika krakowskiego i sekretarza królewskiego, pw. Wniebowzięcia NMP. Prawo patronatu należało do dziedzica Rzeczyca, Antoniego Karskiego. Opis stanu świątyni – k. 13.

Inwentarz paramentów kościelnych. Bractwo Szkaplerza i św. Anny. Nie było szkoły. W przytułku znajdowało się 6 osób, ale specjalnego uposażenia nie było. Wsie parafialne: Rzeczyca, Jerzyce, Rudzka Mała, Leszcze (pewnie obecne Kleszcze), Kaspral, Brześć [n. Gopłem], Mietlica, Karsk, Kobylnica Szlachecka, Kobylnica Książęca – k. 13-14v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 480 osób – k. 14.

Uposażenie parafii – k. 14-14v.

Proboszcz i parafianie. Poprzednim proboszczem był Jan Kołodzki, kanonik poznański, który tu nie rezydował, ale miał zarządcę. Obecnie zarządcą był Michał Lenczowski²⁴⁴, kanonik włocławski, prepozyt z Piotrkowa [Kujawskiego], od 1775. Pewnie też tu nie rezydował, dlatego był wikariusz, Tomasz Morzycki, który sprawował tu duszpasterstwo. Metryki spisywano – k. 14v.

O s t r o w o [n. G o p ł e m]²⁴⁵

Wież w oficałacie włocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszewskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim. Kościół murowany z cegły, wzniesiony w 1720 r., fundowany przez Józefa Rudnickiego, chorążego bydgoskiego, a konsekrowany w 1766 przez bp. Jana Dembowskiego, sufragana włocławskiego. Prawo patronatu należało do Leona z Mieroszewic Gąsiorowskiego. Opis stanu świątyni – k. 15.

Inwentarz paramentów kościelnych. Przy świątyni była kaplica św. Barbary, fundowana przez Barbarę z Wilknerów Radojewską. Bractwa św. Józefa i św. Barbary. Wsie parafialne: Ostrowo, Popowo, Złotowo, Ostrowek, Witowice, Witowiczki i dwie wsie opuszczone – Sadowo i Kokoszyce – k. 15-15v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 330 osób – k. 15v.

Uposażenie parafii, dosyć bogate – k. 16-16v.

²⁴³ Obecnie wieś w parafii Brześć n. Gopłem w archidiecezji gnieźnieńskiej. Jest w niej kaplica publiczna na miejscu dawnego kościoła parafialnego.

²⁴⁴ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. Choduryński, *Katalog*, s. 487, 489.

²⁴⁵ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Franciszek Wochiński, od 1764 r. Rezyduje na miejscu i nie posiada wikariusza, a do pomocy wzywa nieraz zakonników z klasztoru w Radziejowie. Metryki spisuje. Tu podano inwentarz gospodarczy – k. 16v.

Stodoły²⁴⁶

Wieś w oficjale wrocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszwickim, województwie inowrocławskim, powiecie kruszwickim. Dawniej należała do kanoników regularnych laterańskich, a teraz zabrana przez rząd pruski. Kościół drewniany, zbudowany przez kanoników laterańskich i konsekrowany 20 lipca 1590 r. przez biskupa wrocławskiego, Hieronima Rozrażewskiego. Patronat należał do opata z Trzemeszna. Opis świątyni. Ołtarz wielki pw. św. Wojciecha, patrona parafii, ołtarze boczne: po stronie ewangelii – pw. Matki Bożej, po stronie przeciwnej – z obrazem księcia Apostołów, czyli św. Piotra. Był jeszcze nowy ołtarz, pw. św. Krzyża, ale nie podano jego umieszczenia – k. 17.

Inwentarz paramentów kościelnych – k. 17-17v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 147 osób – k. 17v.

Uposażenie parafii – k. 17v-18.

Proboszcz, Faustyn Józef Chudziński, zakonnik kanoników regularnych laterańskich, od 1777 r. Metryki spisuje – k. 18-18v.

Sławk [Wielki]²⁴⁷

Wieś biskupa wrocławskiego w oficjale wrocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszwickim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie kruszwickim. Kościół murowany, fundowany przez bp. Antoniego Kossowskiego²⁴⁸, tylko poświęcony. Patronat należał do biskupów wrocławskich. Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Nie było żadnego bractwa. Nie było szkoły, zaś przytułek tak stary, że praktycznie zostało tylko miejsce. Wsie parafialne: Sławk [Wielki], Kobylniki, Przedwojewice, Tupadły, Roźniaty, Janowice, Ruszkowo, Bożejewice – k. 19.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 700 osób – k. 19v.

Uposażenie parafii – k. 19v-20.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Antoni Niewieściński²⁴⁹, od 1778 r. Był kanonikiem wrocławskim i we Wrocławiu rezydował. Nie miał jeszcze stałego wikariusza i przez różnych kapłanów opiekował się parafią. Należało zwrócić uwagę na należyte spisywanie metryk. Podano też wiadomość, że wizytacja w tej parafii w 1763 r. została przeprowadzona przez Marcina Trojnarzkiego, kanonika sądeckiego i Łukasza Placheckiego, kanonika lubelskiego, z polecenia bp. Antoniego Kazimierza Ostrowskiego – k. 20.

²⁴⁶ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²⁴⁷ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²⁴⁸ Takiego biskupa nie było. Jest to pomyłka. Prawdopodobnie chodziło o bp. Antoniego Dembowskiego.

²⁴⁹ Pewnie będzie chodziło o Józefa Niewieścińskiego. Ksiądz Chodyński nie zna Antoniego Niewieścińskiego. Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 676, 678.

Polanowice²⁵⁰

Wieś z kościołem św. Klemensa, w oficjale wrocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszwickim, województwie inowrocławskim, powiecie kruszwickim. Kościół drewniany, nie wiadomo przez kogo wystawiony, ale gruntownie naprawiany przez Wilkyckiego, sufragana gnieźnieńskiego²⁵¹. Nie wiadomo przez kogo konsekrowany. Patronat należał do sukcesorów Józefa Wilkrzyckiego. Opis stanu świątyni – k. 21.

Inwentarz paramentów kościelnych. W miejscowości Rechta była kaplica publiczna św. Barbary²⁵², drewniana. We wsi Cykowo była kaplica św. Katarzyny, należąca do kolegiaty kruszwickiej²⁵³. Nie było szkoły. Przytułek był, ale mieszkał w nim wikariusz. Wsie parafialne: Polanowice, Janikowo, Sokolniki, Sukowy, Rucewo, wieś opuszczona Kijowice, Książ, Kraszyce, Gizewo, Cykowo, Racice, Baranowo, Słabęcin – k. 21-21v.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 592 osoby – k. 21v.

Uposażenie parafii. Zapisano, że już 20 sierpnia 1770 r. przypominano, iż obok proboszcza, do zbudowania nowego kościoła zobowiązany jest Adam Lasocki, kasztelan sochaczewski, z małżonką – k. 21v-22.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Florian Ostromięcki, kanonik-nominat i dziekan kruszwicki, od 1758r. Posiada także probostwo w Kościeszkach, gdzie częściej przebywa. W Polanowicach ma wikariusza, Michała Smardzewskiego. Metryki spisywano – k. 22-22v.

Kościeszki²⁵⁴

Wieś z kościołem pw. św. Anny, w oficjale wrocławskim, archidiaconacie i dekanacie kruszwickim, województwie inowrocławskim, powiecie kruszwickim. Kościół drewniany, wybudowany w 1766 r. wspólnie przez parafian i Franciszka Wysockiego, wojskiego radziejowskiego. Opis stanu świątyni – k. 23.

Inwentarz paramentów kościelnych. Przy kościele jest kaplica. Nie było bractwa. Była też kaplica prywatna w M i e r o s ł a w i c a c h, wsi dziedzicznej Mierosławskich i posiadająca indult biskupi na sprawowanie tu nabożeństw, ale z zachowaniem prawa kościoła parafialnego. Nie było szkoły, ani szpitala. Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszynek, Rzeszyn, Borowo, Golejewo, Sierakowo, Mierosławice, Witkowo, Proszyska, Chrosno, Łęg, Lachmirowice, Siemionki, Włostowo – k. 23-23v.

Sposób sprawowania sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 682 osoby – k. 23v.

Uposażenie parafii – k. 23v-24.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Florian Ostromięcki, kanonik i dziekan kruszwicki, od 1776 r. Za zezwoleniem bp. wrocławskiego, Antoniego Ostrowskiego, posiada także parafię w Polanowicach. W Kościeszkach w niedziele i święta odprawia sam proboszcz,

²⁵⁰ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

²⁵¹ Nie było w Gnieźnie sufragana o takim nazwisku. Może chodzi o Andrzeja Wilczyńskiego (1609-1625)

²⁵² Obecnie wieś ta jest siedzibą samodzielnej parafii.

²⁵³ Jedną z kanonii kruszwickich była fundi Cykowo.

²⁵⁴ Obecnie parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej.

a w dni powszednie wystarczy jeden wikariusz, ten z Polanowic. Metryki spisywano na leżycie – k. 24-24v.

Własnoręczny podpis wizytatora, Franciszka Ostromięckiego – k. 24v.

34

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 34.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu nieszawskiego – parafia Słońsk.

[3. Daty krańc.] **1778.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (35/21 c.). Jest to tylko jedna karta z protokołu wizytacji parafii Słońsk. Oprawa nowa w półpłótno.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

[S ł o Ń s k]²⁵⁵

Zachowany fragment rozpoczyna się od części opisu wyposażenia kościoła w Słońsku w paramenty liturgiczne. Wsie należące do parafii: Słońsk, w którym mieszkają sami luteranie: Ciechocinek, Oliszewo (pewnie obecne Wołuszewo), Brzoza i Otłoczyn – k. 1.

Sposób sprawowania sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było ok. 300 osób – k.1.

Uposażenie parafii – k. 1-1v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Sebastian Bytner, od 1706 r. Parafianie z Brzozy i Otłoczyna częściej korzystają z posługi religijnej w klasztorze franciszkanów, w Podgórzu k. Torunia. Luteranie mieli w Słońsku swoją szkołę. Zwrócono uwagę na konieczność ratowania świątyni w Słońsku, której zagrażają wody Wisły, które nawet już zniszczyły część cmentarza z grobami zmarłych – k.1v.

35 (353)

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 35(358).**

[2. Tytuł oryg.] Acta decanatus Radzieiowiensis in visitatione Decanali conscripta anno domini 1778.

[3. Daty krańc.] **1778.**

²⁵⁵ Parafia obecnie nie istnieje, Wieś Słońsk leży obecnie w granicach parafii Ciechocinek.

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (33/20 c.). Stan zachowania bardzo dobry. Pismo staranne. Oprawa nowa w półpłótno. Kart paginowanych 27. Karta pusta: 1v.

[5. Uwagi] Protokoły spisywano trzymając się dokładnie ustalonego porządku pytań, tak iż można było odtworzyć ich szereg. Wizytację, w charakterze wizytatora generalnego, przeprowadził zapewne Karol Bratoszewski²⁵⁶, primicerius włocławski, jak to zanotowano na zakończenie wizytacji parafii w Witowie na k. 10, czy parafii Piotrków [Kujawski] na k. 13v. Była to zatem wizytacja generalna, a więc przeprowadzona z polecenia samego ordynariusza, a nie tylko dziekańska. Potwierdza to fakt wystawiania przy niektórych wizytacjach dekretów powizytacyjnych. Przy proboszczach podawano często ich pochodzenie, daty święceń itp. W repertorium ograniczono się do podawania daty objęcia probostwa. Dokładnie opisano administrowanie sakramentów i może być ta wizytacja doskonałym źródłem do pracy na temat liturgii sakramentów tego czasu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł, tak jak wyżej oraz, wpisany ręką księdza Stanisława Chodyńskiego, kolejny wykaz parafii dekanatu radziejowskiego, wg kolejności ich występowania w księdze – k. 1.

K r z y w o s ą d z

Położenie parafii: w oficjacie i archidiaconacie włocławskim, dekanacie radziejowskim, województwie brzesko-kujawskim, powiecie radziejowskim²⁵⁷ – k. 2.

Stan kościoła. Kościół drewniany. Opis jego wielkości, mierzonej w łokciach, oraz wyglądu. Prawo patronatu należało do dziedziców Krzywosądz – k. 2.

Inwentarz paramentów kościelnych. We wsi Dobre, na dworze Dąbskich, kaplica prywatna. Nie było szkoły ani przytułku. Wsie parafialne: Krzywosądz, Smarlin (zapewne obecny Smarglin), Dobre²⁵⁸, Czapin (zapewne dzisiejszy Czołpin) – k. 2-2v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 445 osób. Kościół był pw. Wniebowzięcia NMP – k. 2v-3.

Uposażenie kościoła – k. 3-3v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Michał Osieński, od 1774 r. Metryki spisywał – k. 3v.

B y c z y n a

Położenie parafii – jak wyżej – k. 4.

Stan drewnianego kościoła. Opis jego wielkości oraz wyglądu. Prawo patronatu należało do mansjonarzy włocławskich – k. 4.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było bractwa, ani kaplicy. Dawniej była szkoła, ale po śmierci nauczyciela, w pomieszczeniach dla niego zamieszkał jeden z mieszkań-

²⁵⁶ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. C h o d y n s k i, *Katalog*, s. 77-80, 82.

²⁵⁷ Ponieważ wszystkie parafie dekanatu radziejowskiego posiadały taką samą przynależność administracyjną, także państwową, dlatego przy kolejnych parafiach odwoływano się do opisu położenia parafii Krzywosądz.

²⁵⁸ W miejscowości Dobre jest obecnie samodzielna parafia.

ców, niejaki Młody Patyk, ówczesny sołtys. Jako przytułek służy domek wybudowany przez proboszcza, w którym mieszkają dwie wdowy. Wsie parafialne: Byczyna, Pilichowo z opuszczoną wsią Broniszewko, Kwilno, Kościółonowo, Klonówek, wieś opuszczona Szczebłotowo, Nagórki, Szalonki, Ułomie, Bodzanowo, Bieganowo, Piołunowo. Do niedawna do parafii należały jeszcze wsie: Czapin, teraz do Krzywosądzka oraz Łatkowo, teraz do parafii Witowo przyłączone – k. 4-4v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 650 osób. Kościół był pw. św. Aleksego i św. Jadwigi – k. 5.

Uposażenie kościoła. Obszerny opis, pewnie z racji inkorporacji parafii do kolegium mianjonarzy wrocławskich. Była wątpliwość, kto, poza proboszczem, ma obowiązek odbudowy świątyni. Starzy ludzie przekazali opinię, że w 1685 r., po spaleniu się kościoła w Byczynie, miano przenieść, na polecenie bp. Krzysztofa²⁵⁹, z Włocławka tamtejszy kościół św. Wojciecha, na miejscu którego obecnie mają swój klasztor franciszkanie reformaci. To miałyby oznaczać, że za odbudowanie świątyni w Byczynie, odpowiadałby także biskup wrocławski – k. 5-6v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Florian Pajerski, scholastyk kolegiaty kruszwickiej, od 1755 r. Nie miał innego beneficjum i rezydował w Byczynie. Metryki spisywał – k. 6v-7.

W i t o w o

Położenie parafii – jak wyżej – k. 7.

Stan kościoła. Opis kościoła i jego wielkość. Zbudowany w 1694 r. przez biskupa sufragana, Andrzeja Albinowskiego. Konsekrowany 15 czerwca 1765 r. Prawo patronatu należało dawniej do biskupa wrocławskiego, ale po inkorporacji parafii w 1720 r. przez bp. Konstantego Szaniawskiego do kolegium misjonarzy św. Wincentego Paulo, którzy prowadzili seminarium Duchowne we Włocławku, ich superior, zwany prefektem, był tu proboszczem. W Witowie miał jednak wikariusza, którego w niedziele i święta wspomagał – k. 7-7v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Bractwo Świętej Trójcy. W P ł o w c a c h, na dworze Jana Biesiekierskiego, była kaplica prywatna, posiadająca indult na odprawianie nabożeństw, ale z zachowaniem uprawnień kościoła parafialnego. Był szpital, ale bez własnego uposażenia. Wsie parafialne: Witowo, Pęcino Szlacheckie, Pęcino Królewskie, opuszczona wieś Paszkowo włączona do Pęcina Dużego, Drwalewo, Czarnocice, Zazdrość, Gościniec, Faliszewo, Sadług, Sadłużek, Torzewo, Powalkowice, Samszyce Szlacheckie – k. 7v-8.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 600 osób – k. 8-8v.

Uposażenie parafii, dokładnie opisane, zapewne z powodu inkorporacji do Seminarium Włocławskiego – 8v-9v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Jakub Michalski, prefekt Seminarium Włocławskiego, od 1775 r., rezydujący w Seminarium. Wikariusz – Kazimierz Maśliński. Rektor kościoła w Witowie jest także zarządcą parafii w Płowcach. Wizytator, Karol Bratoszewski, primi-

²⁵⁹ Imię to wskazywałoby na Krzysztofa Antoniego Szembeka, który był bpem wrocławskim w latach 1720-1738, ale kontekst lat przeczyłby rzetelności tego przekazu.

cerius włocławski, przypomniał dziedzicowi z Płowiec o obowiązku odbudowania tam kościoła – k. 9v-10.

P ł o w c e²⁶⁰

Położenie parafii – jak wyżej – k. 10.

Stan parafii. Nie było kościoła, a tylko plac po nim. Paramenty z niego znajdowały się w kościele, w Witowie. Parafia ta miała swoje uposażenie, tu opisane. Wspomniano o Leszczyńskim, staroście radziejowskim, innowiercy, który zabrał to uposażenie. Teraz to uposażenie jest w rękach dziedzica z Płowiec, Jana Biesiekierskiego. Zarząd parafią należy do Jakuba Michalskiego, proboszcza w Witowie, ale z tego tytułu nie ma on żadnego dochodu – k. 10-10v.

P i o t r k ó w [K u j a w s k i]

Położenie parafii – jak wyżej – k. 10v.

Stan parafii. Kościół murowany z cegły. Opis wielkości i wyglądu świątyni. Powtórzono niekrytyczną wiadomość o fundacji tego kościoła przez Lucidusa, bp. kruszwickiego. Prawo patronatu należało do dziedziców z Piotrkowa i Lubsina, którzy mieli je otrzymać od wspomnianego wyżej bp. Lucidusa – k. 10v-11.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było kaplic, bractwa, szkoły, ani szpitala. Wsie parafialne: Piotrków [Kujawski], Palczewo, Lubsin, Gradowo, Wójcin, Szewce, Dęboleka, Jurkowo, część wsi Wąsewo i trzy zabudowania we wsi Świesz – k. 11-12.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 950 osób – k. 12.

Uposażenie parafii – k. 12-13.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Michał Lenczowski²⁶¹, kanonik włocławski, od 1762 r. Nie ma innego beneficjum i w parafii rezyduje. Wikariusz – Jan Drabikowski. W dekreście reformacyjnym wizytator, Karol Bratoszewski, zwrócił uwagę na konieczność pewnych remontów – k. 13-13v.

P o ł a j e w o

Położenie parafii – jak wyżej – k. 13v.

Stan parafii. Kościół drewniany. Jego wygląd i wymiary. Budowany w 1652 r. przez Łukasza Jaranowskiego. Prawo patronatu należało do dziedziców Połajewa – k. 13v-14.

Inwentarz paramentów kościelnych. Bractwo św. Jana Nepomucena. Nie było szkoły, ani szpitala. Wsie parafialne: Połajewo, Połajewek, Rudzk Duży, Nowa Wieś, Przewóz Mały – k. 14-14v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 285 osób – 14v-15.

Uposażenie parafii – k. 15-15v.

²⁶⁰ Parafia ta obecnie nie istnieje. Wieś sama jest w granicach parafii Witowo. Ostatnio zbudowano tam kaplicę filialną.

²⁶¹ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 487, 489.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Andrzej Jaroszewski, od 1750 r. Rezyduje na miejscu. Metryki spisywano. W dekrete reformacyjnym zwrócono uwagę na potrzebę większej troski, tak o świątynię, jak i zabudowania parafialne. Podpis Karola Bratoszewskiego – wizytatora – k. 15v-16.

R a d z i e j ó w

Położenie parafii – jak wyżej – k. 16.

Stan parafii. Miasto (oppidum) Radziejów, a w nim świątynia murowana z cegły. Jej wymiary i wygląd. Prawo patronatu należało do króla – k. 16-16v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Bractwa: różańcowe, Świętej Trójcy i św. Anny. Nie było żadnej kaplicy publicznej, ani prywatnej. Nie było nauczyciela. Szpital wprawdzie już zniszczony, ale sześciu ubogich żyło z funduszu, który do niego należy. Miejscowości parafialne: Miasto Radziejów, Stary Radziejów, Opatowice, Skibin, Rokitki, Biskupice, Czołowo, Czołówek – k. 16v-17.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 646 osób – k. 17-17v.

Uposażenie parafii – k. 17v-18.

Proboszcz i parafianie. Zarządcą parafii był Karol Locci, superior konwentu pijarów w Radziejowie, od 1777 r. Nie ma innego beneficjum, w Radziejowie rezyduje. Nie ma wikariusza. Pomagają mu zakonnicy jego konwentu. Metryki spisywano. W Radziejowie był konwent zakonników pijarów – k. 18-18v.

B r o n i e w o

Położenie parafii – jak wyżej – k. 18v.

Stan parafii. We wsi Broniewo był kościół drewniany, fundowany w 1624 r. przez Wojciecha Zakrzewskiego. Konsekrowany. Prawo patronatu należało do dziedziców Broniewa. Wielkość i wygląd świątyni – k. 18v-19.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było żadnej prebendy, ani kaplicy. Był nauczyciel, ale nie uczył dzieci. Był szpital, ale bez uposażenia. Wsie parafialne: Broniewo, Szostka, Broniewek – k. 19-19v.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 325 osób – k. 19v.

Uposażenie parafii i pobożne zapisy – k. 19v-20v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Świętosław Zapolski, kanonik gnieźnieński, od 1754 r., zawsze przebywa w Gnieźnie. Utrzymuje wikariusza-kapelana, Hilarego Hersztubskiego, franciszkanina z klasztoru radziejowskiego. Metryki spisywano – k. 20v-21.

B r o n i s ł a w

Położenie parafii – jak wyżej – k. 21.

Stan parafii. We wsi Bronisław kościół drewniany, przez prepozyta siostr klasztoru św. Marii Magdaleny z Płocka (norbertanki) wystawiony w 1747 r., niekonsekrowany. Prawo patronatu należało do tegoż prepozyta. Wielkość i opis świątyni – k. 21-21v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było żadnej prebendy, ani kaplicy. Nauczyciel nie uczył dzieci, przytułku nie było. Wsie parafialne: Bronisław i Koszczały. Już w Prusach położone były wsie Papros i Skotniki – k. 21v-22.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było ok. 300 osób – k. 22.

Uposażenie parafii – k. 22-23.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Bartłomiej Bożychowicz, dziekan radziejowski, od 1768 r. Rezyduje na miejscu i nie ma wikariusza. Metryki spisuje – k. 23-23v.

Byt o ń

Położenie parafii – jak wyżej – k. 23v.

Stan parafii. We wsi Byt o ń – kościół drewniany, fundowany w 1753 r. przez Pawła Kołaczkowskiego, prepozyta kanoników regularnych laterańskich z Lubrańca, niekonsekrowany. Parafia ta jest inkorporowana do konwentu w Lubrańcu z mocy przywileju króla Zygmunta Starego z 1516 r. Wielkość i wygląd świątyni – k. 23v-24.

Inwentarz paramentów kościelnych. W Świeszu była kaplica, której kolatorem był właściciel Świesza i on tylko może poinformować ordynariusza o jej uposażeniu. Podano tu inwentarz paramentów kościelnych w tej kaplicy. Mieszkańcy Świesza rzadko uczęszczają do kościoła parafialnego, przez co nie mają okazji słuchania nauk. Był (w Bytoniu) nauczyciel, ale nie uczył dzieci. Był przytułek, ale nie było wiadomym dla ilu ubogich, chociaż posiadał pewne uposażenie. Wsie parafialne: Byt o ń, Świesz, Nasiłowo, Niegibalice, wieś opuszczona Bielawy, Morzyce, Stróżewo, Dąbrówka, Głuszyn, Brylewo i Popowiczki – k. 24-25.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 703 osoby – k. 25.

Uposażenie parafii i pobożne zapisy – k. 25-26.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, Stanisław Waszkowski, prepozyt, prałat konwentu z Lubrańca od 1775 r. Posiada także parafię Zgłowiączka i Lubraniec. Zasadniczo rezyduje w Lubrańcu. Utrzymuje tu zarządcę spośród zakonników, a mianowicie Wojciecha Soszyńskiego, który prowadzi duszpasterstwo – k. 26.

K a c z e w o²⁶²

Położenie parafii – jak wyżej – k. 26v.

Stan parafii. We wsi Kaczewo był kościół drewniany, wystawiony w 1721 r. przez biskupa sufragana włocławskiego, Wojciecha Ignacego Bardzińskiego²⁶³, nie wiadomo czy konsekrowany, patronatu biskupa włocławskiego. Opis wielkości i wyglądu świątyni – k. 26v.

Inwentarz paramentów kościelnych. Nie było żadnych kaplic. Był nauczyciel, ale dzieci nie uczył. Nie było szpitala. Wsie parafialne: Kaczewo, Świątniki, Zagorzyce, Czarnotki, Rogalin i połowa Wąsewa – k. 26v-27.

²⁶² Obecnie w Kaczewie nie ma świątyni, a sama wieś należy do parafii w Piotrkowie Kujawskim.

²⁶³ Biogram tego sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 67-69.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, było 370 osób – k. 27-27v.

Uposażenie parafii – k. 27v.

Proboszcz i parafianie. Proboszcz, niewiadomego imienia, Torzewski, kapelan biskupa sufragana wrocławskiego²⁶⁴. Nie rezydował tu i miał wikariusza, Franciszka Morzyckiego, który nie potrafił dać odpowiedzi na wszystkie pytania stawiane podczas wizytacji – k. 27v.

²⁶⁴ Tym sufraganiem wrocławskim był wówczas Jan Dembowski. Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 75-77.